grigore olaru

haiducii din valea rea

Casa de editură
EOLIA

GRIGORE OLARU

HAIDUCII DIN VALEA REA

Coperta : RALEA FLORENTINA TEODORA

TIPĂRITĂ ÎN REGIA AUTORULUI

I.S.B.N. : 973-96503-6-8

GRIGORE OLARU

HAIDUCII DIN VALEA REA

CASA DE EDITURĂ „EOLIA“
BUCUREȘTI — 1995

DE ACELAȘI AUTOR :

- **Drumuri de legendă** — Editura Sport-Turism, București, 1986
- **Aventură în infern** — Editura Destine, București, 1992
- **Istorie în doine, balade, legende și tradiții** — Editura Destine București, 1994
- **Cu steaua și Vicleimul** — Editura Destine București, 1994

UN CUVÂNT DE PREZENTARE

Grigore Olaru este un pasionat istoric, folclorist și etnograf și un povestitor cu autentică vână epică.

I-a încântat adeseori pe membrii cenaclului „Mihail Sadoveanu" al cadrelor didactice din București cu evocările sale istorice, cu salbele de legende culese de pe meleagurile oltenești, și nu numai, cu subtila implicare a doinelor și baladelor în descifrarea sensurilor adânci ale istoriei naționale.

O suită de condiții vitrege asociată cu ingrata condiție a profesorului anonim în zadar bătător la porțile editurilor, l-au împiedicat să-și valorifice spiritual manuscrisele pe care le plimba, precum Șincai, în traistă. Abia în 1986 Editura „Sport-Turism" a avut curajul să publice unui autor necunoscut o carte revelatoare cu certe virtuți literare : „Drumuri de legendă".

Ulterior, cărțile sale au început să apară cu regularitate, bucurându-se de o bună primire și de prețuirea meritată.

Actuala carte, tipărită de Editura „Eolia", tânără editură particulară care — spre cinstea ei — cultivă și literatura românească originală, legată de istorie și folclor, se înscrie într-un gen romantic mult îndrăgit de noi, cu vechi rădăcini și sclipiți reprezentativi.

Nu-i voi dezvălui pasionantul conținut. Voi lăsa cititorului plăcerea să alunece pe firul istoriei Țării Românești cuprinsă între domnia lui Mihai Viteazul și revoluția lui Tudor din Vladimiri pentru a descoperi în lumea haiducilor, rapsozilor, pandurilor, pazvangiilor, a fecioarelor furate și salvate, în țesătura întâmplărilor intrate în legendă, inepuizabile zăcăminte de poezie și frumusețe morală.

Tudor Opriș

Era în ziua de Anul Nou ; la noi acasă, venise, ca de obicei în acele zile, fratele mijlociu al lui tata Păun, unchiul nostru, nenea Marin, cu nevastă-sa ; țața Paștița, cu cele două fetițe, amândouă mici ; una — Jeana — de un an și jumătate sau doi, iar cealaltă — Leandra — să tot fi fost de un an. După o veche tradiție, prin acele locuri, de Anul Nou, copiii mici, se *dau la grindă* de către cei care i-au moșit la naștere. Obiceiul constă în aceea că li se pune copiilor pe cap un colac în formă de cunună — un fel de covrig mare — în care se înfig câteva monede, după puterea omului, simbol al bunăstării ; li se dă o sorcovă în mână și ea simbol al renașterii naturii ; se ridică apoi sus la plafon — la grindă, li se urează : „la mulți ani" și să crească mari, mari, până acolo unde sunt ridicați. După ce acest ritual a luat sfârșit, se pune masa, la care se servește mai întâi țuică fiartă îndulcită după gust, apoi mâncărurile obișnuite la aceste zile ale sărbătorilor de iarnă ; sarmale, friptură, cârnați, piftii, gogoși sau cozonaci și se bea vin ; masa se prelungește până seara târziu iar a doua zi, se reia mica petrecere în continuare, de la ora prânzului până spre seară. În unele cazuri, oamenii aduc și lăutari. În cazul nostru, cei care moșiseră fetele lui nenea Marin, erau părinții noștri și de aceea aveau loc aceste întâlniri simbolice, prilej de bucurie și petrecere.

În dimineața aceea de Anul Nou, câțiva băieți din vecini, ceva mai mărișori decât mine și fratele meu, au venit cu sorcova :

„Sorcova, vesela,
Să trăiți,
Să-nfloriți,
Ca merii, ca perii..."

Apoi, a apărut Plugușorul ; era un plug adevărat, dar frumos împodobit cu panglici și hârtie colorată, tras de doi boi albi, cu panglici în frunte. Erau albi și frumoși, boii, de parcă nu fuseseră doar țesălați, ci și îmbăiați. Cu Plugușorul erau patru băieți de vreo șaisprezece-șaptesprezece ani. Între ei, se afla unchiul cel mic după tată, Grigore, care recita urarea așa de rar, de tare și de mândru, în timp ce ceilalți flăcăi pocneau din bice :

„... Iarna-i grea, zăpada mare,
Semne bune anul are ;
Semne bune de belșug,
Pentru brazda de sub plug...
Ia mai mânați, măi, flăcăi ! Hăi, Hăi !"

Era atâta de frumos, cât nu se poate povesti. La fiecare îndemn a lui nenea Grigore : „Mânați, măi !", ceilalți răspundeau, strigând : „Hăi, hăi !" — în timp ce bicele pocneau, pocneau...

În aceeași zi, au fost invitați la noi și bunicii după tată însă, doar bunicul, sau cum îi spuneam noi, cei doi frați, „tata de la vale", a rămas până seara târziu... Era un om vesel bunicul, cu atât mai mult în asemenea ocazii, când era pus pe glume și gata să cânte. Cânta frumos și povestea la fel de bine ; de altfel, tot așa era și nenea Marin, aveau amândoi voce frumoasă. Tata era mai rezervat. Noi, copiii nu știam că anii săi erau numărați...

Aproape de amiază, după ce toți se aflau la masă, și tata, și mama, și nenea Marin cu țața Păștița, bunica și bunicul, pe care mă așteptam — din clipă în clipă — să-l aud zicând unul dintre cântecele sale preferate ; îmi plăcea atât de mult cum cântă, mai cu seamă când zicea :

„Aoleu, fire-aș al mamii,
Mi-au mâncat fetele banii..."

Îndrăgeam tare mult felul de a fi al bunicului și mândru mai cânta ! Deocamdată se povestea despre una și despre alta...

Se făcuse târziu. Fetițele lui nenea Marin dormeau demult și ni se îngreunau și nouă genele, căci eram mici ; să tot fi avut opt—zece ani, iar fratele meu, mai mic cu doi ani, adormise și el ; apoi, mama l-a dezbrăcat și l-a culcat. Cu toate că somnul mă ademenea tot mai mult, nu-mi venea să mă culc. Așteptam să mai zică sau să cânte bunicul ceva ; doar îl cunoșteam. Până la acea oră, mai mult se discutase despre vite, despre iarnă, că va fi grea și lungă, așa se spunea și apoi, cum să adorm, când, tocmai atunci, a venit vorba despre *Terente* care, cu câțiva ani în urmă, dăduse iama prin luncile de prin bălțile Brăilei, și cântecul său îmi mai suna în minte, pentru că nu trecuse prea mult timp de la nunta unchiului cel mic după mamă, când Cicărel, un lăutar, renumit viorist și bun cântăreț, de loc din satul vecin, Scaiești, îl cânta. Parcă îl aud și astăzi :

„Foaie verde de-avrămeasă,
hoții măi, hoții măi !
Aseară mai după masă
hoții măi, hoții măi !
Mi-a intrat Terente-n casă
hoții măi, hoții măi !
Mi-a luat fata cea frumoasă,
hoții măi, hoții măi !
Și toți banii de pe masă
hoții măi, hoții măi !..."

Mama m-a întrebat : — Nu vrei să te culci ? Uite ce frumos dorm Nicu și nepoatele... S-au rumenit și au transpirat de căldură...

---Nu, mai stau — am răspuns, necăjit că-mi distrăgea atenția.

— Lasă-l — a zis tata — dacă nu-i este somn, să mai stea.

Nu mai puteam adormi ; bunicul ne spunea că Terente a tâlhărit, n-a haiducit ; un haiduc adevărat nu jefuia ca el, pe oricine ; Terente a făcut și crime. Haiducii adevărați nu jefuiau de dragul de a jefui și nu ucideau. În cazuri rare, se apărau când erau încolțiți. Ei luau galbenii de la cei bogați și-i împărțeau săracilor... Au urmat câteva clipe de tăcere...

* * *

Afară ningea liniștit ; în liniștea iernii și a nopții tot mai adânci, se auzea un tren, gâfâind, la Valea Rea...

Pe Șoseaua Națională care trece de la Drobeta—Turnu Severin prin Filiași spre Craiova, în apropierea satelor Tatomirești și Brădești, drumul urcă ușor când vii de la Filiași spre Craiova și, invers, coboară când te întorci : la fel și calea ferată. Astăzi nu este cine știe ce anevoios, dar pe vremuri, când era doar un drum de care și cărări ale trecătorilor, se împotmoleau carele în noroi, iar de pe laturi, ieșeau hoții de drumul mare... Locul se numește și astăzi Valea Rea...

— Ce aproape se aude trenul, de parcă ar fi pe Tarlaua Morii — a zis mama ; și când te gândești cât mai este de acolo până la Valea Rea.

— Este și liniștea adâncă a nopții — a răspuns tata Păun — și zgomotul se lasă mai mult peste Jii, spre noi, că în stânga căii ferate, spre satele de-acolo, este dealul de care se lovește zgomotul ; oricum, se aude și pe acolo destul de tare, că sunt aproape satele de tren.

— Hei, acum — așa cum v-am spus — este altceva — intervine bunicul. Dar în urmă cu o sută de ani, cu două și mai demult, nu era bine să te prindă noaptea pe acolo ; nu degeaba i-au spus oamenii, de cine știe câtă vreme, Valea Rea. Acolo, ziceau bătrânii, că i-ar fi ținut calea Iancu Jianu cu ceata sa, căruței cu galbenii pe care i-au strâns zapcii lui Vodă Caragea din satele de pe Valea Jiului. Alții povesteau

că la Sudoame (aproape de Craiova) s-ar fi întâmplat treaba asta. Fiecare loc și localitate își au numele de la o întâmplare sau alta or de la oameni. Așa și cu Valea Rea. La vreme de ploaie și de iarnă, pe acolo se mergea greu și mai erau și lotri care ieșeau din codri. Drumul care trecea pe sub deal și în apropierea Jiului intra, ca și acum, într-o vale îngustă. În dreapta și în stânga, în vremea de demult, erau lunca pe lângă râu și pădurea, pe deal în sus ; nu era bine să te prindă noaptea pe acolo. În apropiere — spuneau bătrânii — pe lângă satul Brădești, cică ar fi fost în timpurile de demult, ruinele unei cetățui, iar satul amintește prin numele său cetatea sau localitatea de altădată. De la Brădești, și-au luat numele boierii proprietari de acolo — Brădescu ; că așa obișnuiau, să poarte numele de la unul dintre satele de pe moșiile lor. Așa a fost cu boierii de la Filiași care se numeau Filișanu, cei de la Tânțăreni, cei de la Cotofeni .. Luau numele de la un sat sau altul, după cum le era voia. Așu era în timpurile vechi. Numai țăranii purtau doar numele de la botez ; dacă-l chema Ion, apăi Ion era și atât. Ion al lui cutare din satul cutare și îi ajungea. Cum cei mai mulți mai aveau câte o poreclă, mai târziu porecla sau meseria a devenit al doilea nume al țăranului...

*

*

Ulterior, autorul — căutând prin biblioteci — avea să constate adevărul celor spuse de bunicul : boier Prea Tânțăreanu, proprietar al moșiei cu acest nume, a avut un fiu care, mutându-se la Cotofeni și ridicând acolo case mari și curți mândre, a luat numele satului, a devenit Cotofeanu, și a fost ridicat de către Domnie la rangul de *Spătar*.

La fel a fost și cu ruinele de lângă Valea Rea — resturi ale unei clădiri, poate un castru, ale unei localități care, după unele opinii, se numea Abrad, nume cu rezonanțe de străveche origine dacică. De unde se poate deduce că localitatea Brădești își trage numele ușor schimbat, de-a lungul a peste două milenii de la vechea localitate dacă.

Ilinca
Fiica lui Filişanu
în
Captivitatea Haiducilor

*

* *

Eu cred că haiducii — a continuat bunicul — și-au făcut datoria și la Valea Rea și la Sudoame, că veneau oamenii fanarioților în fiecare an, ba uneori și de două-trei ori pe an și îi despuiau de bieții oameni, de nu le lăsau nici cât negru sub unghie. Din cauza asta, mulți dintre ei luau calea codrului. La Valea Rea era periculos drumul pentru călătorii bogați, fie că erau ei negustori sau boieri ; nu treceau decât însoțiți de slujitori înarmați iar oamenii domniei erau păziți de arnăuți, care încadrau caleștile ; Cu toate acestea, de multe ori nu le lăsau haiducii decât hainele.

Mai demult, zice-se că era pe vremea lui Matei Vodă-Basarab, la Coțofenii din Față, trăia Coțofeanu ; un boier de seamă, cum ziceam cu slujbă la Domnie — ca Mare Spătar. Își împărțea timpul după cum îi cereau treburile și era când la moșie, când la București sau acolo unde se afla domnul țării. Odată, venise acasă Spătarul de la curtea domnească la Coțofeni și pregătea o petrecere. Cum obișnuiau toți boierii de rangul său, a poftit la sindrofie și pe alții. Și au pornit argați călări la curțile boierești : la Cornu, la Filiași, la Argetoaia, pe Amaradia în sus, la mai multe curți, să poftească boierii la Coțofeni, la petrecere...

Argatul care mergea de la Coțofeni la Filiași era tare mândru de slujba pe care o făcea bierului ; de altfel, trimișii erau aleși dintre cei mai isteți și mai arătoși oameni ai curții. Când a ajuns la Valea Rea, s-a trezit argatul înconjurat de haiduci. Era o ceată de doisprezece voinici, unul mai frumos și mai tânăr decât altul ; la unii abia le mijea mustața. Au ieșit ca din pământ, dar de fapt nu din pământ ieșiseră, ci din zăvoiul care venea până în marginea drumului, de parcă voia să-și dea mâna cu pădurea care se lăsa de pe dealuri în jos până la marginea cealaltă.

— Stai prietene și te mai odihnește ; se mai odihnește și murgul. Și-apăi să facem cunoștință, că e păcat să treci așa,

nebăgat în seamă şi ţi s-o fi urât de când tot mergi la drum, sngur, stând de vorbă doar cu calul...

— Nu e nevoie să facem cunoştinţă, a răspuns înţepat argatul, vă ştiu ; adică bănuiesc, trebuie să fiţi haiduci, iar eu, dacă vreţi să ştiţi, sunt argatul dumnealui spătarul Mihai Coţofeanu, a răspuns subliniind apăsat numele stăpânului său. Are curtea aici, la Coţofeni, aproape, sunt doar câţiva kilometri şi n-am avut când să ne ostenim ; pe deasupra, mă grăbesc, trebuie să ajung până la amiază la Filiaşi, şi să mă întorc până-n seară.

— Ia uitaţi, fraţilor, ce ruşine pe obrazul nostru, să nu-l cunoaştem pe Domnia-sa, argat ? Auziţi voi — a continuat căpitanul haiducilor, *Domnia-sa e argat la curtea Spătarului şi noi să nu ştim ! Trebuie să ne purtăm mai boiereşte cu dumnealui, că aşa este obişnuit...*

— Aşa este, căpitane, să-l luăm cu binişorul, că e subţirel cu firea şi se şifonează uşor... Încet, încet, haiducii s-au apropiat râzând, înconjurându-l din toate părţile, iar doi dintre ei, i-au prins calul de frâu ; alţii erau în spatele său.

— Cu pistoalele, ce faci ? — l-a întrebat căpitanul întinzând mâna spre pistoalele argatului.

— Mă apăr, ce să fac ! ?

— Ce păcat că n-ai timp să te mai aperi ; dă-ni-le nouă, că ne stă mai bine cu ele şi avem mai multă nevoie de ele decât tine... Să fie cu iertare, argatule, am vrut să spun că avem mai multă nevoie de ele decât *Domnia-ta.* Spunând aceasta, haiducul i-a smuls, amândouă pistoalele de la brâu şi le-a aruncat peste umăr, în spate :

— Ţine, Petre, îţi vor folosi mai bine ţie decât dumnealui. Ale tale s-au cam învechit...

— Flancaţi-l ! le-a poruncit el oamenilor săi şi haiducii au trecut patru în spatele argatului, doi în faţă şi doi pe lături.

Căpitanul a dat pinteni şi a pornit înaintea lor însoţit de ceilalţi voinici, în timp ce argatul se uita prostit când la unii, când la alţii, urmărindu-le mişcările, iar calul era purtat de frâu de către unul dintre haiduci.

— Unde mă duceţi ? a îndrăznit e să mai întrebe, încercând să arate că nu s-a pierdut cu firea.

— Pe la noi, pe la *Curtea* noastră, vei fi musafirul nostru, să vezi cum trăim noi în codru. Până mâine în zori, ajungem acolo...

— Dar am o știre de dus. Nu pot merge nicăieri, că n-am timp, a spus argatul, dezvăluind taina sa în fața haiducilor, fără să fie nevoie să-l tragă de limbă. Vă rog să mă lăsați slobod, vă faceți păcate cu mine, mă scoate Spătarul din slujbă și rămân fără pâine.

— Rămâi fără pâine? Dar te-ai întrebat vreodată de unde au boierii pâinea din care vă lasă și vouă resturi de la masa lor? Și fără a-i da timp pentru răspuns, haiducul a continuat:

— Dacă te lasă fără slujbă, te primim noi; lupți alături de noi, cinstit, pentru dreptate, să apărăm țăranii, care fac pâinea boierilor, și-i mai ușurăm de galbeni pe cei care sunt mai aspri și-i muncesc ca pe niște vite și nu le lasă oamenilor nici cât să aibă după ce bea apă...

Haiducii, urmându-l pe căpitan trecuseră cu ostatecul, pe nesimțite, în zăvoi, iar căpitanul a continuat:

— Și zici că ai o știre de dus undeva? Căpitanul s-a oprit și, odată cu el, toți ceilalți.

— Am, căpitane, a răspuns cu gura moale, argatul care-și dădea seama că nu mai are nici o scăpare.

— Așa spune, fiule, așa te vreau, lasă-te mai moale, că atunci și noi ne lăsăm. Dă-mi să văd cartea.

— Dar nu pot, n-am voie...

— Nu-i nimic; o luăm noi, ca să nu pățești nimic de la stăpânii tăi.

Văzând că nu are încotro, argatul scoate dintr-o tașcă un mic tub și-l întinde haiducului. Acesta scoate scrisoarea înfășurată sul, șnuruită și ceruită și fluieră a mirare:

— Hei, dar ce taină ascunde, că au ceruit-o așa tare?

— Mă vor scoate din slujbă, căpitane, dacă o desfaci...

— Ce tot vorbești acolo, omule? Ți-am spus că dacă pățești ceva rău, vii la mine și-ți dau o slujbă. Avem posturi

și slujbe destule ; slujba e bună, că lucrezi până ce te prinde și te spânzură, dacă nu cazi în luptele cu potera. Unde găsești slujbă mai frumoasă ?

Haiducii zâmbeau și priveau, mândri, când pe unul, când pe celălalt, în timp ce căpitanul desfăcea ușor șnurul ca să nu se desprindă ceara și să cadă. Apoi, citește cu glas tare : *„Domnia mea, Spătarul Mihai Coțofeanu, către Domnia sa, mare boier, Dumitru Filișanu...“*

— Auziți, fraților, ce frumos se respectă dumnealor, boierii. Așa să facem și noi ; numai că pe țărani nu-i prea respectă decât cu gârbaciul, întinși la scară, când întârzie cu munca nefăcută la timp.

Căpitanul citește pentru el, după care dă citire scrisorii cu glas tare :

— Ascultați, mai departe : *„Vă poftesc pe Dumneavoastră să veniți cu toții, cu toată familia, la noi, la Curte, la Coțofenii din Față, în ziua de 21 mai, de Sfinții Constantin și Elena, când mare sindrofie va fi și va ține trei zile. Să nu faceți cumva să nu veniți, că tare rău ne va părea și ar putea fi și cu supărare din partea noastră. Avem și lăutari, nu numai de-ai noștri, am tocmit și de la Craiova un taraf întreg, din mahalaua Romanești... Cu plecăciune, Domnia mea, mare boier și spătar Mihai Coțofeanu“*...

— N-aveți nici o teamă, le mai spuse căpitanul oamenilor săi, nu vă faceți grijă că n-aveți cizme și ipingele noi, că pe noi ne primește Spătraul și fără haine alese...

A înfășurat apoi scrisoarea cum a fost și a legat-o cu șnurul, în așa fel încât să nu se observe ceara crăpată. Avusese grijă să desfacă cu grijă cartea încât pecetea spătarului să rămână întreagă ; sulul, odată înfășurat, arăta ca la început.

— Dacă te întreabă de ce este crăpată pecetea, nu le spui că te-ai întâlnit cu noi. Spune-le că azi dimineață când ai încălecat calul, să fi lovit tubul cu cartea, pentru că ți-a lunecat piciorul din scară și ai prins tașca între pieptul tău și spinarea calului. Așa să faci și nu altfel, că s-ar putea să ne mai întâlnim...

Argatul a plecat, iar grupul haiducilor a pornit, cântând prin luncă :

„Eu mă duc, codrul rămâne,
Plânge frunză după mine..."

Apoi, căpitanul i-a spus lui Pătru, și acesta tot căpitan de haiduci de prin părțile Argetoaiei și Razniculuí, care și-a făcut un bordei peste dealul Nămăiești1or, dincolo de Sfircea, într-un luminiș de codru, pe unde curge pârâul Argetoaiei : de aceea, locul și satul s-au numit Valea lui Pătru.

— Petre, avem câteva zile până ne încercăm norocul și cred că este cazul că mergi cu oamenii prin părțile tale de peste dealuri și să le spui că întreaga Țară Românească este la mare strâmtoare ; e tare voievodul, priceput și viteaz dar are oaste puțină ; este mare lipsă de brațele noastre pe câmpul de luptă, mai mare decât în pădure, așa să le spui. Să mergem să ne înscriem toți la oaste ; la Craiova, în cetele Banului Băleanu. Este grea viața satelor, n-o să-i părăsim pe oameni ; să-l rugăm pe Spătar să vorbească cu Banul, să poruncească boierilor să mai ușureze viața și dările țăranilor ; iar pe noi, haiducii, să ne ierte că doar dreptatea pentru sate am vrut, numai atât ; și apoi să mergem la război, că țara este vânturată de la o margine la alta de dușmani, ca de furtună. Așa să le spunem, Petre, să vină toți care sunt sănătoși și vor să se înscrie la oaste, când le-om da noi știre. Or fi aflat și ei că Vodă a primit în oastea Sa mulți haiduci și de peste Dunăre : sârbi, bulgari... Prilejul ăsta e bun, să nu-l scăpăm ; s-ar putea să se bucure Spătarul și Banul și Domnul, că se vor trezi cu câteva sute de oameni mai mult. Și s-ar putea să avem noroc cu sindrofia de la Coțofeni...

*

* *

La ziua sorocită, o caleașcă cu patru cai, însoțită de trei argați călări, înarmați, a pornit de la curtea lui Filișanu, la vale, pe drumul Craiovei, spre Coțofenii din Față. Era o zi

frumoasă de primavară, încât de-atâta frumusețe, ciripit, verdeață și flori, inimile pluteau de parcă voiau să-și ia zborul. Soarele se apropia de prânzul cel mic, când au pornit de la curte. Crângurile și pădurile de pe dealurile din stânga, ca și lunca Jiului din dreapta drumului, păreau inundate de cântecul păsărilor. Totul era numai verdeață și cântec, iar miresmele îmbătau sufletele. Satele erau mici pe atunci ; cătune cu zece-cincisprezece case, — adeseori mai puține și arareori mai multe ascunse prin luminișuri... Caleașca trecea în trapul cailor, pe drumul care, prin aceste locuri, este aproape în linie dreaptă. Când s-au apropiat de Valea Rea, acolo unde pădurea ajungea până lângă drum, pe unde nu departe, curge Jiul, lunca era de asemenea doar la câțiva pași, caii au încetinit trapul. Argatul de pe capră tocmai ridicase biciul să-i îndemne și a rămas cu biciul ridicat și cu gura căscată : la câțiva pași în fața sa, au început să iasă dintr-o parte și alta din adăpostul codrului, câțiva călăreți, pocnind din pistoale și din spate și de pe laturi, astfel încât orgații n-au avut timp să schițeze nici un gest de apărare. Haiducii au făcut cerc în jurul caleștii și i-au dezarmat pe toți argații. Dacă ei ar fi voit ar fi apucat să dea bice cailor, tot nu reușeau să se depărteze pentru că, imediat deasupra pantei, barau drumul, — răsturnați de către haiduci — câțiva bușteni groși și lungi.

— Luați-le pistoalele, că nu pot lucra din cauza lor, că le fac mișcările grele și dumnealor, argații, trebuie să deblocheze drumul, să dea butucii la o parte. Sub amenințarea pistoalelor, cei trei argați dezarmați au descălecat ; și surugiul de pe capră a făcut la fel.

— V-am oprit, jupânească — se adresă căpitanul femeii în vârstă (din caleașcă) — că ne-a fost teamă să nu zdrobiți roțile în butuci dacă porneați cu caii la galop și, până ce dumnealor slobozesc drumul, să stăm puțin de vorbă, să ne cunoaștem.

— Cine sunteți voi și ce doriți ?

— V-am spus, jupânească, că dorim să facem cunoștință ; n-ați auzit de noi ? Suntem ceata lui Păun haiducul — Pă-

unașul codrilor — și ne pare rău că nu aveți știre despre faptele lui. Dar Domnia ta cine ești ?

— Ce tot îndrugi acolo ? Păunașul codrilor, dac-o fi fost vreodată, acum este doar poveste și cântec... Cine sunteți și ce vreți ?

— V-am spus, Jupânească, cine suntem, numai Domnia ta nu ne-ai spus, și să mai știi că, de obicei, nu stăm prea mult de vorbă cu trecătorii. Le luăm vama și gata ; îi lăsăm să plece, dacă sunt oameni de treabă. Dar pe Domnia ta, după câte bag de samă, o să vă luăm cu noi, că nu vorbiți și avem motivele noastre s-o facem.

— Auzi ce obrăznicie ! Niște hoți și încă de codru vor să afle cine sunt. Dați armele băieților că nu avem timp de pierdut ; trebuie să ajungem la timp, la Cotofeni, că avem treabă.

— Vă cunoaștem noi treburile, jupânească. Durează vreo trei zile sindrofia de la Cotofeni ! Mergeți să petreceți, să risipiți munca satelor pe care ar trebui să le ocrotiți, nu să le asupriți. Că de-acolo luați pâinea și toate câte vă trebuie pentru petreceri și risipă ; și tot de-acolo, se adună oamenii pentru oaste, din satele pe care le secătuiți. Să înapoiem armele ? Ce să facă argații cu ele ? N-ați văzut că nu le-au folosit ? Nouă, însă, ne fac mare trebuință.

— Cum tâlharule, îmi ții tu socoteală de ce fac și pe unde merg ? Nu ești volnic să-mi vorbești așa...

— S-avem iertare — a întrerupt-o haiducul — că nu v-am cerut voie ; dar noi nu obișnuim să luăm decât vama, nu să cerem iertare celor care îi flămânzesc pe bieții țărani. Suntem supărați, că pe noi nu ne-a invitat nimeni la sindrofie. Apoi se adresează fraților săi întru haiducie : vedeți ce urut ne vorbește ? Noi am vorbit frumos și am luat-o cu binișorul, e drept că i-am ușurat argații de pistoale, dar asta ne e meseria... Uite de ce nu-i suferim noi pe boieri, pentru că se poartă urât cu țăranii, numai între ei se cunosc ca oameni. Le strălucesc inelele, cerceii, diamantele și pungile le sunt pline cu aurul din sudoarea noastră. Însă cuvintele pentru noi nu le strălucesc ; știu și carte dar nu știu întotdeauna să

se poarte. Știți voi, fraților, de ce ? I-a amărât îmbuibarea și sunt grele podoabele de pe mâini, de la gât, din urechi. Pungile le sunt grele și lăzile cu argint și cu aur ; le sunt grele, da, le sunt grele și sufletele, de păcate. Au noroc cu noi că îi mai scuturăm de ele... Dar astăzi n-o să ne mulțumim numai cu vama, mai spuse căpitanul și li se adresează apoi argaților : acum, că ați eliberat drumul, *încălecați-vă caii, că haiducii nu sunt ține-caii voștri și întoarcem trăsura înapoi, facem cale întoarsă...*

— De ce înapoi, a strigat otărându-se jupâneasa. Noi mergem înainte, nu înapoi. Vă rog să ne lăsați slobozi și pieriți din drumul nostru, dacă vreți să n-o pățiți ! În streang veți ajunge !

— Auziți, voinicilor, noi o luăm cu frumosul și domnia sa ne amenință... Acum, jupânească, mergeți cu noi ; facem o sindrofie împreună ; avem și noi curțile noastre, mai departe, în pădure, la răcoare. Lăutarii nu-i avem de la Craiova ; lăutari ne sunt frunzele copacilor și cântareții pădurii. Avem curte mare, e largă cât pădurea. Între timp, haiducii au întors caleașca...

— Ce, ați înnebunit ? A strigat ea, văzând cum merg haiducii alături, cu caii de dârlogi, obligând-o să facă întoarsă calea.

— Noi suntem oameni de treabă, și bag de samă că avem mai multe să ne spunem și nu vrem să stăm în drum, să-n-piedicăm trecătorii în calea lor, pe deasupra, poftesc să facem o plimbare împreună, în pădure.

Spunând aceste cuvinte, în timp ce se apropia cu calul de jupâneasa care se supărase rău de tot, un colț al perdelei de la fereastră s-a ridicat și, lângă cucoană, a apărut imaginea unei fete de vreo optsprezece-douăzeci de ani, luminoasă ca un luceafăr, cu căpșorul îmbrăcat într-un snop de plete blonde și cu ochii căprui, expresivi și albă la față, albă de felul ei, dar și de spaimă... Era Ilinca, fiica boierului Filișanu.

— Ia te uită, ce-mi văd ochii ? O zână, fraților, cine știe cum a ajuns în caleașca boierului Filișanu și trebuie s-o scă-

păm din captivitate ! Şi asta, cât mai repede ! O, ce mai potriveală ! Tot nu aveam eu nevastă, că s-o fi căutat şi nu găseam alta mai mândră...

— Aşa este, căpitane, i-au răspuns, aprobându-l prietenii şi fraţii săi într-ale haiduciei. Dar ei abia dacă îi văzuseră vreunul chipul ; şi s-a retras la locul ei, izbucnind în plâns, ceea ce nu i-a scăpat căpitanului de haiduci.

— De ce plânge jupâniţa ? De bucurie că va fi mireasa mea ? Ia să vedeţi ce sindrofie o să facem în pădure, spunea el vesel, în timp ce caleaşca, vrând-nevrând, a intrat cu haiducii în codru ; după câteva sute de paşi, s-au oprit într-un luminiş.

— Ce staţi, nătângilor ? a strigat jupâneasa la argaţii săi ? Vouă nu vă poate plezni nici atâta capul, să plecaţi unul din voi în fuga calului la Coţofeni, să-i spuneţi boierului Filişanu, care a ajuns acolo de aseară ? Ce bine era dacă mergeam şi noi cu ei, ieri după amiază ! Dar ce să fac — a mai zis ea, văicărindu-se — dacă n-am fost gata ; şi ea, biata fată, n-a vrut să meargă fără bunica. Apoi se adresează fetei : este bine că ai rămas cu bunica, Ilinco ? Că dacă mă popreau numai pe mine, era altceva. N-aveau ce face cu mine. Dar acum, pe tine cum să te apăr de tâlhari ? — Şi bunica a început a plânge şi ea, de frică şi de mila copilei. Apoi, a strigat : „Mergeţi unul la Coţofeni şi spuneţi-le să trimită oameni să ne scoată din mâna hoţilor !“

— Nu se poate, jupâneasă. Cel care încearcă să facă un pas, pe-al doilea nu-l mai face — a grăit căpitanul, apoi a strigat la argaţi : descălecarea ! Vedeţi acolo, copacii aceia ? luaţi fiecare câte unul în braţe ! Argaţii au făcut întocmai. Dacă faceţi o mişcare, sunteţi pierduţi — a mai spus el — apoi s-a întors spre caleaşcă : ieşiţi din cuşcă, să vă dezmorţiţi oasele ; facem un popas înainte de a merge mai departe. Cum cele două femei, bunica şi nepoata, se mai codeau, neştiind dacă e bine să coboare pe iarbă sau să rămână unde se aflau, s-a răstit la ele : — N-aţi auzit ce-am poruncit ? Mai repede, că altfel vă răstorn caleaşca cu totul. Ioane ! — a strigat căpitanul la un haiduc uriaş :

— Poruncește, căpitane !

— Deshamă-le caii...

Haiducul a îndeplinit repede porunca și a legat caii de niște boschete, ceva mai departe. Toți haiducii au descălecat, lăsând caii să pască ; femeile amândouă au coborât plângând. Căpitanul a vrut să o ajute pe bătrână, dar ea a strigat la el :

— Nu pune mâna pe mine, hoțule ! Dar când să coboare, a alunecat și haiducul a prins-o în brațe, să nu cadă. Apoi, a ajutat-o și pe fată :

— Măi, ce frumos mai miros jupânițele astea, că nu-ți vine să mai pleci de lângă ele ; — le-ai ține mereu în brațe... Apoi, privind la fata care continua să suspine, adăugă : Nu mai plânge, jupâniță ! O să fii mireasa mea ; o să am o nevastă pe cinste !

Abia atunci au zărit mai bine haiducii frumusețea aceea aproape ireală.

— Ia uitați-vă, fraților, ce mândrețe ! Și când te gândești că și țăranii au, sau ar putea avea, așa fete frumoase, dacă nu s-ar ofili înainte de vreme, pentru că prea mult muncesc încă de mici, ca să poată trăi, petrece și huzuri dumnealor, pe seama sudorilor și sângelui nostru... Așa ca să știți, jupâneselor, de ce ne aflăm noi în pădure și de ce ținem calea la drumul mare, la cei ca Domnia voastră ! Și să mai știți că dreptatea e de partea noastră, deși nu vrea nimeni să știe de asta, pentru că cei care ar trebui să ne asculte sunt din tagman Domniei voastre. Și ne-am gândit să vă ducem cu noi ca să ne cunoașteți și să vedeți că, în coliba din pădure, mai mult de patru-cinci n-avem loc înăuntru și numai noi știm cum stăm sub cerul liber, iar așternut ne este iarba, și asta numai pentru a-i scutura pe ăi ca dumneavoastră, că poate-i *trezim* la căile adevărului și dreptății, și să se gândească și la cei care le dau pâinea de toate zilele...

I-a vorbit apoi fetei care, suspinând se așezase pe o buturugă, alături de bunică-sa : De ce plângi ? Nu mai plânge. Noi știm că toate fetele plâng când se mărită. Te-nțelegem : dar ai să vezi că se poate trăi și altfel. Să vă mai odihniți puțin caii și să mai pască. Nu mai plânge, Domniță. Ai să fii

nevasta mea și o să fie bine, acolo, în mijlocul pădurii ; ei, frații mei, sunt băieți de treabă, și-o să ne lase numai pe noi să ne lăfăim în colibă. Baie, n-avem ; facem din când în când în Jii. O să ne spălăm unul pe celălalt, pe spate Săpun n-avem întotdeauna, nici de cel țărănesc, darămite parfumat. O să te obișnuiești, ai să vezi... Abia aștept să mă freci pe spate cu un prosop aspru de cânepă, sau cu o piatră că mă mănâncă al naiba șalele, pe unde m-au mușcat păduchii. N-avem întotdeauna nici unde, și nici timp să ne spălăm ; așa este viața în haiducie, dar o să fie bine... Tu mă freci pe mine pe spate, și eu pe tine. O să fie așa de plăcut, că nu o să mai dorești să pleci. Dar dacă vrei să te duci te las. Numai că, te rog, doar până la toamnă să rămâi, să ne mai luminezi și nouă viața singuratică, prin păduri...

— Căpitane — a întrebat Ion care păzea caii și pe cei trei argați — n-ar fi bine să-i legăm, să nu încerce vreunul să fugă la curte, la Coțofeni ?

— Și dacă fuge, ce o să fie, Ioane ? Nu știe nimeni, în afară de noi, unde o să fim deseară sau mâine ; și poate nici noi nu știm sigur. S-ar putea ca după o zi sau două să poposim pe la ascunzișul lui Pătru. Doar și el este căpitan acolo, la el acasă unde sălășuiește cu haiducii săi. Așa este, Petre ?

— Este așa cum spui, căpitane !

— Dar tu ce ești, nu ești căpitan ? N-ai venit aici cu ceata ta ? N-a ajuns de pomină vestea cum i-ai ușurat săptămâna trecută pe boierii Obedeanu ?

— Ba, așa este, i-am ușurat, le-am ușurat trăsura, era prea grea cu lăzile cu galbeni...

— Și turcii care luaseră sute de vite, i-ai aranjat așa de bine că, deși voi erați numai o mână de oameni, iar ei, un detașament întreg de călăreți, n-au scăpat din capcană nici jumătate...

— Căpitane, și restul care au mai rămas și-au lăsat turbanele la Sudoame. Până acolo i-am urmărit, unde îi așteptau alții din ai noștri și i-am prins la mijloc... M-au ajutat și cei de la Raznic. Ne făcusem vreo treizeci și ceva, patruzeci de oameni.

— Nu mai spune ? Păi suntem destui, Petre !

Căpitanul a închis o clipă ochii, și parcă ar fi avut imaginea mulțimilor ridicate întru dreptate socială și națională, și a adăugat :

— Puterea ar fi cu noi, Petre, dacă am fi organizați și dacă i-am putea ridica pe toți, din toate satele, ca să-i băgăm în friguri pe cei ca dumnealor... Zicând aceasta, căpitanul a arătat cu capul la cele două femei care stăteau pe buturugă și încă mai plângeau. Dacă am fi uniți, nici dușmanii n-ar îndrăzni să ne atace așa, cu una, cu două, că romanul a știut întotdeauna să-și apere vatra și brazda moștenită din străbuni...

Cele două jupânițe ascultaseră tăcute discuția, privind din când în când la ei, printre lacrimi. Dar când au văzut că au încălecat, iar căpitanul le poruncește argaților să înhame caii, să le ducă cine știe pe unde, bunica s-a ridicat și l-a rugat pe căpitan să fie îngăduitor și să le dea voie să plece în drumul lor. Se vede că nu mai aveau nici o speranță să mai scape din mâna haiducilor și de aceea, a recurs la ultimul mijloc, răscumpărarea. Oricât de scumpă ar fi fost, era singura cale și de aceea spuse :

— Căpitane, noi trebuia să fi fost, la amiază, la Coțofeni ; timpul a trecut. Părinții fetei, fiul meu Dumitru Filișanu și toată curtea de acolo, toți boierii, vor fi îngrijorați de faptul că n-am ajuns la timpul stabilit.

— Nu este nimic, jupânească ; am spus doar că mă însor cu jupânița, așa că nu vă îngrijorați. După o săptămână, *mergem pe Calea primară*, cum se obișnuiește din moși-strămoși, să-mi cunosc socrii, și nevastă-mea să-și revadă părinții ; și atunci, ne rugăm de iertare și pentru împăcarea noastră. O să facem sindrofie mare la tata-socru Filișanu. E adevărat că nunta pe care o facem noi peste câteva zile va fi în pădure, numai cu haiducii și cu Domnia ta, care o să ne ții loc de socri. Naș o să ne fie fratele meu într-ale haiduciei, Pătru, și el căpitan vestit. Poate ați auzit de el, că i s-a dus vestea ca de popă tuns...

— Căpitane, eu nu glumesc ; n-are rost să ne chinui. Este păcat de copila asta ; uite, ia astea... Și spunând acestea, bu-

nica jupânească și-a scos două inele din aur, cu rubine veritabile și colierul de la gât, care — el singur — făcea cât o avere. Ia, căpitane, îți dau și cerceii ; păstrează și pistoalele de care n-au fost în stare oamenii noștri, dar lasă-ne să plecăm la Coțofeni, unde suntem așteptate...

— Vezi, jupânească, asta nu înțelegem noi ! Cum se face că acum ești așa de darnică, iar când am făcut cunoștință, ne amenințai cu ostașii Spătarului, cu spânzurătoarea ?... Cum de te-ai dat așa de repede pe brazdă ?

— Căpitane, spune cât dorești să-ți dăm, că pari un om cu cap ; s-ar putea să ai și ceva carte, după cât se vede. Spune-mi ce urmărești ? Nu cred că ne-ai oprit aici în pădure de florile mărului. Te văd sănătos și nu cred că vrei să ne iei fata cu de-a sila. V-am spus că dăm tot ce avem scump la noi, dar lasă-ne să fim volnice, să plecăm în drumul nostru. Numai colierul meu face o avere ; nu mai spun celelalte : inelele, brățara, cerceii amândurora, medalionul fetei...

— Ce spuneți, băieți, de jupânească ? În alte cazuri și boieri și negustori plâng după aurul pe care li-l luăm, iar Domnia sa ne roagă să-i primim podoabele... N-ați văzut neguțătorul de săptămâna trecută cum se văicărea, de parcă galbenii din lăzile sale ușurate de noi, nu îi obținuse înșelând oamenii.

— Ce să spunem, căpitane ? Eu aș zice să primim darurile, că nu e frumos să spunem „nu !“ Vor crede că suntem prost crescuți... — A intervenit uriașul haiduc Ion ; — pe urmă, o să vedem ce mai facem și cu Domniile lor.

— Uite ce este, jupânească, păstrați-vă aurul și pietrele prețioase. Nu vrem nimic de la Domnia ta. Noi voiam să punem mâna pe boier Filișanu, fiul Domniei tale, dar a fost să cazi Domnia ta la voia noastră și să facem târgul împreună.

— Ce târg să facem, căpitane, că nu știu, nu mă pricep la socoteli și tocmeli haiducești ?

— Ne pricepem noi, jupânească ! Domnia ta trebuie doar să fii de acord cu ce spunem noi. Iată ce voim : vă lăsăm slobode să mergeți la Coțofeni la sindrofie ; după ce ajungeți acolo, rugați din partea noastră pe boier Filișanu și pe Spă-

tarul Coțofeanu să vorbească cu Banul să ne ierte de anii haiduciei. Și voim ca Banul și Vodă să poruncească la toți boierii din Bănia Craiovei, de la Brabova, de la Argetoaia, de pe Amaradia, de pe Jiul de Sus și din toate colțuri'e Băniei să fie mai omenoși cu țăranii, să le ușureze dările și muncile, să le lase și lor ceva din care să trăiască, să simtă și ei că sunt oameni. Iar pe noi, să ne primească Banul în oaste, dacă are lipsă de brațele noastre... Asta vrem să te rugăm, jupâneasă și mai poftim să le spui să nu ne prindă cu vicleníe, că n-ar face bine pentru cei care rămân în urma noastră ; n-ar mai avea nimenea încredere în marii boieri și nici în Bănie. Nu suntem ucigași și n-am dorit moartea nimănui ; dacă am ușurat pungile și lăzile multor boieri și negustori, ne este martor cerul și martori ne sunt țăranii din atâtea sate, cărora le-am plătit noi dările care-i aduseseră la sapă de lemn. Prea sunt năpăstuiți jupâneasă, de boieri, de zapcii, și de toți oamenii Domniei...

— De ce n-ai spus așa, căpitane, de la început ? — a răspuns jupâneasa, bucuroasă că scapă așa ușor. — Ne bagi în frigurile morții de un ceas și mai bine, că eram departe acum...

— Am mai glumit și noi, jupâneasă, și apoi nu puteam rămâne acolo, în mijlocul drumului. Iată, acum vă puteți duce. Sunteți slobode să mergeți unde vreți. Vă dăm și pistoalele, așa cum le-ați avut. Dă-le, căpitane Petre, dă-le pistoalele !

— Le dăm, căpitane, că dacă mergem la oaste, ne dă Măria-Sa Banul altele, sau ne cumpărăm ; până atunci, ne facem treburile cu ale noastre. Îmi pare rău numai de nuntă. Eram și eu o dată naș...

— Și mie-mi pare rău, căpitane Petre, că e tare mândră jupânița ! Dar alt prilej nu-l lăsăm să ne mai scape...

— Căpitane, cum să vă transmitem răspunsul Spătarului și al Băniei ?

— Asta este mai greu, jupâneasă. Eu zic că dacă boier Filișanu, care este mare și puternic, și cu Spătarul Coțofeanu, la fel de mare, vor să ne ajute și să ne ierte, este de ajuns să vorbească cu Banul, că Măria-Sa va fi de acord. Dacă

nu trimiteți un argat cu răspunsul, mâine la prânz, la Valea Rea, venim careva la Filiași sau la Cotofeni să-l luăm. Să le spui, jupâneasă, că o să dovedim că suntem ostași vrednici la porunca Banului și a celor pe care Măria-Sa îi va pune să poruncească peste noi...

— Bine căpitane, așteptăm oamenii voștri și eu cred că pot să obțin bunăvoința boierească pentru voi.

— Mulțumim și, încă o dată, să nu uiți să le spui să nu ne piardă prin vicleníe pe cei care vom merge în fața Domniei lor, că sunt mulți, oamenii satelor, în numele cărora grăim și nu amenințăm pe nimeni, dar dorim să fie pace și dreptate, că tot omul de de jos asta dorește. Acum, mergeți sănătoase ! Veți ajunge numai bine la masa de prânz și să vă aduceți aminte că ați vorbit *cu domnii codrilor, care n-au nici masă și nici casă*...

Caleașca a pornit repede iar haiducii au intrat în codru. În urma lor se auzea o melodie veche, de alean, potrivită mult cu viața lor :

Crește frunza, crește iarba
Dacă nu-i mândra, degeaba..

*

În seara aceea de pomină, la curtea Spătarului Cotofeanu era mare petrecere. Se aflau de față, ca invitați, boierul Filișanu cu mama sa, cu jupâneasa, cu cei trei fii și cu fiica lor Ilinca ; boierii Obedeanu, boierii Argetoieni și multe alte fețe boierești, ca boier Barbu Brădescu, fiul lui Preda din Brădești, care s-a purtat vitejește în fruntea detașamentului de roșiori la Plumbuita, în 1632, când a luptat alături de Matei Basarab, ajutându-l să ocupe tronul ; se afla la sindrofie și Ivașco Băleanu, Banul Craiovei, nepotul fostului mare Ban — Udrea Băleanu — de pe timpul lui Mihai Vodă Viteazul. Erau în total vreo douăsprezece familii boierești, adică până la treizeci și cinci de persoane, în afara slujitorilor care serveau la masă, la care se adăugau și lăutarii. Salonul devenise neîncăpător, mai ales că nu era vorba numai

de masă. Alături de hora românească, se dansau menuete, cadriluri și alte dansuri străine, la modă pe atunci. De aceea, pentru a avea spațiu, mesele erau așezate de-a lungul peretelui, numai pe o latură, iar șirul lor se prelungea prin coridor, până în cerdac, unde se ajunge printr-o ușă largă și grea de stejar, care fusese înlăturată. Era cald în acea seară de sfârșit de mai și se deschiseseră ferestrele, iar aerul înmiresmat de flori de tei și de salcâm se revărsa în interior, îmbălsămând toată casa.

Teiul bătrân învăluia ceardacul cu crengile sale, iar de partea cealaltă își întindea coroana peste o magazie în care se păstrau alimente ; ea se afla în imediata apropiere a unei aripi a conacului. În spatele magaziei, erau mai mulți pomi și un nuc mare, bătrân, cu o coroană enormă ; alături, câțiva brazi înalți, maiestoși. De la ei și până la gardul înalt care înconjura curtea, creșteau câțiva salcâmi, de asemenea, groși și mari ; toți erau înfloriți. Mirosmele lor și ale teiului pluteau în seara aceea peste curte, până departe, odată cu cântecul privighetorilor...

Candelabrele luminau ca ziua salonul cu zeci și zeci de lumânări înmiresmate, iar lăutarii ziceau vechi cântece, doine și balade. Tocmai începuseră balada Mioriței :

„Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai...“

când, deodată, afară s-au auzit mare hărmălaie de câini și strigăte, apoi câteva împușcături... O clipă, s-a lăsat o liniște de mormânt. Spătarul s-a ridicat să iasă, să vadă ce se întâmplă în curtea sa ; dar, în acel moment, au intrat fuga în salon un argat al curții și un ostaș din garda Băniei. Amândoi erau speriați, dar mai ales argatul care, numai el știa, fusese dăunezi în mâna haiducilor și, de teamă, îi clănțăneau dinții în gură. Toată lumea aflase cauza întârzierii, cu două zile în urmă, a caleștii Filișenilor și au rămas profund impresionați când jupâneasa cea mare și nepoata le-au spus pățania ; în același timp, au comunicat și mesajul haiducilor. Până seara știa toată curtea ; toți argații și toate slugile cunoșteau întâm-

plarea. Banul venise la petrecere, ca de obicei, însoțit de o mică gardă de doisprezece ostași. Ceilalți boieri aveau fiecare trei-patru argați care-i însoțiseră călări, înarmați, cum socotiseră de cuviință...

Argatul lui Coțofeanu nu putea lega două vorbe, de înspăimântat ce era ; ostașul a aruncat știrea scurt, ostășește :

— Măria-Ta, vreo treizeci de haiduci se află la poartă și roagă să fie primiți.

— Numai treizeci, zici ? Și au tras cu pistoalele ?

— Au tras cu pistoalele ei, apoi și noi, ostașii și argații...

— E cineva rănit ?

— Nu, Măria-Ta, nu este nimeni rănit. Au slobozit pistoalele în sus și atunci, și noi am făcut la fel.

— Le spui că toți sunt prea mulți, dar să vină doi-trei, să vedem ce vor.

— Am înțeles...

Ostașul a ieșit și le-a comunicat știrea : apoi a revenit în salon :

— Măria-Ta, au spus că sunt douăzecișipatru și cu căpitanul, douăzecișicinci ; nu vin ca dușmani, ci cu gânduri bune și ar dori să vină toți în curte, unde — dacă se poate — să li se servească ceva de mâncare ; le este foame, și, la nevoie, au spus că plătesc...

— Ai auzit, Spătare ? S-a întors Banul către Coțofeanu. Te-ai transformat în hangiu. Trebuie să-ți pui o firmă : „La hanul Spătarului". Pune-le masa și dă-le ceva, dacă le este foame, că plătesc și sunt pașnici... Și-apoi sunt mai în largul meu pe câmpul de luptă, decât să mă bat cu acești fii ai pădurilor.

— Să le deschidă să intre — a poruncit Spătarul ostașului ; să intre toți în curte, iar căpitanul să poftească la noi...

— Îi lăsați să vină aici ? — a strigat boierul Filișanu.

— Dar ce vrei să faci, Domnia-ta, boier Filișanu ? Oricum, noi nu mai putem continua petrecerea în liniște, dacă nu-i primim ; cine știe ce sunt în stare să facă ! De unde știm la care dintre noi merg să dea lovitura, mai ales că ne știu

aici și nu sunt mai puțini, pe când, dacă-i lăsăm să vină înăuntru, vom vedea ce vor, apoi să le dea ceva Spătarul să mănânce și, oricât de neplăcut ar fi, e mai bine decât să-i alungăm. Între două căi rele, alegem calea mai puțin primejdioasă. De altfel, nu-i putem alunga, sunt mulți și nu avem ostași suficienți. Și așa cum spusei, a te lupta cu ei nu e lucru ușor ; sau vrei să ieșim prin tunel, ca șobolanii, tocmai la Jii în vale. Socot că nu e cazul ; lăsăm experiența asta pentru o primejdie mai mare...

— Măria Sa, Banul, a grăit adevărul, a intrat în vorbă boierul Obedeanu...

— Așa este ! — a zis și Spătarul.

— Adevăr ai grăit, *Măria-Ta, Bane !* — au încuviințat toți ceilalți.

— Doamne ajută ! — a spus oftând jupâneasa cea mare, mama boierului Filișanu, închinându-se, urmată de altele...

— Ba eu unul nu poftesc să-i văd, și apoi, cum să stau față în față cu tâlharul care-mi furase copila ? A sărit cu vorba boier Filișanu.

— Boierule, Domnia-ta să mulțumești cerului, dacă nu chiar căpitanului haiducilor că a făcut doar o mică glumă, că putea să fie mai rău, s-o facă lată de tot ; jupânița a avut mare noroc...

— Să le mai și mulțumesc ? Nu-i pot suferi în fața ochilor !...

— Nu e nimic, boierule, ne suferi cu spatele și dacă nu ne suferi Domnia-ta, noi te suferim ! — a spus căpitanul Păun, sărind din teiul, ale cărui crengi formau un fel de umbrar deasupra ceardacului, alături, în spatele lui Filișanu ; în același moment, din tei, au mai sărit doi haiduci, Pătru, căpitanul haiducilor de la Valea lui Pătru și haiducul Ion — uriașul — din ceata căpitanului Păun. Hărmălaia de la poartă a avut scopul de a distrage atenția, timp în care cei trei haiduci, să ajungă în arbori, fără a-i simții câinii, fără a-i observa cineva ; lumea fiind atentă la zgomotul de la poartă. Toți meseniii au împietrit. Jupâneasa Filișeanu, mama boierului, a țipat și a leșinat... Au stropit-o cu apă două fete din casa

Spătarului și au zgâlțâit-o, după care bătrâna și-a revenit. Văzându-i însă pe cei trei haiduci, care dominau prin prezența lor salonul în mijlocul căruia se aflau, a leșinat din nou și abia au dus-o slujitorii într-o cameră alăturată, și au culcat-o în pat...

— A fost mai curajoasă alaltăieri, deși era în pădure numai cu jupânița, și nu ca acuma, în casa Spătarului, cu atâta lume de față, a șoptit căpitanul Pătru.

— A dat tot ce a avut acolo, Petre, toată energia și curajul, pentru a se apăra. Bine că s-a ținut tare alaltăieri în luncă ; dacă leșina, și cum ne depărtasem de râu, n-aveam decât s-o punem lui Ion în spinare, — și nu e mai ușoară — s-o bage îmbrăcată în apă, i-a răspuns tot în șoaptă căpitanul ; apoi a continuat : s-a epuizat, și în seara asta n-a mai rezistat. După aceste cuvinte, a grăit cu glas tare :

— Bună sara și să trăiți Domniile voastre !

Și-a scos căciula, salutându-i și, continuând cu vocea sa puternică :

— Vă rugăm de iertare că n-am așteptat cuvântul Domniilor voastre, dar cum nu știam care va fi răspunsul și cum pofteam prin foc și prin apă să vă vorbim, am căutat o cale să ajungem aici ; aflasem că vă găsim pe toți.

— Știm, căpitane, am auzit de isprăvile voastre, că faima v-a trecut de multă vreme Oltul și munții, dar nu aveam știre că vă pricepeți, sau mai bine spus, că vă plac intrările astea spectaculoase să picați din copaci direct în casă — a răspuns Banul Băleanu.

— N-am picat cu gânduri rele, Bane. Am poftit să vorbim cu Măria-ta și cu Domniile-lor, boierii...

— Tocmai trimisese Domnia-Sa Spătarul, să vă poftească înăuntru...

— Am auzit când a grăit Domnia-Sa, că suntem aici de vreun ceas, așteptam în tei, dar nu venise clipa potrivită...

Slugile boierești au închis câinii, că făceau mare hărmălaie și apoi, nu mai era nevoie de ei. Haiducii au intrat, au descălecat și au legat caii lângă grajdurile boierului, unde au

rămas doi de pază. Ceilalți s-au apropiat de intrarea din spatele conacului, fără să apară la ușă ; așteptau în liniște.

Căpitanul Păun, căpitanul Pătru și Ion, făceau o impresie deosebită ; acesta din urmă, cu statura lui uriașă, a trebuit să se aplece pentru a putea intra pe ușă, cât era ea de mare, de înaltă. Toți trei aveau, pe cât se putea la niște oameni ca ei, haine și încălțăminte curate, erau spălați și bărbieriți. Pătru, bine legat, între două vârste, cu mustățile și sprâncenele castanii și stufoase, iar căpitanul Păun, de statură mijlocie, era ceva mai tânăr, trecut totuși de treizeci de ani ; arăta suplu și i se ghiceau în mișcări flexibilitate, repeziciune și siguranța de sine. Mustața și pletele, aproape negre, care-i ieșeau de sub căciula așezată ușor pe o sprânceană, precum și felul în care își purta de obicei mâna stângă pe mânerul săbiei, de care nu se despărțea niciodată, de parcă ar fi fost un adevărat ostaș, îi dădeau o discretă și elegantă ținută. Cu dreapta a ridicat căciula, salutând întreaga petrecere. Se făcuse tăcere. Oaspeții și gazdele se liniștiseră ; momentul greu trecuse. Dar, cu toate că haiducii nu păreau periculoși, ba, dimpotrivă, erau atrăgători, unii chiar frumoși, inspirau totuși o teamă superstițioasă. Toți cei trei erau chipeși ; căpitanul Păun ieșea însă în evidență, atât prin ținută, cât și prin privirile care scăpărau de inteligență și, cu sau fără voie, impuneau respect și admirație. Au salutat întreaga asistență ; ceilalți doi și-au scos și ei căciulile și au salutat la fel lumea din salon. Toți musafirii și gazdele, revenindu-și din spaimă, erau numai ochi și admirație față de cei trei bărbați, cu atât mai mult, jupânesele, atât cele tinere cât și cele vârstnice.

— Să trăiești, Măria-Ta ! — s-a adresat din nou căpitanul Păun Banului. Vă rugăm pe toți, pe Spătarul Coțofeanu și pe boier Filișanu, pe toată lumea, de iertare că vă tulburăm liniștea și petrecerea. Cu voia Domniilor voastre, plecăm îndată ; dacă puteți și voiți să dați și băieților noștri câte un pahar cu vin și câte ceva de-ale gurii, să-și mintă stomacul cât de cât : apoi, că ne înțelegem au ba, Domniile voastre rămâneți cu treburile boierești, iar noi plecăm, așa cum am venit, într-ale noastre...

— Căpitane — a început Banul — trebuie să mă supun și eu regulamentului vostru haiducesc ; am aflat totul de la Domnia sa, mama boierului Filișanu. A fost destul de isteț felul cum ați *lucrat* și destul de *boierește,* pentru niște haiduci, cum le-ați menajat pe cele două jupânese, care se puteau îmbolnăvi dacă erați mai aspri. Nu am avut decât cuvinte de admirație pentru voi. De altfel, le-ai cam speriat cu *nunta* ta care trebuia să aibă loc la *conacul* din codru și care, probabil, trebuie să arate cam ca un bordei destul de pricăjit. Oricum, boier Filișanu trebuie să fie mândru că un bărbat așa arătos și curajos ca tine, s-a învârtit câteva momente în jurul copilei sale...

— Am mai glumit și noi, Măria-Ta, că de atâta timp numai prin păduri... Și apoi, nu prea știam cum *să începem tratativele*, că noi credeam că-l întâlnim pe Dumnealui, pe boier Filișanu și am rămas mirați că nu se afla cu domniile lor, jupânesele. Așa a fost să fie și, deși am rămas descumpăniți, că doar nu eram porniți să ne batem cu jupânesele, am încercat cu Domniile lor ceea ce voiserm să facem cu boier Filișanu.

Boierul auzind cele zise s-a mișcat tulburat pe scaun, apoi a întrebat nervos :

— Și ce aveați de gând cu mine, dacă mă prindeați ?

— Nimic rău, boierule. După ce *petreceam* puțin împreună, poate că ne înțelegeam, așa cum am făcut-o cu mama domniei tale, jupâneasa Dumitra Filișanu. Ne hotărâsem să vă facem o vizită la curte, la Filiași, așa cum doream să-i facem și dumnealui, Spătarului. Aflând că vă adunați mai multe fețe boierești la sindrofie, la Domnia-sa Spătarul, aici, la Cotofeni, am poftit și noi, cu voie au fără voie...

Trecând peste insinuarea căpitanului de haiduci, Banul Ivașco Bălcanu a grăit, ușor îngândurat :

— Avem nevoie de oșteni, căpitane și nu este rău că v-ați gândit să vă înscrieți la oaste. Pe vremuri, Mihai Vodă avea și din țară și de peste Dunăre, mii de haiduci, sârbi și bulgari, sub comanda lui Baba Novac. De ce n-am avea în oastea Băniei niște voinici așa vrednici ca voi ? Să fiți iertați pentru faptele voastre, mai mult sau mai puțin necugetate. E drept

că unii dintre boieri o cam iau razna în purtarea lor cu satele de pe moșii. Vom încerca să vorbim cu ei...

— Vă rugăm, cu plecăciune, Măria-Ta, pentru noi și pentru tot țăranul care nu mai poate duce în spate atâtea dări ; noi doar de asta am luat calea codrului și câți n-or fi făcut la fel ? Sunt sute, boieri dumneavoastră. Că văzând omul că nu mai poate îndura, a pus „frunză-n buză" și s-a făcut hoț de codru. Sunt sute și mii și doar ei sunt talpa țării, ei, poporul întreg, la care trebuie să vă gândiți. Nu cerem nimic mai mult, decât dreptul fiecăruia să trăiască liber pe ogorul lui...

— Căpitane, văd că vorbești pentru toți țăranii, ori de unde vor fi ei în Țara Românească... Dar tu nu prea pari a fi tocmai țăran, prin felul de a te prezenta, a vorbi și a te purta.

— A te purta omenește în orice împrejurări — numai dacă nu ești obligat să te aperi, Măria-Ta — nu trebuie să fii neapărat boier ; ba eu zic că sunt mai numeroase cazurile de omenie în mijlocul satelor. În sufletul oamenilor de la sate se află mai multă omenie decât în lumea celor de sus, a celor îmbuibați cu toate bunătățile. Dar pe cei de jos, îi înrăim, sărăcindu-i. Din oameni buni ce sunt — că ar împărți totul cu semenii lor și ar da unui nevoiaș și sufletul din ei — că doar este cunoscută ospitalitatea românului chiar dacă acum, în urma atâtor jafuri și războaie, când au rămas mulți pe drumuri și dacă mai adăugăm și dările apăsătoare, toate acestea i-au dus la sapă de lemn. Nu mai au decât aerul și sufletul ; dar nici sufletul nu mai este al lor, pentru că nu mai seamănă cu ei, cei care erau. Au devenit mulți mincinoși, hoți și răzbunători, Măria-Ta, nu mai crede nimeni în nimic și în cuvântul nimănui, pentru că au fost mereu înșelați, mințiți și jefuiți. Se încalcă legea străbună, că li se iau până și sărbătorile tradiționale, iar administratorii și vătășeii nu le lasă nici pâinea de toate zilele...

— Căpitane vorbești de parcă ai fi școlit pe la vreo mănăstire cu popi, din cei cu învățătură, veniți de pe la Constan-

tinopol ; poate că vei fi fost chiar tu pe acolo sau pe undeva, pe la Cracovia, în Leșia ori la Padova, în Italia... — a grăit spătarul.

Musafirii toți ascultau la discuție cu toate că unii dintre boierii rotofei și ghiftuiți mai șușoteau din când în când și strâmbau din nas. În mare parte, lumea aceea boierească asculta captivată de cuvintele haiducului care arăta a fi, nu numai cu ceva carte, dar părea de-a dreptul învățat. El a ocolit din nou răspunsul la întrebarea Spătarului, care putea fi o ironie ; sau poate avea motivele sale haiducul și evita un răspuns precis despre sine, dar a continuat :

— Vedeți, boieri dumneavoastră, adineauri vă veseleați, vă cântau lăutarii și dansați ; și ce masă îmbelșugată și ce bucate alese aveți pentru cinstitele dumneavoastră guri, pentru stomacurile dumneavoastră... Ar trebui să vă gândiți uneori și la cei care se spetesc pentru ca dumneavoastră să aveți toate câte se află în hambarele și în pivnițele dumneavoastră. Pentru că în țara în care „cât vezi cu ochii, se leagănă lanurile aurite", de multe ori ei n-au pâine... Și vă admiram de alături, din teiul în care am ajuns — cred că bănuiți — lăsându-ne de pe crengile nucului, în care ne-am urcat din salcâmul cel mare de lângă marginea curții. De ce trebuie să facem asta ? mă întrebam, stând acolo. De ce trebuie să răbdăm foamea, ploile și vântul prin păduri, fără adăpost, pentru că dacă avem pe undeva vreun bordei *pricăjit*, cum bine i-a spus Măria-Sa Banul, câți putem să ne adăpostim în el și de ce să fim mereu hăituiți de poteră, de ostașii Domniei ? Nu, nici noi nu dorim să fim în afara legii. Dar, vedeți dumneavoastră, legile, de la o vreme, nu mai sunt bune decât pentru Domniile voastre, nu și pentru satele care au dus întotdeauna greul ; pentru ele nu mai sunt bune. Prea multe jafuri și dări și războaie ! Nu spunem că nu trebuie să ne apărăm țara, dar să nu-i uităm pe cei cu care o apărăm. Domniile voastre cei care construiesc cetățile, ne dau pâinea și toate bucatele, ne cresc vitele și ne păstrează de mii de ani graiul, tradițiile, portul și cântecele... Cum vă spuneam, v-am urmărit adineauri din tei cum ați dansat... Doar hora este a noastră, de la străbuni. Celelalte câte le-ați jucat, sunt străine...

— Și ce este rău, haiducule, în asta ? Nu cumva vrei tu să ne spui ce trebuie și ce nu trebuie să jucăm și cum să petrecem ? — a grăit înfoiat boier Filișanu.

— Lasă-l, Domnia-ta și potolește-te ; lasă-l să-și spună oful, că dacă vreodată va fi dus la osândă, poate nu-l mai ascultă nimeni. Măcar să nu spună că n-a știut nimeni ce-i roade sufletul, a sărit unul dintre ceilalți mari boieri...

Se produsese larmă ; unii boieri erau împotriva intervenției și păreau că sunt de partea căpitanului de haiduci ; alții erau alături de cel care vorbise, adică împotriva haiducului. A intervenit însă Banul cu autoritatea sa și i-a calmat :

— Boieri dumneavoastră, haiducii s-au manifestat pașnic și, ne place sau nu ce ne spune căpitanul lor, cred că este bine să-l ascultăm, pentru că tocmai asta este partea cea mai rea. Noi nu prea știm ce se petrece în sufletul celor de jos ; n-avem timp pentru ei. Ar trebui să ne facem...

Sunt proști, Măria-Ta. N-avem ce asculta de la ei ! — a intrat în vorbă unul dintre boierii bătrâni și rotofei, de pe Jiul de Sus. Proști și leneși — a continuat el — dacă-i lăsăm de capul lor, nu mai fac nimic. Trebuie mânați numai cu biciul să facă treabă, altfel numai de muncă nu se țin. Și ce să vorbești cu ei ? Ei sunt ca vitele, doar că mai vorbesc, sunt făcuți să muncească. Pe când tagma boierească...

— Așa este, direpț a grăit, a glăsuit altul.

— Așa este, au repetat câțiva.

— Poate că nu este chiar așa, a adăugat boier Filișanu ; n-or fi tocmai ca niște vite, și apoi, și de vite trebuie să ai milă...

— Așa e, taică, cum spui Domnia-ta ! El, căpitanul haiducilor, are direptate. Suntem nedrepți cu satele... Se auzi o voce caldă, feminină.

Ilinca, fiica boierului Filișanu, i-a uimit cu intervenția sa spontană, cu atât mai mult, cu cât se știa că fusese vreme de aproape două ceasuri, captiva haiducilor. Și ea le dădea dreptate. Îl ascultase și acolo, în luncă și de data aceasta aici și reușise să fie convinsă de starea de nedreptate și sărăcie în care se află satele de pe moșiile lor.

Cei trei haiduci din salon priveau unii la alții ; erau și ei mirați de cuvântul fiicei lui Filișanu.

— Boieri dumneavoastră — a reluat Banul — v-am spus că puteți crede ce poftiți. Cei care, ca ei, au luat calea codrului, au însă dreptate, că sunt săraci lipiți pământului, atât din cauza năvălirilor și jafurilor dușmanilor care-i pradă și le pun foc, cât și a dărilor grele ; iar noi, pe deasupra, le luăm munca cu totul, încă de pe ogoare și nu le lăsăm nici cât să nu moară de foame. Ar trebui să negândim mai mult și mai bine la treaba asta. Iar, dacă sunt proști, sunt că-i voim noi așa ; proști sau nu, ei sunt mulți, sunt țara... Dar să-l lăsăm pe căpitan să-și termine vorba începută. Grăiește mai departe, căpitane.

— Voiam să zic, Domniile voastre, că nu e rău că dumneavoastră ați jucat aici dansuri străine și că e bine să știm ce și cum trăiesc și se veselesc, cum cântă și dansează alte popoare, dar este bine să cunoaștem întâi pe ale noastre ; bune, rele, sunt ale noastre, rupte din sufletul poporului nostru și sunt tare mândre, boieri dumneavoastră... Satele noastre cunosc hora, căreia pe la noi îi mai spune și „Boierească", pentru că o jucați și dumneavoastră ; dar celelalte jocuri românești nu le jucați, decât pe unele, rar de tot, și pe altele nicidecum, nu le mai știți. Cunoașteți, în schimb, pe cele aduse de prin străinătăți. Da, boierilor, nu e rău ca omul să cunoască multe, să cânte să joace și să vorbească mai multe graiuri. Este foarte bine. Să nu uite, însă, pe ale sale, pe ele să le știe mai întâi.

Și căpitanul a continuat, schimbând firul cuvântului :

— Noi, la data sorocită, vom veni pentru înscrierea la oaste și vă poftim încă o dată să miluiți pe oamenii satelor, pe tot poporul de jos...

Musafirii erau atâta de prinși de cuvântul căpitanului încât se auzeau de afară discuțiile argaților și slujitorilor care serveau la masa haiducilor din curte. În timp ce căpitanul vorbea, boierii stăteau la masă și-l ascultau tăcuți, dar atenți și îngânduraţi. La dreapta, căpitanul Pătru, iar la stânga, uriașul Ion, cu o jumătate de pas înapoia vorbitorului ; cei

trei haiduci arătau ca trei mari trimiși ai destinului care acuzau tagma boierească...

— Căpitane, că credem sau să încercăm să vă credem, pentru că altfel am pune pe loc să vă lege ; dacă n-ar fi decât jumătate din cele grăite adevărate și ar fi destul de tristă această stare a poporului de rând, spre care trebuie să ne îndreptăm mai des privirea, pentru că — așa cum spui — au fost aduși de unii boieri, *la sapă de lemn*. Cum vom avea puțin răgaz — să fie măcar cinci-șase ani de pace — ne vom îndrepta cu gândul către ei ; poftiți să mâncați ceva... Spătare — s-a adresat Bâleanu, boierului Coțofeanu — să le facem loc alătuari, poate mai ai o măsuță...

— Nu e nevoie, Măria-Ta ! Vă mulțumim cu plecăciune ; vom îmbuca ceva cu oamenii noștri, afară ; altfel s-ar putea crede că ne-am dat cu boierimea și i-am trădat — a spus, zâmbind, căpitanul haiducilor.

— Dar voiserm să ne cânte ceva, zise un boier albit de ani, arătând către Ion uriașul. Văd că are fluierul la brâu, între pistoale și între pumnale ; mă întreb cum de nu greșește când vrea să scoată arma să lovească...

Ironia boierului era destul de înțepătoare, iar uriașul, după ce l-a privit, s-a întors către căpitanul său, așteptând.

— Cântă, Ioane — a zis acesta — boierii ne dau voie.

— Cânt, căpitane, dar aș pofti să fiu volnic, să chem de-afară doi băieți care să joace și poate jucați și Domnia voastră. Jucați așa de mândru !

— Fie, Ioane, vino cu ei !

Ion a venit cu cei doi haiduci tineri, supli și frumușei, care priveau mirați în dreapta și în stânga, pentru că, luați repede, nu prea înțeleseseră despre ce este vorba. Uriașul a scos fluierul și a început o doină care înmuia inimile cu melodia sa, încât nu se mai auzea nici o șoaptă, nici în salon și nici la masa haiducilor de afară, de lângă ceardac...

— Acum, zii ceva de joc, să vedem haiducii dansând — a rostit Spătarul Coțofeanu.

Ion începu să cânte, dar după câteva clipe căpitanul l-a oprit :

— Boieri, cu voia Domniilor voastre, nu cântăm și nu dansăm hora, pentru că ori cât de mândră este, o cunoașteți și ați jucat-o adineauri ; o știm și noi și mai știm că are rotunjimea cercului Carpaților noștri și a cercului soarelui, dar, boieri dumneavoastră, să cânte și să jucăm câteva din celelalte jocuri românești, pe care, poate că dumneavoastră le-ați mai uitat. Da, boierilor, toate ascund câte un simbol, câte un sens legat de viața mai veche sau mai puțin veche a neamului nostru. Apoi s-a dresat uriașului :

— Ioane, o „Floricică" de-a călușarilor ! Cei patru haiduci au început să bată picioarele de podele și, sărind într-un picior, loveau — în ritmul melodiei — călcâiele, când cu dreptul, când cu stângul, individual, apoi, prinzându-se cu mâinile ridicate, câte doi, față în față... Era atâta ritm, atâta frumusețe în mișcările lor și în melodia uriașului, că meseni uitaseră parcă de ei... A urmat „Mușamaua", apoi două dansuri, potrivite mai ales pentru fete : „Mândrele" și, după aceea, „Crăițele", adică „Principesele", în care jucătorii parcă pluteau, prinși de mână...

Toată boierimea era numai ochi și urechi, iar unii dintre ei, mai cu seamă fetele și jupânesele mai tinere, începuseră să se salte pe scaune, mișcând picioarele. Lăutarii care-i urmăriseră o vreme, motivând că nu cunosc melodiile, s-au alăturat apoi, cu instrumentele lor, fluierului uriașului. A urmat „Bordeiașul", jucat cu corpul ușor înclinat, după piciorul și direcția în care porneau dansatorii. Salonul întreg, era numai muzică, ritm și strigături :

„Bordeiaș cu ușa-n vale
Tu mă faci să viu călare"...

Strigăturile erau pe jumătate cântate după melodia dansului. Câteva dintre fetele boierilor n-au mai răbdat, iar începutul l-a făcut fiica lui Filișanu, Ilinca. Ea s-a prins între cei doi căpitani — și au format hora, de altfel un semicerc, care a încununat acest mic spectacol al haiducilor din salonul

Spătarului Coțofeanu. Era atâta grație în mișcările lor, în pașii și ritmul melodiei, încât toată lumea era impresionată. Toți mesenii i-au urmărit cu atenție deosebită, deși unii dintre cei vârstnici, mai cunoșteau câte ceva despre aceste jocuri de la bărânii lor ; pe vremuri, când boierimea încă nu se înstrăinase cu totul de ele și de satele lor, se mai jucau pe la curțile boierești.

Cei șapte lăutari și Ion, cu fluierul său, au făcut ca melodiile să se reverse, unduind peste mese și plutind în atmosfera din casă și din curte ; picurau în inimi duioșia și dorul, oglindite de dansurile vechi și mândre. A urmat apoi un „Rustem", cu ritmul său uluitor de iute și cu mișcările repezi, de parcă picioarele dansatorilor își ieșiseră din minți...

*

* *

După ce au îmbucat ceva și au băut câte un pahar, două cu vin, haiducii au încălecat și au pornit spre codru. Unii dintre ei aveau ascunzișurile chiar în apropiere, pe dealuri, în păduri sau în lunci. În cazul că erau încolțiți de poteră, tot acolo, în apropiere de Valea Rea (nu departe de Brădești) pe unde se găsesc ruinele unei cetăți vechi de pe timpul dacilor și romanilor, sub pământ, se afla un tunel strâmt care semăna mai mult cu un canal al cărui capăt răspundea tocmai dincolo, la Brădeștii Vechi. Intrarea și ieșirea din acest tunel bine ascunse în tufișurile codrului le erau cunoscute numai lor, haiducilor.

*

* *

Încă nu se închiseseră bine porțile conacului de la Coțofeni și Ion haiducul îl iscodește pe căpitanul său :

— Căpitane, dacă mai stăteam puțin la sindrofia boierească, nu le trebuia prea mult jupânițelor să plece cu noi...

— Așa este : dar ele nu prea sunt pentru noi ; s-ar plictisi prea repede în lumea noastră și poate și noi cu ele...

— Căpitane, crezi că este bine ce-am făcut ? Mie mi se pare că am greșit și cine știe când o să mai avem un prilej

așa ca ăsta și ca acel de alaltăieri când am avut în mână jupânesele... Măcar pe cel din seara asta să nu-l fi scăpat.

— Ce vrei să spui, Ioane ? Cu ce și unde am greșit, că nu te înțeleg.

— Apăi, eu zic, căpitane, că era mai bine dacă îi luam pe toți boieri legați fedeleș și să-i fi dus cu noi în pădure...

— Ce, ești nebun ? Și ce să facem cu ei acolo ? Noi n-avem mâncare nici pentru noi, darăminte să le mai dăm și lor două sau trei zile...

— Apăi, nimic, — a răspuns încurcat Ion — dar eu cred că nu era rău să-i fi ținut, nu numai două-trei zile, ci o săptămână, dacă nu mai mult, ca să știe și ei că oricât sunt ei de mari, pot s-o pățească dacă nu fac dreptate celor mulți...

— Și mâncare, de unde le dădeam, Ioane, sau mergeai cu ei la păscut ?

Ha, ha, ha, râdeau haiducii, de răsuna Valea Rea, pe unde treceau. Apoi, Pătru, căpitanul haiducilor de peste deal, de la pârâul Argetoaiei, a adăugat :

— Ion voia să-i ducem în pădure cu noi, să-i pună să joace ca ursul, fără să se mai gândească la urmări...

— De mâncare le luam într-o o căruță, că aveau destule bucate la Cotofeni și luam și pen'ru noi, să fi avut mai multe zile de-acum înainte...

— Mi se pare că lui Ion îi pare rău de masa îmbelșugată din care a gustat în seara asta — a intervenit unul dintre haiduci — și poate că are dreptate. Ne vine greu să ne întoarcem la sărăcia noastră.

— Mă, Ioane, tu nu ești chiar prost cum lași câteodată să se creadă ; — a zis căpitanul, care, după câteva clipe a continuat : nu era bine Ioane, și nici timpul potrivit să facem așa mare prostie. Trebuie să ne dăm seama că mai toți cei doisprezece boieri care erau acolo — i-am numărat în câteva clipe, în timp ce am stat cu ei în salon — sunt dintre cei mai puternici și au cetele lor de argați înarmați și de ostași cu care merg la luptă și mor alături de Domnul țării. Ce să mai vorbim de Ivașco Băleanu ? Că este mâna dreaptă a lui Vodă ; nu conduce întreaga Bănie ? El poruncește peste toți

boierii, peste toată lumea de la apusul Oltului până la Severin. Poate vom obține ușurare pentru satele noastre, pentru toți țăranii, și iertarea noastră, căci așa ne-am înțeles. Știm că sunt rare cazurile când boierii sunt mărinimoși. Totuși, dacă nu toți, cel puțin unii dintre ei sunt cu țara, ca să nu mai spun că o parte sunt școliți și le strălucește mintea, Ioane! Ca să știți și voi...

— Ce păcat, căpitane, că nu o au întotdeauna eu ei...

— Ce să aibă cu ei, Ioane? — întreabă mirat căpitanul haiducilor.

— Mintea, căpitane!

— Ha, ha, ha, ha! au râs cu poftă haiducii.

Căpitanul îl privește o clipă, apoi zice:

— Am dreptate, Ioane, când spun că nu ești băiat prost! dar, cu toate astea, nici tu nu ai mintea mereu cu tine.

— Am aruncat și eu o vorbă, căpitane, la întâmplare...

— Poate că nu a fost la întâmplare; oricum, a căzut bine. Dar cel puțin unii boieri sunt cu țara...

— Vom trăi și vom vedea, căpitane...

*

* *

Încet, încet, căpitanul se detașa, parcă trăia în altă parte, în altă lume.

Vorbea cu oamenii săi și le răspundea ca prin vis. Lumea gândurilor sale intrase în orbita luceafărului, fiica boierului Filișanu. Nu văzuse nimic mai mândru mai dulce dar și mai dureros decât chipul acela de fată care îi apărea ca înmugurirea unui cântec de privighetoare în revărsatul zorilor din acele zile de mai. I se arăta aproape, așezată pe scaun, cu profilul stâng spre ușă, spre teiul din care o priivse uimit, aproape un ceas. Însă ea înflorește într-o grădină a unei lumi în care se mișcă Bani și Voievozi, din care unii, adevărați eroi, iubitori și apărători de țară. Este o lume învăluită în purpură, în aur și în aureola legendelor... Fa, chiar de-ar fi mai apropiată cu inima de oamenii satelor din a căror sufe-

rință s-au ridicat ei, haiducii, rămâne totuși atâta de departe de lumea în care l-a aruncat destinul pe el... Nu este frumoasă, este mai mult decât atât. E dureros de frumoasă. E tare mândră... A urmărit-o mai întâi cum a cântat la clavecin ; stătea aproape dreaptă, cu capul ușor înclinat spre dreapta, atingând clapele pe care degetele le găseau fără a le căuta în mod special și fără să le vadă.

Rochia, de un roz pal, ușor bufantă și încrețită la umeri, cu panglicuțe albe, lungă și largă, după modă, îi cădea în falduri, acoperind atât picioarele scaunului cât și pe ale sale, îi punea în evidență grația bustului, linia gâtului și ovalul feței...

Părul blond, natural, des și mare, se lăsa val peste profilul drept, iar chipul era luminat de un surâs abia schițat, uitat parcă în colțul gurii... Admirând-o, îi apărea ca picată de undeva, din alte sfere. Lăutarii o acompaniau doar în surdină și el încerca să prindă măcar câte ceva din melodia ușoară, înceată ca un cântec de leagăn, dar era prea departe ca s-o audă bine de pe creanga teiului, unde se afla și de unde făcuse semn cu mâna celor doi — Pătru și Ion uriașul — să aștepte pe loc pentru a o putea auzi. Voise s-o vadă, s-o asculte. I se arăta așa de frumoasă... Și se gândea la sine, la obârșia sa îndoielnică pentru a putea ajunge la această fată pe o cale dreaptă. Și iar îi privea capul ca un snop de raze. Cânta, vrăjind întreaga asistență cu melodia aceea — din care el nu prindea cine știe ce — dar și cu farmecul ei, pentru că ea însăși era mai duioasă decât oricare melodie. Îi fascina și pe ei care, de acolo din tei, nu auzeau mare lucru, dar o vedeau pe ea, mai ales el care se afla mai în față, pe creanga aceea mare a teiului ; uitase de sine, era ca într-o poveste...

O duioșie fără margini îi picura în inimă... Și se gândea că toate acestea trebiue să facă parte din starea ei sufletească, din personalitatea ei, și-i părea așa de rău că doar cu două zile în urmă, o făcuse să plângă acolo, în luncă...

I se pare că mai sime căldura degetelor ei în mâna sa pe care o duce la nas, pentru că mai păstra încă o suavă mireasmă de mărgăritar, sau poate de busuioc, nu-și dă bine

seama. O nostalgie nemărginită îi copleșește sufletul ; îi vine în gând să-și sărute podul palmei, numai pentru că acolo au fost degetele ei... *Doamne, Dumnezeule !* — și-a zis el — *dar asta înseamnă iubire, o iubire fără speranță. Și ea, fata face parte din cei care jecmănesc satele...* Totuși l-a înțeles, a intervenit în favoarea lui, când vorbea boierimii din salon despre nedreptățile și suferințele înudrate de oamenii de pe moșiile boierești...

Mergea tăcut, cu calul la pas, în fruntea haiducilor, precedat cu șapte-opt pași de Ion și de Costică, cei mai apreciați dintre oamenii sai. După el, la cinci-șase pași, urmau ceilalți haiduci, încolonați câte doi. Coloana era încheiată de căpitanul haiducilor de la Valea lui Pătru, împreună cu unul dintre ai săi. Îi simțea și îi vedea pe toți de parcă erau undeva departe, ca într-un vis, în timp ce gândurile sale și imaginea ei erau cea mai apropiată realitate. Avea impresia că trăiește o poveste nemai întâlnită și nu știa cum va scăpa de această obsesie. Dacă ar fi auzit-o spunând numai un cuvânt urât, doar unul singur, s-ar fi vindecat pe loc, și-ar fi spus că este și ea ca multe altele ; pentru că pierd atâta de mult unele fete și femei prin vorbele urâte care le ies din gură își spune el. Nici nouă, bărbaților, nu ne stă bine să folosim cuvinte grele, cu care ne murdărim graiul care este atâta de mândru, de dulce, darăminte lor, fetelor, pe care noi le vedem și de dorim să fie ca florile suave și pure ca niște zâne... Dar nu e cazul cu ea. N-a spus nimic urât nici alaltăieri, doar plângea... Iar astăseară...

Iată-l învăluit în mrejele fascinante ale unei iubiri, fără nădejde că ar putea cumva dobândi un ungher în inima ei. Este ca și cum ar alerga după himere. E atâta cale de la el până la ea ! Și totuși, ea i-a dat dreptate, acolo, în fața tuturor și tot ea a fost prima care s-a prins lângă el la joc... Dar trebuie să se trezească la realitate, căci viața lui va lua o altă înorsătură cât de curând, odată cu înscrierea la oaste. Sau poate, dacă împrejurările le vor fi împotrivă, vor continua această viață, și, dacă scapă de streang, să meargă la călugărie ; Așa îi zicea și Pătru mai zilele trecute, când îi spunea glumind că el ar fi cel mai potrivit pentru treaba

asta, întrucât nu l-a auzit niciodată spunând un cuvând deochiat sau vreo înjurătură... Ce ți-e și cu Pătru ăsta ! Noi și călugări ! Vorba lui Ion, uriașul : lucrul dracului în casa popilor !...

*

* *

În piața de la marginea Filiașului, lângă drumul care duce la Tânțăreni, se făcea înscrierea la oaste ; Erau adunați acolo vreo două-trei sute de oameni din satele de pe Jiul de Sus și de pe Amaradia. Toți sperau ca odată cu intrarea lor în oaste să se bucure de scutiri de bir, de dijmă și de mai puțină oprimare boierească. Mulți dintre haiducii cunoscuți în lumea satelor se aflau și ei acolo.

Oamenii erau strigați pe rând, după sate și se înscriau la oaste. Se zvonea că este nevoie de oștire multă, întrucât Domnul țării, Matei Vodă, împreună cu Vasile Vodă al Moldovei și cu principele Transilvaniei — Gheorghe Rackoczi — vor să unească oștile celor trei țări române și să pornească lupta pentru eliberarea de sub stăpânirea otomană. Domnul Țării Românești, deși era cel mai vârstnic dintre ei, se zicea că va comanda oștile unite, fiind mai cunoscător în ale războiului, încă din adolescență, pe când era fecior și ostaș în armata lui Mihai Vodă Viteazul. Se mai spunea că asemenea lucruri nu se fac prin strigare și bătând oba, pentru ca planurile să nu ajungă la dușmani, înainte de a fi puse în aplicare ; așa grăia un ostaș mai vârstnic în mijlocul unui grup numeros...

Acolo, cu ocazia înscrierilor, Ilinca — fiica lui Dumitru Filișanu — a apărut ca din întâmplare, l-a căutat și astfel ca și fostul căpitan de haiduci s-au reîntâlnit pentru a treia oară. Din primăvară — din acele zile de mai — când s-au cunoscut în luncă și la sindrofia de la Spătaru Coțofeanu, se căutau cu inimile, cu gândurile. N-au stat prea mult de vorbă, n-ar fi avut cum ; nu era nici timpul, nici locul. Printre alte fețe boierești se afla acolo, cu ocazia înscrierilor, și tatăl ei (devenit acum mare armaș), căruia nu-i prea plăcuse că fiică-sa îi cânta în strune haiducului...

— Domnia-ta aici ? o întrebase el mirat că o vede în piață, printre alte fete și femei, cele mai multe sătence din partea locului. E drept, erau și câteva jupânese și jupânițe, venite să-și facă de lucru, să admire căpitanii, care urmăreau să recruteze cât mai mulți oameni.

— Nu uita, haiducule, că de la Filiași până la Brădești și la Coțofeni sunt la mine acasă, i-a răspuns, surânzând și învăluindu-l cu privirea.

— Aa, da, iertare, jupâniță ! Nu trebuia să uit că boierii, oriunde s-ar afla în țară, sunt la ei acasă. Numai noi, ceilalți, poporul, chiar atunci când avem un bordei, nici de acela nu suntem siguri ; mai nicăieri nu suntem acasă...

— Nu fii uricios, știi că n-am dorit să grăiesc așa, am voit numai să te necăjesc.

— Numai ? Și, totuși, așa este...

— Iar începi ! Știi bine că, de când te-am cunoscut, am fost alături de tine și așa am rămas...

— O, mulțumesc dar nu este suficient, Domnia-ta, să fii alături de mine numai cu vorba, ci și cu...

— Și cu inima, haiducule ; altceva nu pot face, nu-mi stă în putere. Doream să nu-ți destăinui faptul, dar mă pui în situație și n-am încotro ; l-am rugat și pe tatăl meu, boier Filișanu, am stăruit și pe lângă frații mei, mai ales pe lângă Barbu, și pe lângă alții, să vă înscrie la oaste și să vă ierte faptele haiducești. Le-am spus că aveți dreptate, că așa cum ai spus tu, noi, boierii, avem totul, iar satele, nimic, sau aproape nimic. Voi continua să fac întotdeauna ce pot, pentru a ușura situația țăranilor de pe moșie. Altceva ce pot face ? Sunt doar un om, o fată și atât ; nu sunt nici Doamna și nici Domnul țării...

— Vă mulțumesc și pentru atât și mă rog de iertare. Este destul de mult pentru mine să aflu din gura unei fiice de mare boier asemenea cuvinte, grăite cu înțelegere, pentru viața grea a satelor.

— Datorită ție. De la tine am învățat că toți suntem oameni și ne naștem egali, dar — din păcate — unii și-au însușit și partea colorlalți din muncă, din viață și își revendică

dreptul dacă și cum trebuie să trăiască, făurindu-le o viață de chinuri... Așa că pe mine nu aventura mă atrage spre tine, cum s-ar putea crede, deși și ea poate avea farmecul ei ; mi s-a părut atunci — în luncă și, mai ales la sindrofia de la Coțofeni — că ascult în cuvintele tale graiul unui vestitor al unor timpuri noi, cu idealuri umane mai bune și mai drepte. Știu că nu va veni curând vremea aceea, dar o întrevăd... La tine m-a atras în primul rând, răzvrătirea împotriva nedreptății sociale, curajul și claritatea ideilor tale. Pe celelalte jupânițe le atrage la tine sau la voi haiducii — pentru că să știi că și altele îți dau târcoale — mai ales necunoscutul și faptul că oameni ca tine și ca alții sunt pomeniți cu teamă dar și cu admirație, în grai liber și în cântece ; balade cântate la necaz sau la petreceri. Dacă ai ști tu cât dorea nepoata lui Coțofeanu să te atragă în mrejele ei, dar n-a avut cum să încerce să-și prindă fluturele...

— Că oamenii sunt de multe ori invidioși, ba uneori chiar răi, nu mă mir. Îmi amintesc din copilărie o întâmplare care mi s-a întipărit adânc în minte. Crescusem și încercam să ies la horă, încurajat de niște verișoare ceva mai răsărite decât mine, care începuseră deja să vorbească cu băieți. Odată, la o sărbătoare, înainte de a pleca la horă, mă aflam la una dintre ele acasă. Mai erau acolo vreo două-trei fete și discutau aprins despre o alta ; le picase în mână o scrisoare de la un flăcău dintr-un sat vecin, cu care fata aceea se împrietenise ; amândoi — și fata și el — erau frumoși. Tema discuției era, cum să facă să le strige dragostea ? Și au hotărât : să-i scrie lui, ca din partea fetei în cauză, un răspuns la cartea primită de la iubitul ei. Zis și făcut. Au scris-o pe loc cum nu se putea mai urâtă. Începutul, în versuri mi-l amintesc și astăzi :

„Când am primit a ta scrisoare
Veneam de la umblătoare,
Că de când m-a prins iubitul
Mă duc gros, tot ca chibritul...“

N-au reușit ; dar nu asta este principalul, ci faptul că fiecare dintre ele era frumoasă și își avea și feciorul cu care vorbea. Atunci de ce au făcut-o ? Din invidie și din răutate. În sinea mea nu le aprobam, dar eram mai mic și mi-a fost jenă să le-o spun...

Însă cu noi este altceva, nu prea suntem de invidiat. Dar să lăsăm astea...

— Ai dreptate ; eu am venit să te rog să nu mă uiți, acum că ai ajuns la oaste și să-ți amintești de mine... Eu n-am cum, nu pot să te caut, nu m-ar lăsa...

— Știu, jupâniță, domniță, iertare încă o dată, dar sunt necăjit că în inima mea, încă de atunci, de la prima noastră întâlnire, când cu toată irona cu care v-am tratat, sufeream, eram alături de lerimile Domniei tale, și n-aveam cum...

— Mulțumesc, am apreciat și asta și anume faptul că ironia, când este bine plasată, este o latură a inteligenței. Acum, trebuie să plec. Mi se pare că se apropie tata ; mai dă-mi, te rog, un semn de viață. Doar ești bărbat, nu glumă. Descurcă-te și nu mă uita, încearcă să mă vezi, doresc aceasta...

Ilinca s-a retras discret, părăsind piața...

Ocupat cu oastea și cu ceata de care răspundea — devenit din căpitan de haiduci, căpitan-ostaș — și trimis mereu în diverse misiuni, însoțind solii în Moldova sau în Transilvania, au trecut zile, săptămâni, luni și nu s-au mai văzut. Și-au scris numai în două-trei rânduri, după cum au avut ocazia să-și trimită veștile.

Ceruse și reușise să fie în subordinea Spătarului și nu a lui Filișanu, tocmai pentru a nu-i da ocazia să-l suspecteze. Acum însă îi părea rău și se gândea că poate i-ar fi fost mai ușor să ajungă la ea, dacă era în cetele marelui boier ; și-ar fi făcut mai des drum pe la Filiași. Odată, i-a trimis o scrisoare, amintindu-i că se gândea mereu la ea. Dar de la ea nimic, nici o știre, până ce s-a trezit cu un ostaș din cetele lui Filișanu care fusese trimis pe la conac, la Filiași. Ilinca îi scria că merge la Cozia, însoțită de bunică-sa. Vor să vadă mormântul Teofanei, masa lui Mihai Viteazul, și al lui Mircea Voievod, mai ales că ea nu fusese pe acolo niciodată...

*

* *

În seara aceea de primăvară — mai erau câteva săptămâni și se împlineau doi ani de la sindrofia Spătarului Coțofeanu ; Ilinca, împreună cu bunică-sa după tată, Dumitra Filișanu se aflau în rădvanul boieresc tras de patru cai și încadrat de patru argați înarmați care mergeau, unul în fața cailor, iar trei în spate, pe drumul care, de-a lungul Oltului, pătrunde pe la Turnu Roșu, printre munți, în Transilvania. Plecaseră de acasă încă din dimineața zilei precedente și au mers din zori și până la orele amiezei, când și-au potolit foamea la Drăgășani. Au înnoptat la Râmnic și, în dimineața următoare, au pornit mai departe. Pe drum, numai ce făcuseră un popas de vreun ceas, la umbră de codru, unde au dat ovăz cailor, iar oamenii au înghițit ceva bucate, și au pornit mai departe, când de pe un drum lăturalnic s-au trezit că se apropie un străin, un călugăr chipeș și bine făcut care călărea un cal negru de toată frumusețea...

— Bună ziua, oameni buni.

— Bună să-ți fie inima, i-au răspuns cele două femei și la fel au făcut argații și surugiul care mâna caii.

— Dar încotro ? bag de seamă că veniți de departe, dacă nu cumva mă înșel...

— Venim de la Filiași — i-a răspuns bătrâna jupânească — și mergem la Cozia. Nu cumva ești și Sfinția-ta de pe acolo ?

— De pe acolo și nu prea, dar acolo merg. Sunt de la un schit din apropiere, dar am treburi pe la Sfânta mânăstire.

— Frumos cal ai, părinte — intervine unul dintre argații boierești — parc-ar fi Domnesc. Așa cal am văzut numai la ostașii de la Bănie...

— Mai avem și noi, taică, și cai arme ; că de când cu atâtea răutăți și războaie pe capul oamenilor trebuie să încercăm să ne apărăm... când și când, de sub pelerina neagră îi ieșea vârful unei săbii.

Ilinca îi lua seama tot mai atentă, în timp ce acesta vorbea cu argatul, căci i se părea cunoscut graiul străinului în sutană ;

ba și chipul i se părea știut. Dar de unde ? Deodată, fața i s-a luminat într-un zâmbet, schimbare care nu i-a scăpat bunicii sale :

— Ce este ? a întrebat-o în șoaptă.

— Cred că ne va fi de folos, pare un om bun ! i-a răspuns ea tot șoptind. S-ar putea să avem nevoie de el. Cunoaște locurile și chiar te-aș ruga ca după ce vizităm mânăstirea cu cele două morminte să mergem să vedem împrejurimile, vreo stână, vreun schit, sau ce-o mai fi de vizitat...

— Mergem, dar dacă eu voi osteni prea mult, mă cari în spinare ? Că nu sunt tocmai ușoară ca să pot merge mult sau să bat cărările munților...

— Tocmai asta este, bunico, ostașii te păzesc pe dumneata, iar dumnealui se va îngriji de mine, să-mi arate schitul, Masa lui Traian și altele din împrejurimi — șușoteau între ele, în timp ce străinul se întreținea cu argatul din față. Așa să fie, dar să nu stăm prea mult. Peste trei zile trebuie să ne întoarcem. Una a trecut ; se apropie seara. Mâine mai stăm pe la Cozia și poimâine, gata, plecăm acasă.

— Bine, bunico, așa să fie, cum zici dumneata...

— Numai să fie de treabă călugărul, să nu cumva să fie altă dihanie. E drept că în ultimul timp, parcă s-au mai potolit răutățile, de când cu înscrierea la oaste a...

— Altfel n-ar sta cu noi de vorbă. Și dacă merge tot acolo unde mergem și noi, o să vedem cum este primit și ne dăm seama... Ce zici bunica mea dragă ? Te rog...

— Bine, fie cum zici tu, Ilinca, dar nu uita : poimâine pornim spre casă.

— Așa facem, bunico, cum zici matale.

— După cum îți povesteam încă de ieri, — începe bunica — pe drumul acesta pe care mergem noi acum, au trecut și romanii odinioară și, tot pe aici, au mers frații Buzești și Banul Udrea Băleanu — unchiul Băleanului pe care l-ai cunoscut la Cotofeni, la sindrofie — când au intrat în Ardeal să dea bătălia de la Selimber, în 1599, după ce mai întâi și-au unit oastea lor, pe care o aduceau din Oltenia cu aceea cu care venea Mihai

Vodă dinspre Brașov și Făgăraș... E-hei, dar e mult timp de-atunci ! Au trecut aproape patruzeci de ani, eram așa de tânără... Și eram îndrăgostită de Udrea, deși abia mă căsătorisem de câțiva ani.

Și-i mai povestea bunica Dumitra nepoatei sale, că tot pe aici pe Valea Oltului, pe undeva pe la Proeni, un sat frumos lângă Brezoi, și-a sărbătorit Mihai—Vodă nunta cu frumoasa doamnă Stanca, încă de pe când conducea Bănia Severinului. Ce-au mai zburat anii !...

Erau acolo Buzeștii și Calomfirescu, Teodosie Rudeanu, Floreștii și Căpleștii.. Ce mai bărbați ! Toți tineri și bine făcuți, unul și unul și viteji, că luptau fiecare pe câmpul de luptă cu o ceată întreagă ; când intrau în rândurile dușmanilor, băgau spaima morții printre ei... Parcă erau făcuți anume să-și apere țara ; o apărau, că se băteau pe viață și pe moarte. Erau multe războaie pe vremea lui Mihai Vodă Viteazul și nu era lucru ușor să fii ostaș în timpul Marelui Domn. Dar nici soție să fii nu era ușor, pentru că pe atunci, bărbații stăteau mai mult în tabără, și pe câmpul de luptă, decât acasă, cu nevestele și copiii... De n-ar fi fost trădat și ucis în Ardeal, Mihai Vodă ar fi făcut iar țara mare, ca Dacia altădată. După ce a unit cele trei țări, toate erau una, de la Hotin la Sulina și până în Țara Crișurilor. Să știi, Ilinca, că prin toate părțile din cele trei Țări Române, ba și din Dobrogea toți locuitorii sunt de o lege, au același grai, aceleași obiceiuri, credințe tradiții și port strămoșesc...

*
* *

Călugărul discuta cu argații care l-au rugat să-i binecuvânteze, spre a-i feri de necazuri, de rele și a le ierta păcatele, cu promisiunea că se vor obține de la altele. La mănăstire au fost foarte bine primiți ; li s-a oferit apă caldă să se spele, albituri proaspete cu miresme de levențică și sulfină, pentru paturile lor. Argații s-au ocupat bucuroși și de calul călugărului.

După ce s-au recules la cele două morminte — cel al lui Mircea Vodă și al Doamnei Tudora (Maica Teofana), mama lui

Mihai Viteazul, au servit cina și s-au retras în chiliile în care urmau să se odihnească..

A doua zi dimineață, s-au închinat în Sfânta mănăstire, au vizitat în împrejurime așezările Căciulata și Călimănești și au băut apă de la izvoarele lor tămăduitoare. După masa de prânz, Ilinca a mers să vadă locurile din apropiere, făcând o mică excursie însoțită de călugăr. Pe malul Oltului, în apropiere de punctul numit Masa lui Traian, ea a plâns în brațele fostului căpitan de haiduci, atât de bucurie că s-au regăsit, cât și pentru că trebuiau să se despartă iar...

Căpitanul se învoise trei zile de la oaste și a ieșit în drumul lor, travestit. Cum știrea o primise cu șapte-opt zile mai devreme, a luat legătura cu pustnicul de la schitul din apropierea mănăstirii, care i-a procurat o sutană, cu care s-a îmbrăcat peste hainele de ostaș...

Și tot ea, întrerupse tăcerea, spunând :

— Până când mă vei chinui cu așteptarea asta lungă ? Parcă îți este teamă să mă săruți. Mă privești doar ca pe o bijuterie de care ți-e teamă să nu se spargă ; ce mai aștepți și nu mă ceri în căsătorie ?

— Știi bine că nu mi te vor da.

— Mă iei fără voie, fugim împreună...

— Uiți că sunt ostaș și că mă aflu în fiecare zi în mâinile celor care, oricând, pot pune să mă închidă, să mă ucidă...

— Asta înseamnă că era mai bine să fi rămas ca mai înainte haiduc ?

— Nici așa nu era bine. Unde te-aș fi dus, în pădure ? Haiducii nu stau în codru decât vara ; iarna doar în cazurile de mare pericol, de hăituială caută adăpost acolo...

— Trebuie să facem ceva. S-ar putea să mă mărite fără voia mea și, mai bine mor decât așa... Și începe a plânge, rezemată de umărul lui, încât îi frângea inima.

— Am dorit să mi-l apropii mai mult pe Spătar, gândindu-mă că ne-ar ajuta. Dar, deocamdată, pentru ei eu nu sunt decât un bun ostaș, în care mulți îl văd tot pe fostul haiduc.

— Vorbește cu el. Îl voi ruga și eu pe Barbu, fratele meu, să-l înduplece pe tata. Aș renunța la un sfert din drepturile

mele de moștenire, numai să ne susțină. Și la jumătate... Ziceai că ai crescut printre săraci, dar nu știu ce mă face să cred că ești fiul vreunui boier sau, oricum, vreunui ostaș de rang mai mare. De ce nu-ți folosești adevăratul nume ? Căci eu cred că-l ai...

— Pentru că nu i-ar fi făcut plăcere tatălui meu, și nu mi-ar fi făcut plăcere nici mie. Speram că se va gândi singur la mine și o va face el, mă va recunoaște ; dar acum este prea târziu...

— Spune-mi, te rog, care este povestea ta ?

— Crezi că este bine s-o cunoști, când nici eu n-o știu așa cum va fi fost ?...

— Spune-o ; nu-ți fie teamă de nimic. Mi-ești drag de când te-am văzut și nu te știu altfel decât ca pe un haiduc oarecare, dar mult mai isteț decât alții și cu ceva carte. Însă, acum, încep să cred că ești de-a dreptul învățat, dacă nu și de neam...

— Am fost haiduc ostaș și acum, după cum vezi, călugăr. Mâine, cine știe ?

— Mâine vei fi ginerele lui Filișanu ; nu ți se pare interesant ?

— Ba da ; foarte interesant dar nu știu dacă și pentru lumea ta este interesant. Mă gândesc uneori că năzuind și visând la tine este tot una cu a mă gândi la regina Angliei...

— Nu înțeleg, ce vrei să spui ?

— Adică tot așa de greu este să ajung la tine, ca și la regina Angliei ! Nu-ți imaginezi câte piedici ne vor pune ? Vor fi toți împotriva noastră, a mea.

— Ce-ți pasă de ei dacă eu te vreau pe tine ? Sunt sătulă de lumea lor. Cei mai mulți sunt doar pentru ei, doar atât. Jecmănesc în dreapta și în stânga să-și crească moșiile, dar nu în interesul țării, ci pentru ei, aducându-i la sapă de lemn pe cei mulți, pe țărani. Apoi ridică biserici și mănăstiri pentru pomenirea lor în veci, cu banii adunați din hoții, din jaf, ca la drumul mare. Numai că cei de la drumul mare nu sunt toți hoți. Unii sunt haiduci, cum ai fost și tu, când luptai pentru apărarea săracilor. Cel puțin Buzeștii și cei care au fost cu

ei, alături de Mihai Vodă, și-au rotunjit pământurile, dar le-au folosit pentru țară. Ce oameni, ce timpuri de glorie, ce eroi! Bunica îmi povestește mereu despre ei...

— Să nu mă socotești fricos ; Nu putem fugi în lume și nu pot părăsi oastea, — datoria de ostaș mă reține — iar pe tine n-am unde te duce. Te pot ține ascunsă o vreme, dar până când ? Trebuie să avem încuviințarea lor, iar ei nu văd în mine decât un haiduc.

— Și călugăr, cum ai ajuns ?

— Mama s-a stins din vreme. L-a iubit mult pe tata și s-a stins de supărare. Era dintr-o familie scăpătată, sărăcise, iar tata, la îndemnul părinților a părăsit-o... Pe patul de moarte, mama mi-a dat actul meu de naștere, cu numele părinților și mi-a spus trista ei poveste. M-a rugat să-i promit că nu mă răzbun. I-am respectat dorința deși de multe ori, îmi venea s-o fac.

Când eram copil, s-a îngrijit de mine să învăț carte cu un diac de la mănăstirea Bistrița, unde am stat cu întreruperi, aproape doi ani de zile. Am învățat repede să scriu, să citesc și să socotesc. Am prins ceva latină și slavonie ; mai greu a fost până am învățat alfabetul ; îmi plăcea mult să citesc. Uneori făceam rezumate de pe manuscrise și de pe cărți. Așa am făcut cu Alixăndria — legenda lui Aexandru Macedon... Am prins și ceva muzică ; formaseră un mic cor cu noi, cei zece-doisprezece copii — învățăcei de acolo. Și cântam imnuri de slavă sau pripeale, cum le mai spune, vechi încă de pe la 1 400, scrise pe vremea lui Mircea Vodă, zice-se, de către un diac, pe nume Filos, Filotei, sau cam așa ceva. Notele muzicale îmi mai sună și astăzi în minte : pa, vu, ga, di, ke, zo, ni, pa... și de-a-ndăratelea : pa, ni, zo, ke, di, ga, vu, pa... Am mai învățat și la Cozia, unde s-a mutat ruda noastră, diacul care, apoi, s-a călugărit. Căutăm să fiu în jurul tatălui meu, fără să știe, pentru că nu mă cunoștea ; sau așa credeam eu. Băgam de seamă că mă plăcea tot mai mult și-i devenisem apropiat. Era atunci căpitan în oastea Băniei. Socoteam că n-a venit încă momentul să încerc să-i vorbesc și până să vină acest moment, a căzut

într-o luptă în șesul Bucureștiului, luptând alături de Matei Vodă ; care — așa cum știi — și-a cucerit tronul cu sabia.

La moartea lui, m-am ocupat de cele de trebuință, după ce mai întâi i-am închis chiar eu ochii. Și mă simțeam atât de singur... După acest eveniment dureros, însoțeam uneori birnicii prin sate, observând viața chinuită a țăranilor și sărăcia lor, m-am hotărât și, în urma pierderii tatălui meu, am fugit de la oaste. M-am oprit la ruda mea, călugărul, de unde — după ce am luat legătura cu alți răzvrătiți ca mine, am apucat calea codrului. Când eram mai hăituiți, ne ascundeam la câte un schit, sau prin codri, în vreo peșteră... Și de acolo apăream iar în calea celor din lumea Domniei tale. După ce le ușuram pungile și lăzile, plăteam birul celor nevoiași și ne travesteam în călugări...

Au mers la o stână din apropiere. La început au fost însoțiți de doi dintre argați care, observând preocupările străinului și ale jupâniței de probleme filozoficești, au cerut voie să meargă să se scalde în Olt și poate că vor prinde și ceva pește...

— Bine, mergeți, dar după ce mâncăm ceva la stână.

— Nu ne e foame, jupâniță ; oricum — au grăit argații mai avem în traistă...

— Dacă așa vă este voia, mergeți — le-a mai spus Ilinca Filișanu — dar pe la scăpătatul soarelui să ne întâlnim în cărarea care coboară de la stână, pentru a merge împreună în vale, la rădvan...

La stână, fostul haiduc și Ilinca au făcut cunoștința păstorilor ; Cel mai bătrân aproape că uitase câți ani are ; dar n-a uitat să le povestească o legendă despre Masa lui Traian :

„Pornise Împăratul iar cu război să cuprindă Dacia, că nu reușise prima oară să-l răzbească definitiv pe Decebal, cu toate că și atunci a avut oaste, mult mai mare decât a dacilor. Și după ce a trecut Dunărea pe o mândrețe de pod, cum nu se mai pomenise până atunci în lume, pe care l-a durat peste Dunăre, la Drobeta, și-a împărțit oastea : o parte a pornit prin Banat spre Orăștie, alta pe Valea Jiului, iar el, cu grosul, a

pornit, înaintând cu mare grijă pe aici, pe Olt în sus... Și, zice-se că la stânca asta mare care se cheamă „Masa lui Traian" a poposit Împăratul și a pus să i se aducă bucate, să-și astâmpere foamea. Și a ținut sfat cu generalii și cu căpitanii săi cum să strângă cercul legiunilor și cohortelor care încetineau înaintarea pe măsură ce pătrundeau între munți, pentru că mereu apăreau din întunericul pădurilor călărețiii daci și le atacau coloanele. Împăratul a hotărât să trimită cete de soldați în cercetare, în dreapta și în stânga, înainte și înapoi, să afle știri despre oastea dacilor, ca nu cumva să fie atrași în vreo capcană, la vreo strâmtoare, să le cânte dacii prohodul... Și s-au întors iscoadele sale fără nici un rezultat ; abia într-un târziu, o grupă de soldați a adus un ciobănaș, — să tot fi avut cincisprezece-șaisprezece ani — chiar aci, unde suntem acum și unde se afla Împăratul, cu tot sfatul său de căpetenii :

— Ce faci pe aici, fecioraș ? — l-a întrebat Traian.

Pesemne că băiatul ori nu știa cu cine stă de vorbă, ori făcea pe prostul, pentru că a răspuns mirat :

— Pe aici ? Nimic. M-au adus soldații.

— Dar de unde te-au adus ?

— De la stână. Dereticam pe acolo, că eram de rând să fac curățenie, să adun vreascuri și, ce să vezi, m-am trezit cu ostașii că m-au luat...

— Și de unde ești ?

— Eu ? De aici ; V-am spus ; de la stână..

— Dacă-mi spui unde este Decebal, ești volnic să pleci unde ai treabă. Ce zici, îmi spui ?

— Da ; este în fruntea oștilor sale...

— Dar unde este oastea lui acum ?

— Nu știu ; Regele n-are obiceiul să treacă pe la mine să-mi spună unde se află sau unde merge...

Împăratul a zâmbit și, la rândul său, i-a spus, subliniind cuvintele :

— Îți promit că te las să pleci dacă-mi spui unde se află oastea dacilor. De ce te joci cu viața ta ? Sau nu știi că pot pune să te ucidă ? !

— Ia uite colo ! Ce viteji mari trebuie să fiți, ditamai căpitanii și o ceată întreagă de ostași înzăuați și împlătoșați, înarmați până în dinți, dacă vreți să ucideți un băiat ca mine, singur și neajutorat. În ce privește oastea Dacilor și a Regelui Decebal, știu tot așa de bine ca și voi unde se află ; adică nicăieri și pretutindeni, prin codri. Altceva nu știu și unde este dimineața nu mai este la prânz și cu atât mai mult, seara. Eu n-am fost după ei. Altceva nu știu, iar dacă aș ști, de ce v-aș spune ? Să-mi trădez neamul și țara ?

— Ești un fecior curajos și isteț. Poți să-mi spui, sunt mulți tineri ca tine în Dacia ?

— Sunt mult mai curajoși decât mine, dacă ajung ei să dea iama călări prin garda imperială. Iar în ce privește istețimea, pe lângă ei, eu sunt un netot, tare prost. Altfel, nu m-aș afla acum în mâinile voastre...

— Poți să pleci la stână și să-ți vezi de treburi, i-a spus Împăratul, nemulțumit, dar plin de admirație, privind în urma lui.

Abia plecase micul păstor și au început să curgă săgețile împrejurul ostașilor romani, zbârnâind și frângându-se de stânci, înfingându-se în copaci, ori pleznind în zalele și coifurile ostașilor.

Așa s-a încheiat popasul și dejunul împăratului la stânca numită de atunci „Masa lui Traian". Apoi, bătrânul păstor a reluat cuvântul cu o poveste numită : Catârul lui Căciulă.

Pe locurile astea — a început el — erau baltoace mai mari sau mai mici și zmârcuri de-a lungul Oltului, pe unde se află astăzi satele Călimănești și Căciulata. În rest, doar poeni bune pentru pășunat și păduri nesfârșite ; iar Oltul curgea, ca și astăzi, năvalnic la vale, alături cu drumul de piatră roman care vine de la Dunăre și trece în Transilvania.... Nu se întâlneau, decât din loc în loc, păstori și arareori un călător. Ca și astăzi, pe aici, prin apropiere de vadul Oltului, erau târle și din loc în loc câte o stână, câțiva păstori ; printre ei se afla unul mai vârstnic și mai necăjit, mai sărac, pe care-l chema, sau poate că era numai porecla, Căciulă. Pe

lângă oile sale, avea și un catâr cam trecut cu vârsta și poate de aceea, se mișca tot mai încet. Îi deveniseră grele bătrânețele și picioarele...

— Hai, hai, taică Breazule, hai ! — îl îndemna stăpânul înțelegător. — Haide, că am îmbătrânit amândoi ; te-or fi durând picioarele și nu-mi poți spune. Pe mine mă dor și picioarele și șalele ; de șale, înțepenesc câteodată, că nu mă mai pot mișca...

Cam așa vorbea omul cu catârul său, când acesta rămânea în urmă de turmă ; căuta să-i pună în spate desaga cât mai mică, mai ușoară, numai cu strictul necesar ; pentru alte lucruri, mai avea un măgăruș mai tânăr și se ajuta cu el.

Ajungeau păstorii uneori și prin apropierea băltoacelor de lângă cursul Oltului și, cum la unele animale le plac și ierburile din jurul bălților, mai cu seamă cailor, catârul lui Căciulă, într-o bună zi, ajungând în preajma izvoarelor a zmârcurilor, a intrat păscând prin ele. Apa nu era rece. Dimpotrivă. Părea mai curând călduță. Și azi așa, mâine tot așa, Breazu intra zilnic în apa care, în anume locuri, îi ajungea până aproape de genunchi. „Îi place catârului meu să facă baie la picioare“ — își spunea Căciulă, mirat că Breazu stătea mai tot timpul în baltă ; uneori se lăsa pe burtă, culcându-se acolo, în zmârcuri și stătea așa, câte un ceas-două, în timp ce încerca să mai rupă din iarba din jurul lui, la care ajungea.

— Măi Căciulă, îi spunea câte unul din păstori, du-te și spală-l pe spate că de asta s-a lăsat jos, să-i faci frecții pe spinare, că poate se mai înviorează ; altfel, cine știe ce poznă ar putea să facă ! Se poate să fie ultima lui dorință, să moară sătul și scăldat în baltă !

— Mai bine i-ai pielea și fă-o opinci, măcar te mai alegi cu ceva, că i s-o fi făcut de ducă Breazului tău ! — adăuga un altul.

Poate că s-o fi temut Căciulă pentru prietenul său, catârul, neștiind ce se întâmplă cu el că se tot duce acolo în apă, dar nu le răspundea celor care îl luau în răspăr. De la o vreme, însă a băgat de seamă că Breazu devenise altul ; era tot mai

vioi, ba părea și mai tânăr ; și nu renunța la culcatul său acolo, în zmârcuri. Pe zi ce trecea se făcea tot mai bine, înzdrăvenindu-se definitiv mergea fără să-i pese și fără să se poticnească. Atunci ce și-a zis Căciulă : „Dacă s-a făcut sănătos Breazu meu, băltoacele astea — cu mirosul lor de ouă clocite — trebuie să fie bune și pentru picioarele și șalele mele.“ Și, spre hazul celorlalți păstori, s-a pornit și el să se scalde împreună cu Breazu, acolo, în băltoace.

— Fraților, bietul Căciulă s-a scrântit de tot, săracul ! Uitați-vă la el, a dat în mintea catârului !

Așa se veseleau păstorii, privindu-i pe cei doi.

Dar Căciulă a continuat să se scalde în acele băltoace, până ce s-a înzdrăvenit de-a binelea. Când și-au dat seama ceilalți păstori că apele sunt atât de bune pentru tămăduirea durerilor din oasele lor, în care răceala și durerile au pătruns de-a lungul timpului, umblând după vite prin ploi și vânturi — deși, la început, neîncrezători — s-au pornit și ei să-și lecuiască picioarele, lovite de dureri reumatice, scăldându-se în acele băltoace ; lecuindu-se de dureri, au dus vestea mai departe, printre oameni, despre minunea acelor izvoare.

Cu timpul, unuia dintre satele care s-au înfiripat acolo, la izvoarele tămăduitoare de pe malurile Oltului i s-a spus Satul lui Căciulă, sau — mai scurt — Căciulata...

După câteva clipe de tăcere, moșul, privind în depărtare și poate ascultând la cucul care cânta când într-o parte, când în alta, ba uneori cântau doi trei cuci, îngânându-se, a grăit ușor, parcă mângâindu-și cuvintele : „Cântă cucul, cântă pentrecute, că dacă vine vara, tace până la anul, așa cum zice și cântecul :

Vine postul Sfântul Petru,
Păsări cucul bungetul
Și turtureaua vălceaua
Și mândruța poteceaua...

Zicea frumos bătrânul. A tăcut o vreme, apoi a tras cavalul de la brâu și a cântat cântecul păstorului care și-a pierdut

oile.... Duios, dureros la început ; se simțea, se auzea în sunetul cavalului cum parcă își cheamă oile pierdute, cum le strigă... Găsindu-le, cântecul devine vesel și săltăreț — păstorul din cântec se bucură și joacă de bucurie...

În continuare, bătrânul le-a cântat, din caval și cu vocea, câteva doine haiducești, căci ei, ciobanii sunt prieteni cu haiducii ; își spun necazurile, își cântă durerile și bucuriile...

Doina se înfiripa parcă materializată, plutind peste vârfurile brazilor, ale codrului, peste creste până-n zare, spre orizontul care se rumenea, pe măsură ce soarele se apropia de scăpătat, învăluind crestele :

„Foaie verde foi ca nucul
Trece prin codru haiducul ;
Singur, numai el și cucul,
Și cum trece singurel,
Plânge frunza după el...“

Fostului haiduc i s-au umezit ochii...

*
* *

Când au plecat de la stână, au mulțumit și au vrut să plătească pentru opitalitate ; păstorii au refuzat și le-au spus : *Ne-a făcut plăcere și vă rugăm să mai poftiți și altădată ; mai vedem și noi lume și mai vorbim despre una și despre alta...*

Cei doi au pornit ușor la vale ; mergeau și tăceau. Ea l-a privit și simțea nevoia să-i spună ceva, un cuvânt bun, o vorbă caldă. O, ce frumos ar ști să-l abată de la gândurile triste, amintiri și dureri trecute... Oare numai trecute ? Cât de mult îl înțelege dar nici acum și, poate niciodată, s-ar putea să n-aibă cum să-l mângâie în durerea și singurătatea sa. Poate că el are dreptate, ei nu vor putea fi niciodată alături...

În urma lor, la câțiva pași, mergeau ușor cei doi argați înarmați, care făcuseră baie și se înapoiau cu traista cu pește ; aveau tocmai atât cât le trebuia pentru cină, așa au spus. Erau însă tot mai nedumeriți de prezența acestui personaj care avea așa mare trecere în toată părțile pe unde treceau ; la mânăstire, la stână, la schit...

— Trebuie să fie vreun Mitropolit, a șoptit unul dintre ei.

— S-ar putea ; dar parcă Mitropoliții nu poartă sabie și-apoi, de ce se plimbă atâta prin munți ?

— Poate are nevoie de aer... Însă jupânița noastră e numai ochi și urechi când stau de vorbă împreună...

A doua zi dimineața, rădvanul a pornit înapoi spre casă...

Călărețul părea a fi mai degrabă vârstnic decât tânăr ; dacă era privit în grabă, tinerețea i-se ascundea sub barba și mustățile crescute. Avea o ținută mândră și naturală în șa, de parcă din totdeauna călărise. Părul castaniu închis, care-i ieșea în plete de sub căciula-potcap, îi flutura ușor spre ceafă. Barba, mustața, nu exagerat de mari, precum și statura potrivite la care se adăuga privirea interiorizată — ochii săi ardeau ca doi cărbuni de jar nestins — toate acestea făceau ca trecătorii cu care se întâlnea să întoarcă privirea după el, întrebându-se : cine să fie ? Arăta tare bine și era frumos călărețul... Dacă ipângeaua n-ar fi neagră ar putea fi luat mai curând drept un voievod. Venea dinspre Craiova ; iar pe la scăpătatul soarelui, a intrat în Filiași și calul a domolit pasul ; stăpânul nu trebuia să-l îndemne prea mult, pentru că murgul îi înțelegea nu numai cuvintele și gesturile, dar parcă-i simțea și gândurile. Până la intrarea în Filiași, mersese mai mult la trap, ba uneori, între sate, a mai și galopat. Amurgul înroșea la apus cerul și norii se învolburau deasupra pădurilor, de parcă acestea luaseră foc... La marginea de dincolo a satului, răsăreau, printre arbori, curtea și conacul. A bătut ușor în poartă și a făcut un semn cu mâna unui argat care, trebăluind prin curte, când a auzit loviturile întorsese capul. S-a apropiat de poartă : — „Sărut mâna, domnia ta".

— Bună seara. Spune-mi, rogu-te, jupânița Ilinca este acasă ?

— Este în odaia dumneaei. Cred că citește ceva, că mereu citește. Sau poate coase, a răspuns cam guraliv argatul, voind să arate că are cunoștință de preocupările celor din casa Filișanului.

— Dar boierul, dumnealui e acasă ?

— Nu ; boierul, jupâneasa și boierii cei tineri sunt plecați. Boierii ăi mari, bătrânii, sunt duși la Strehaia și se întorc numai mâine ; dumnealor, boier Barbu și frații săi, toți trei sunt duși la Bănie cu treburi ostășești, pentru câteva zile. Dar dacă aveți treabă, puteți vorbi cu dumnealui, cu vătășelul, care trebuie să sosească de la moșie, sau cu jupânița Ilinca.

— Anunță-mă la jupânița !...

După ce a anunțat-o pe Ilinca, prin fata din casă, argatul s-a întors, a deschis poarta și i-a spus drumețului să intre și să descalece, că este așteptat.

— Ține un galben — i-a spus călătorul și fii bun să freci bine calul meu cu un șomoiog de paie sau de fân, în timp ce el va mânca ceva grăunțe ; dacă n-ai, vezi că mai am eu într-o traistă legată la oblâncul șeii. Poate-i dai și ceva fân.

— Am înțeles, voi face cum poruncește Domnia ta — a răspuns, satisfăcut și supus, argatul.

Și-a aranjat ținuta, îndreptându-i cingătoarea în așa fel încât să nu se observe spada de sub pelerină și a intrat în pridvorul casei. Ilinca l-a poftit în odaie, dar el a socotit că e mai bine să rămână în hol la intrare, unde au stat de vorbă amândoi mai puțin de două pătrare de ceas ; se putea să fi fost și mai mult, dar în asemenea momente, timpul zboară mai repede.

— Tu, aici, haiducule ? ! Mi-a grăit fata că un străin vrea să-mi vorbească, dar nu m-am gândit...

— Mai încet să nu se afle, nu-ți vreau neplăceri din cauza mea, pentru că nu mai ai trai cu ai tăi, nu mai spun de mine, că nu știu cum m-aș descurca dacă aș fi descoperit... Poate aș fi pus în situația neplăcută să mă apăr și-ți dai seama că mai degrabă m-aș lăsa prins în mâinile lor, decât să lovesc pe vreunul din ai tăi. Te rog să mă ierți, am venit să te văd. Mi-era tare dor de tine și ți-am adus Alixăndria, povestea lui Alexandru Macedon. Este și un motiv pentru mine de a-mi face cale să te văd. Nu e ușor să treacă săptămâni, luni de zile să te port mereu cu mine în gând, în inimă — mă usuc de dorul tău.

— Ce bine-mi pare că ai venit ! Și eu țineam mult să te văd. Îți mulțumesc și pentru Alixăndria ; n-ai uitat că ți-o cerusem și asta mă bucură. Acum citesc o copie după învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie... Dar te poftesc înăuntru.

— Nu, mulțumesc. E mai bine pentru Domnia ta să rămânem aici ; ar putea oricând să intre careva, să treacă dintr-o odaie în alta, și să ne vadă că ne-am închis amândoi acolo. Ți-am adus și ceva amintiri de la Căciulata. Și zicând aceasta, i-a întins o casetă mică, de mărimea și formatul unei gutui mai mari, foarte frumos lucrată.

— Dar ce mândră mai este ! E minunată ! E frumos din partea ta că te gândești mereu la mine.

— Nu e cine știe ce. Dacă-ar fi din aur, atunci, da. Nu e nici măcar de argint. Și veți fi având destule lucruri scumpe prin casă, însă, sărac cum sunt, n-am avut de unde și cum să-ți aduc un dar pe măsura dorinței mele. N-am ținut nimic pentru mine din aurul adunat de pe la marii boieri și negustori, când mă ocupam de ei ; am dat totul pentru birul săracilor. Astăzi, cea mai mare comoară pe care o am, o port mereu cu mine și aceea ești tu, este chipul tău...

— O, știu, nu e nevoie să mi-o mai spui, deși îmi face plăcere să te aud. Vreau să spun că te cred și chiar dacă această casetă ar fi din aur și pietre scumpe, nu ar avea prețul care-l are așa cum este ea, numai pentru că mi-ai adus-o tu și-mi vorbește de locurile acele...

Așa i-a răspuns, zâmbind ușor și învăluindu-l cu privirea caldă, duioasă — cea mai duioasă privire din lume — așa i se părea lui...

Stăteau față în față, sorbindu-se din ochi, iar alături, pe peretele din stânga intrării, se afla o oglindă mare ovală, între sfeșnice mici, aplicate pe perete, cu câte două brațe fiecare, în care ardeau lumânări albe, înmiresmate... Ea era îmbrăcată într-o rochie lungă de casă, elegantă, de un albastru deschis iar părul, strâns ușor pe spate — cu o fundiță de aceeași culoare — strălucea, reflectându-se în lumina lumânărilor din oglindă. Ochii căpătaseră reflexele azurii ale unui cer cu lună plină. Lui i se părea că ea plutește aeriană, ireală și luminoasă,

încât dacă s-ar stinge lumânările, în locul lor ar lumina chipul ei. Își dădea seama că, dacă ar fi după el, n-ar mai pleca de lângă ea niciodată și totuși... În aceste clipe, ea a desfăcut ușor capacul casetei din care a scos un șirag de perle, apoi punându-le la locul lor, a exclamat : „Ce mândre sunt.“ Și a dus repede mâna la gură, adăugând : „Uit că nu trebuie să mă bucur în voie de nimic de la tine sau în legătură cu tine. Trebuie să grăiesc numai în șoaptă. Ce frumos din partea ta ! Numai tu poți face asemenea surprize ; întâi, că vii să mă vezi așa de departe și apoi, îmi aduci și daruri. De altfel, să știi că te-am chemat mereu cu gândul, cu inima, cu dorul. Gândurile mele te caută mereu pe unde ești prin lume. Le trimit pe urmele tale în fiecare zi și mi le închipui stoluri de rândunele care-mi duc solia la tine... Spune-mi, darurile tale simbolizează cheia cu care se deschid inimile ? Tu ești de mult timp acolo unde trebuie să fii, încât nu mai ai nevoie de vreo deschizătoare. Încă de pe când plângeam în lunca de la Valea Rea, te admiram. Nu-ți mai spun cât de mult mi-a plăcut modul în care ai pătruns cu oamenii tăi în ceardacul lui Coțofeanu, sărind din tei, de parcă ați picat din stele...“

Îi spunea toate acestea surâzând atâta de ușor atâta de dulce, încât ar fi dat, o lume întreagă numai să-i zâmbească mereu astfel. Clipele acelea valorau pentru el cât veșnicia. Ea a închis caseta tot așa de ușor cum o desfăcuse, punându-i capacul și, în timp ce-l privea, trecea ușor palma peste ea, mângâind-o de parcă ar fi fost vie...

Nu le venea să-și creadă ochilor, era de parcă visează, prea era frumos ; dacă ar fi putut, ar fi oprit clipele pe loc, timpul, eternitatea...

Cu o seară în urmă, pe când el se culcase, numai ce ațipise, o văzuse pe ea așa cum este acum, de parcă coborâse din seninul nopților pe o scară din raze de lună ; stătea tot la fel, luminoasă în fața lui și i-a spus că părinții vor s-o căsătorească fără voia ei...

Să-i spună și ei ce-a visat ? A fost ca o vedenie de o clipă ; s-a trezit abătut și s-a gândit că ar putea fi adevărat. La urma-urmei, cine este el pentru lumea aceasta a stăpânilor

de pământuri, de oameni și de țară ? Este așa de departe de această lume... Ca și cum i-ar fi auzit gândurile, Ilinca a întrerupt tăcerea :

— Știi că vor să mă căsătorească ? Nu-l văzusem niciodată pe cel care vor să-l iau de bărbat. Mi l-au prezentat zilele trecute. Nu-mi place nici cum arată și nici ca fire ; vârsta nu contează. Nimic nu contează în lumea noastră ; numai moșia, rangul și interesele politice. Atât. Bărbații noștri pot să fie niște copii tembeli, vârstnici bețivi și ticăloși. Dacă au moșie și ranguri, restul nu contează. În schimb, dacă dorim să ni-i alegem noi, ceea ce nu se prea obișnuiește, dacă sunt, tineri, ni se spune că-s copilăroși și proști, dacă sunt mai în vârstă, că-s prea bătrâni. Așa că noi, fetele, nu avem voie să visăm, să ne facem iluzii. Au simțit ai mei că îmi stăpânești inima și vor să mi te scoată din minte, din suflet. N-am avut treabă și le-am spus impresia bună despre tine. Am vorbit cam mult de tine și ți-am luat apărarea și acolo la sindrofia lui Coțofeanu și după aceea, susținându-vă pentru a vă ierta și primi la oaste pe toți haiducii care vor să se înscrie.

— Așa se întâmplă uneori cu copiii buni, crescuți în ascultare, cuminți și sinceri față de părinții lor, față de toți cei din jur. Se întâmplă că, după o vreme, părinții, în dragostea oarbă pentru odraslele lor, fără voie, le zdrobesc inimile, viața întreagă ; iar când își dau seama e prea târziu. Aceasta pentru că merg până acolo încât îi descos în amănunte și le întorc inimile pe dos, să nu rămână nimic necunoscut de ei. Și poate este bine dar, la o vârstă, poate fi și rău, pentru că fiecare dintre noi are un locșor, un ungher în inima sa, cu ceva sacru, de taină, unde păstrează cele mai frumoase impresii, și scumpe clipe din viață, cu dorurile sale ; și acolo nu poate pătrunde nimeni, sau n-ar trebui, nici cei mai apropiați. Câteodată, nici El sau Ea, adică omul drag. Altfel n-ar mai fi nimic atât de frumos, pentru inima în care răsar cele mai mândre flori, unde păstrăm chipul celui ales. Pătrunzând acolo și alții, oricât de apropiați, cu sau fără voia lor, risipesc toată poezia care se destramă ca un vis pe care căutăm zadarnic să-l reconstituim. Cel puțin acolo, în sufletul nostru, să ne putem reculege ca într-un altar,

să fim numai noi înșine... Cunosc un caz în care o mamă, iubindu-și feciorul, i-a distrus casa și viața. Se căsătorise din dragoste ; fata — se înțelege — îl iubea la fel, fără rezerve. Totul a fost bine până după nuntă, când mirii, trecând în odaia nupțială au fost însoțiți de mama mirelui care, nici mai mult, nici mai puțin, s-a culcat între ei. Da, nu te mira, s-a culcat între ei, de teamă ca nu cumva mireasa să-i obosească feciorul, că s-ar putea îmbolnăvi ; acesta, crescut să nu iasă din cuvântul părinților, n-a protestat și lucrurile s-au repetat încă de câteva ori. Mireasa exasperată și-a părăsit soțul, la care nu s-a mai întors niciodată...

— Dar este de necrezut ; așa ceva e grotesc, este...

— Și totuși, lucrurile așa s-au întâmplat. Este purul adevăr. Toate au niște limite în viață, în lume. Am spus aceasta, fiindcă a venit vorba ; dar cu noi, lucrurile sunt mult mai grave căci noi facem parte din lumi diferite și din generații diferite.

— Ai un rang ; e drept, ai fost și căpitan de haiduci, dar acum ești căpitan în oastea Băniei și nici părinții tăi sau cel puțin tătal tău nu a fost dintre oamenii de rând.

— Am mai discutat despre asta. Ei nu uită că am fost un răzvrătit, un *hoț de codru*. Ei nu fac deosebirea între hoți și haiduci și nu mi te vor da niciodată mie, oricât de mult am dori-o. Asta mă doare atât cât n-o să pot spune nimănui, niciodată...

*
* *

De câte ori se întâlneau — și se întâmpla așa de rar — își propuneau să-și povestească toate câte le trăiseră și cum petrecuseră unul în lipsa celuilalt, așteptându-se, căutându-se cu gândul. Ilinca își pusese în gând să-i spună atâtea de mândre cuvinte și cu cel mai duios grai de pe lume, așa cum vorbea cu el în gând, așteptându-l. Dar când se întâlneau pierdeau firul cuvintelor. Ce să-și spună mai întîi ? Timpul era scurt, la aceasta se adăuga emoția revederii după lungile așteptări...

Cerul se înnourase și tuna puternic ; fulgerele se aprindeau unul de la altul, luminând încăperile conacului.

— Mi-e teamă, — a șoptit ea, lipindu-se de el și sprijinându-și capul de umărul lui ; el i-a sărutat creștetul și i-a trecut mâna peste părul lung și mătăsos.

— Totdeauna mi-e teamă când este furtună, când bubuie și trăznește...

— Nu-ți fie frică, astea sunt toanele naturii. Așa este ea. Dar trece repede. Sunt ultimele toane ale ploilor de vară... O mângâia în continuare peste pletele bălaie, apoi i-a prins fața cu amândouă mâinile și s-a uitat adânc în ochii ei, care erau când căprui, când albaștri, datorită reflexelor rochiei. Ploaia a trecut repede iar ei trebuiau să se despartă și nu știau dacă și-au spus tot ce doreau să-și spună. De fiecare dată, cuvintele le rămân neisprăvite...

După ce a ieșit pe ușă, l-a urmărit de la fereastră cum a încălecat și a dat pinteni, pornind cu calul său negru, iar pletele și pelerina îi fluturau în vânt. Îi admira ținuta mândră în șa și modul cum își poartă căciula. Și îl privea cum dispărea pe drumul care se topea în amurgul serii de început de toamnă. Undeva, spre Jiu, peste pădurea de dincolo de la Gura Motrului, secera lunii aurie strălucea pe cerul transparent după furtuna care trecuse și care durase nici atâta cât întâlnirea lor. Din ochii ei, lacrimile, în care se reflectau razele cornului de lună, se rostogoleau doruri grele, tăinuite, după ce mai întâi străluceau pe rând între gene și picau peste gulerul de horbotă albă... Va purta această imagine săptămâni, luni de zile, până ce norocul poate le va surâde iar. Dar când va fi această zi ?

* * *

Nu știe ce este cu el astăzi ; este copleșit de tristețe. A venit la fântână și o hăulită gorjenească la caval, care se aude de undeva din apropiere, îl întoarce pe dos. Pune căldarea pe cheile fântânii și câteva clipe stă de parcă n-ar mai face nimic. S-ar tot duce... După ce scoate apă, lasă căldarea alături. I se umezesc ochii... Acuma, cel care cântă la caval zice dansul Mândrele ! Și mândre mai erau ! Parcă veneau din altă lume. Poate că erau din altă lume, din alte vremi... Mult

timp a mai trecut. Asta ce mai este ? A, da, Chilabaua, îndrăcitul dans Chilabaua". Cu mâna dreaptă pocnind din degete, capul ușor ridicat și, privind la mână, surâzând, le duce pe amândouă deasupra capului, în față, la spate, bătând din palme, în timp ce picioarele, când pe călcâie, când pe vârfuri sau frânte, — cu genunchii îndoiți — lasă impresia că sunt trase de sfori nevăzute...

Nu și-a dat seama când a început. A durat câteva clipe ? Nu știe cât a durat. Pe la porți, pe la ferestre, oamenii priveau la el cum omoară pământul cu picioarele pe lângă fântână. Alții, porniți să ia apă, se opriseră mirați în drum...

Deodată, trezit ca din vis, se oprește și își reazimă fruntea de gardul de care se ține cu mâinile ; umerii apoi spatele și întreg corpul se scutură de plâns...

— Ce este, vecine, ce faci ? Îl întreabă cineva venit la apă.

El privește rușinat parcă de el și :

— Nimic, venisem să iau apă... A luat căldarea cu apă și a plecat...

A visat ? Ce ciudat ! A visat că făcea ceea ce îi povestise altădată, pe când trăia, mama, despre un om pripășit prin satul vecin, căsătorit acolo, venit nu știe de unde...

Prin fereastra întredeschisă, el aude cum afară, undeva, melodia cavalului plutește în depărtare...

Când a deschis ochii, nu-și dădea seama dacă visează în continuare sau este realitate. Odaia în care se afla era mică, doar cât să încapă patul în care sta culcat, un scaun lângă o masă, alături de perete și un mic dulap la capătul patului. Pe masa acoperită cu o față de pânză albă, imaculată, era o carafă cu apă și un pahar ; alături, într-un sfeșnic, ardeau câteva lumânări. Patul se afla fixat între perete, dulap și fereastră, de care era la un pas-doi distanță. Stătea întins în pat, cu capul spre dulap și cu picioarele spre fereastră ; nu știa că este acolo din seara trecută. A închis din nou ochii, nu-și dădea seama unde se află și dacă nu visează. De altfel, toată viața trăise parcă plutind, între vis și realitate. După câteva clipe, a întredeschis iarăși ochii și era mirat că vede

în fața sa un portret mare cât fereastra cu chipul unei femei. O femeie foarte frumoasă... De unde o știe ? I se pare cunoscută și nu-și aduce aminte de unde cunoaște femeia din portretul acesta mare ; și este atâta de frumoasă ! A, da ! Când a fost în Ardeal, însoțind solia lui Matei Vodă la Rackoczi, a văzut-o la un ostaș din garda principelui. Ostașul avea un mic portret, gen medalion, de mărimea unui galben florentin ; zicea că i l-a adus cineva de la Veneția. Era Madona Sixtină de Rafael... Dar aceasta din fața sa n-are copilul în brațe... Și ce mult seamănă ! Numai că este prea mare spațiul gol de deasupra capului madonei și cam întunecat tabloul de la mijloc în jos. Clipește din ochi și privește atent. *Dar ce se întâmplă ? Madona plânge... Este vie ? Și de ce plânge ?.*

Se trezea de-a binelea... De lângă fereastră, de unde se afla, ea a făcut câțiva pași și s-a apropiat de patul lui ; i-a pus ușor mâna pe frunte și, în timp ce el murmura *Ce vis frumos !* Ea, mângâindu-i fața și părul, îi spune : *ai fierbințeli, dragul meu, stai liniștit, sunt eu...*

Începea să se dezmeticească. În bătălia de la Ojogeni, luptase în detașamentele Spătarului, alături de paharnicul Brădescu și se distinseseră în luptă. El fusese ușor rănit ; după bătălie, s-a retras la ruda sa, pustnicul, în munți, până ce s-a făcut bine. Apoi, după vreo două luni de zile, a fost poftit la o petrecere a boierului de la Brădești — Barbu Brădescu. Venise însoțit de trei ostași mai apropiați și de doi căpitani prieteni. Erau acolo, pe lângă alții, Spătarul Mihai Coțofeanu cu familia și Filișanu, de asemenea, cu cei trei fii și cu fiică-sa ; Ilinca se căsătorise recent cu Preda Brătășanu. Cum nu a avut vești de la Ilinca, privirile lor s-au întâlnit și, uimiți, nu le venea să-și creadă ochilor, el văzând-o alături de bărbatul ei, iar ea îl privea ca înviat din morți, în urma unui zvon că el ar fi căzut pe câmpul de luptă... Ea a căutat o ocazie și i-a spus cum a fost și că îi pare rău. Toți ai săi au stăruit să se mărite cu Preda Brătășanu, iar ea, crezând că zvonul e adevărat, voise să meargă la mânăstire ; ai săi n-au lăsat-o până ce nu s-a căsătorit...

— Nici nu se putea altfel, pentru că nimic nu e mai potrivit decât tusea cu junghiul ; sunteți amândoi din aceeași

lume ! Și nu vei avea neplăceri și necazuri cum s-ar fi putut să le ai dacă te-ai fi măritat cu mine. Și acum, ce mai vrei ? Ți-e teamă să nu rămâi văduvă și încă așa de curând ?

Ea îi cerea, îl ruga, să se ferească de bărbatul ei, pentru că acesta vrea să-l ucidă...

— Să nu fii așa de dușmănos cu mine, că n-am dorit-o nicidecum, dar n-am avut ce face. De ce atâta cruzime ? Doar atât, voiam să te rog să ai grijă de tine, că te ucide, asta dorește. Tu-l vei învinge dacă te provoacă, te cunosc, dar el te va ucide într-un mod laș. Va pune să fii urmărit și, cu primul prilej... Asta voiam, să te previn... A podidit-o plânsul.

— Și ce dacă ? Este prima oară când se ucide mișelește în lumea voastră ? Pe țăranii de pe moșii nu-i ucideți în fiecare zi, aducându-i la sapă de lemn, lovind astfel în neamul nostru întreg ? Că nu vedeți în ei decât niște robi și vite ! Vitele cu care muncesc ei pe ogoare le sunt mult mai apropiate decât vă sunt ei vouă. A țăranilor e țara, al lor e pământul pe care-l muncesc doar pentru voi. Ale lor sunt plaiurile cu iarba legănată la adierea vântului și semănate cu flori și cu turme de mioare ! Ale lor pădurile care le freamătă în suflete și hora cerului cu stele, după care-și îndrumă viața odată cu rotirea anotimpurilor, cu plecarea păsărilor toamna și înapoierea lor primăvara... Acestea sunt comorile lor sufletești care răsună în tradiții și în cântece. Da, a lor este natura care li se oglindește în sufletul în care se răsfrâng zorile și amurgurile purpurii ca rozele, ca sângele pe care-l varsă să apere un pământ pe care-l iubesc și-l muncesc, dar nu pentru ei ! Ale voastre sunt minciuna și ticăloșia ! V-ați rupt de țară, nu mai aveți pământul sub picioare, în timp ce ei îl mângâie și cu palmele și-l fac să dea roade, iar iarba atingând-o cu tălpile, le dă sănătate... Și toate acestea trăiesc în lumea lor spirituală, pe care voi n-o mai puteți înțelege. Vouă nu vi se cântă după naștere un cântec de leagăn și n-ar avea rost să vi se doinească :

„...Să crești mare, voinicel,
Să te duci cu oile,
Pe câmpul cu florile..."

Voi nu paşteţi oile, le cosumaţi numai brânza şi micii. Nu veţi înţelege niciodată ce este în sufletul unei fete de ţăran când se spală pe cap la venirea primăverii cu Iarbă Mare, sau când, dimineaţa în revărsatul zorilor, udându-şi palmele cu roua de pe iarbă şi de pe flori, se roagă să fie frumoasă ca ele şi să fie „dragă la feciori“ ! Voi, la ora aceea, dormiţi în neştire, osteniţi de trândăvie şi petreceri ! Nu mai faceţi parte din lumea atâta de pură, de suavă poezie. Şi de la mine ce doreşti ? Să nu-ţi ucid bărbatul, cumva ? N-avea nici o grijă, mă voi bate, dacă mă provoacă, cinstit, cavalereşte, ca să nu-mi rămână iubita văduvă !

— Nu-mi mai zdrobi inima sau ce-a mai rămas din ea şi nu ne băga pe toţi in aceeaşi oală, că mai sunt şi printre noi iubitori de ţară ! Ştii şi tu asta, nu suntem toţi nişte nemernici ! Doream să-ţi grăiesc să te fereşti. Pentru toate acestea care zac în tine, pentru astea, aş vrea să trăieşti...

— De ce să trăiesc ? Nu pot îndrepta lucrurile de unul singur ! Cu o rândunică nu se face primăvară... Dar va veni o primăvară a lor, a neamului întreg, pe care voi, boierii, n-o s-o doriţi niciodată sau cel puţin nu toţi...

*

*

Preda Brătăşanu observând lipsa Ilincăi, aflând şi văzându-i împreună retraşi la o parte, a trimis să o cheme. S-au despărţit ; ea a plecat plângând. Apoi, el, soţul, apare brusc în faţa fostului haiduc :

— Cum îndrăzneşti, căpitan de hoţi, să-i vorbeşti jupânesei mele ?

Căpitanul nu i-a spus că Ilinca l-a căutat şi i-a vorbit mai întâi ea.

— Boierule, iertare, n-am avut timp să-ţi cer voie, dar te rog, ţine minte că nu sunt căpitan de hoţi ; am fost de haiduci, dar nu de hoţi şi aş dori, din respect pentru jupâniţă, să încheiem discuţia noastră aici...

— Auzi, ticălosul, vrea să spună că nu se teme ! Şi s-a repezit cu mâinile în pieptul căpitanului. Era cam de aceeaşi

statură, poate ceva mai solid, mai lat în spate și puțin cam rotofei. Căpitanul l-a îndepărtat, izbindu-l de perete. Se aflau lângă mesele întinse, alături de pridvorul conacului Brădescu. Lumea se adunase în jurul lor. Femeile au strigat să nu-i lase să se bată. Spătarul a intervenit și cu vorba i-a despărțit pentru o clipă, dar Brătășanu l-a provocat din nou, deși Dumitru Filișanu îi ruga să se potolească. Zadarnic. Boierul se baza poate și pe intimidarea și pe discreditarea fostului haiduc în fața tuturor... A intervenit Ilinca :

— Eu l-am întrebat ce face, cum a înviat din morți ? Pentru că mi-ați spus toți că a dispărut din viață...

N-o mai asculta nimeni. În timp ce ea vorbea, Brătășanu a luat o cupă cu vin și a aruncat-o în fața căpitanului. Acesta, uimit că toate cele spuse de Ilinca se adevereau mai curând decât și-ar fi închipuit, și-a șters fața cu batista, s-a scuturat pe haină și în aceeași clipă, a tras spada pentru că Brătășanu făcuse la fel...

— Cine pierde de trei ori, cedează. Și să luptați după toate regulile duelului ! a strigat Spătarul Coțofeanu ; atât a mai putut face. Brătășanu, ca turbat a urlat în fața tuturor : Priviți-l pe ticălos până nu-l spintec !

S-a repezit și a izbit cu spada. Fostul haiduc a parat lovitura și, după câteva eschive, nimeni n-a văzut cum și unde a lovit, așa de repede s-au petrecut lucrurile, că sabia boierului i-a sărit din mână la câțiva pași. Căpitanul i-a dat răgaz s-o ridice. Mulțimea care nu se așteptase la asemenea spectacol, se adunase jur împrejurul lor la o distanță destul de mare de altfel și urmărea cu privirea încordată de emoție și de teamă pentru cei doi adversari. Mesele încărcate cu tot felul de bunătăți din curtea Brădescului nu mai atrăgeau pe nimeni. Brătășanu a sărit pe masă, lovind întâi năpraznic spre capul căpitanului, care a parat fulgerător cu muchia spadei astfel încât sabia boierului s-a rupt în două ; atunci a aruncat cu o carafă de pe masă ; căpitanul s-a ferit și vasul era cât pe-aci să-l lovească pe Barbu Filișanu, cumnatu-său dacă acesta nu se ferea și el, iar vasul s-a spart de perete...

— Respectă onoarea rangului, cumnate, a cinului ! — i-a strigat el lui Brătășanu, apoi a adăugat : — Ține spada mea și luptă cinstit, cavalerește ; Barbu, zicând acestea, i-a întins sabia.

— A pierdut cinstea la Tismana, a lăsat-o acolo când a spart vistieria mânăstirii, a strigat unul dintre ostașii aflați de față. Aluzia era străvezie. Brătășanu, trimis în misiune la mânăstire, a abuzat de putere și a jefuit vistieria, însușindu-și c parte din obiectele de preț...

— Nu-i mai dați altă sabie, să înceteze ! — a strigat una dintre jupânese.

— Așa este ! — au strigat glasuri din mulțime. Dar, degeaba...

— Dă-te jos, boierule, este păcat de mesele și de vasele Domniei sale, boier Brădescu.

— Ți-e teamă, hoțule, că ți-a venit rândul să plătești ? Îi întorc pagubele Brădescului dublu, o dată cu capul tău !

— Il face hoț pe fostul haiduc care n-a păstrat un galben din haiducie pentru el, în timp ce ei, Brătășeștii au dat iama prin vistieria țării și prin a mânăstirii, jefuindu-le ? — a strigat iar careva dintre ostași. Boierul se bătea bine, loviturile lui cădeau ca trăsnetul, dar căpitanul, suplu și flexibil, se mișca foarte repede și scăpa loviturilor dușmanului său. Apoi a sărit după el, pe masă. Ce mult îl ura acum ! Și pe cei ca el și ce singur se simte printre ei ! Cine este alături de el ? Poate doar slujitorii de la curte, argații și ostașii săi din subordine, cei doi-trei prieteni. Dar aici ce se poate face ? Nimic. În asemenea împrejurări, nimic. Nu se teme, dar nu știe cum e bine, pentru că ar putea să-și lichideze dușmanul din câteva lovituri. Dar n-o poate face. L-ar urî toți cei de față, toate mărimile ; și cum să ucidă ? Și totuși acesta îi vrea moartea. Se repede după boierul burduhănos și lovește dar acesta parează ; iar lovește și iată, acum, l-ar putea da gata, că era să cadă de pe marginea mesei. Îi dă răgaz să-și revină și acesta sare greoi jos. Fostul haiduc, după el. Duelul s-a întețit din nou. Loviturile curg una după alta. Simulând de câteva ori, fostul haiduc îl derutează pe Preda Brătășanu și, printr-o lovitură de maestru, îi zboară iar sabia din mână, care cade zbârnăind lângă

el. Acesta i-o întinde cavalerește și duelul reîncepe. În retragere, boierul urcă scările, căpitanul după el și lovește repede de câteva ori ; boierul gâfâie ostenit. Fostul haiduc îi dă o clipă de răgaz, apoi fandează, izbește năpraznic și îl rănește ușor în umăr, după care sare din pridvor în curte. Boierul rănit a privit jos la el și, cu o strâmbătură, a coborât ușor scările spre căpitanul care-l aștepta la câțiva pași, sprijinit în spadă.

— Încetați, încetați ! — au strigat cei de față, boieri și ostași, mai mari sau mai mici. Boierii, de teamă pentru Brătășanu, ceilalți pentru fostul haiduc sau poate pentru amândoi...

— Să se-mpace ! — a strigat Spătarul Coțofeanu. Împăcați-vă !

— Să se dea bătut Brătășanu — a adăugat boier Brădescu. Dar, atât i-a trebuit lui Brătășanu, că s-a năpustit iar asupra căpitanului, care — suplu și flexibil cum era — părea că se joacă, parându-i loviturile. Apoi, deodată, își reia mișcările repezi, meșteșugite și din nou îi zvârle spada ; de data aceasta cade de sus chiar lângă el, unde se înfige în pământ.

— Ne mai pomenit ! De trei ori l-a dezarmat. Parcă ar fi cavalerul de Brabova, așa frumos i-aruncă spada din mână, strigă careva încântat. Poate că era Spătarul, care-și amintea de duelul său — duel în glumă — petrecut cu ani în urmă între el și De Brabova, care a căzut în bătălia de la Plumbuita, în 1632. Pe fostul căpitan de haiduci n-a avut nimeni ocazia să-l vadă duelând ca astăzi, cu atâta meșteșug. Se luptase, în special, în război, unde altele sunt legile...

Bătrânii își aduceau aminte de celebrul duel dintre Stroe Buzescu și cumnatul Hanului tătar, din 1602... Dar nu era timp de meditație, de amintiri. Ce suplu și mândru, ce repede se mișcă fostul haiduc, așa de frumos de parcă se joacă și nu se bate pe viață și pe moarte. Și-a dezarmat de trei ori adversarul și o dată i-a rupt sabia... De data aceasta, cu pașii rari, cu spada lui Brătășanu prinsă de vârf, înaintează spre boier și i-o întinde cavalerește, pentru a treia oară. Boierul, în loc s-o prindă tot la fel cum i s-a întins, o trage învârtindu-i-o în

mână, spintecându-i astfel palma. Apoi, împunge cu ea, repede, în coastele fostului haiduc. Acesta s-a ferit, dar era prea târziu...

— Mișelie, mișelie ! — au răsunat vocile ostașilor. Nu e drept, l-a ucis prin mișelie pe învingător ! El de trei ori l-a iertat, l-a dezarmat și, generos, i-a dat arma și răgaz... Huo, huo ! Se auzeau glasuri din mulțimea sătenilor adunați în jurul curții și în apropierea duelului, unde unii pătrunseseră între timp...

Căpitanul a căzut, lăsându-se ușor pe spate. Pomii, oamenii, casele se învârteau tot mai repede, tot mai sus, acolo sus, unde este norul acela alb care se învârte atât de repede încât amețește.

Undeva, departe, departe, se auzeau glasuri multe și plânsete... O fi Ilinca ?...

Frații ei au vrut s-o îndepărteze când și-au dat seama de mișelia soțului, dar ea nu i-a ascultat. O mințiseră suficient până atunci și iată urmările ! Ajutată de oamenii Brădesculuí, în a cărui curte se aflau, și de prietenii căpitanului, l-au dus într-o odaie mică, pe care boierul o ținea mai mult pentru refugiu personal, când obișnuia să se reculeagă, să mediteze la vreo problemă personală sau să citească ceva... A fost adus și vraciul peste noapte, și cam atât, era târziu...

*

Revenindu-și și-a dat seama că nu este vorba de niciun portret ; ea desprinzându-se de lângă fereastra de care stătea rezemată cu spatele, s-a apropiat. El a șoptit :

— Apă, apă... Ea i-a dat și el a gustat din pahar — apoi, a continuat : iartă-mă, iartă-mă !

— N-am ce să-ți iert. Tu să mă ierți, să mă ierți, dragul meu, — murmura ea printre suspine, printre lacrimi.

— Ilinca, Domnița mea... — Era prima și ultima oară când îi spunea pe nume, apoi a adăugat : „nu mai plânge, nu plânge. A fost frumos, era și mai frumos dacă... Dar a trebuit să ne mulțumim cu atât de puțin".

De afară, prin fereastra întredeschisă, se auzea tot mai depărtată doina din caval...

VALEA LUI PĂTRU

Urmărind povestea bunicului cu haiducii de la Valea Rea, mi se părea că somnul mă părăsise cu totul. Că auzisem de multe ori vorbindu-se despre întâmplări mai vechi sau mai noi petrecute acolo, este adevărat, dar în ultima vreme se vorbea mai mult despre hoții obișnuite și nu de faptele haiducilor de altădată...

După câteva clipe de tăcere, nenea Marin, unchiul după tată, începe să cânte cu vocea sa melodioasă :

Floricică micșunea,
Trimise mândruța mea,
Pe doi pui de turturea
Să mă duc până la ea ;
Răspunsei pe-un pui de cuc,
Dintr-un lăstărel de nuc.
Că nu pot să mă mai duc...

Deodată, spre părerea mea de rău (începuse să cânte așa de frumos) și-a întrerupt cântecul și l-a întrebat pe bunicul :

— Cum zici că a fost cu Pătru — haiducul, tică, (feciorii bunicului îi spuneau *Tică*, diminutivul de la tăticul-tătică), de la el și-a luat numele satul Valea lui Pătru ?

— Or fi fost și înaintea lui Pătru haiducul case mai mari sau mai mici, bordeie, dar nu mai știe nimeni cum s-o fi chemat satul în vechime ; după ce a haiducit Pătru și-a făcut — așa cum zice povestea — o colibă acolo în vale, lângă pâ-

râu, locul a devenit a lui. Pe vremurile acelea grele, oamenii își încropeau colibe și bordeie prin luminișuri și ochiuri de pădure, ca să nu-i găsească năvălitorii.

Poate că tot atunci, sau altădată, mai înainte sau mai târziu, turcii care veneau cu război, cu foc și pară pe capul nostru, ceruseră la Argetoaia să li se coacă câteva cuptoare de pâine ; cu cine să vorbească pentru treaba asta ? Au vorbit cu preotul, că în vremea aceea el era mai mare în sat. Apăi, popa a vrut sau n-a vrut, întâmplarea a făcut că atunci când s-au întors turcii să ia pâinea, PÂINE, IOC ! cum spuneau ei, adică nimic. Nu o copseseră, nu era gata sau așa ceva. Ce credeți că au făcut păgânii ? L-au luat pe bietul popă așa cum era, viu și l-au aruncat în cuptorul de copt pâine, înroșit și cu jăraticul în el. Și a murit, ca în chinurile iadului...

De aceea, românii când îi prindeau la strâmtoare, nu-i iertau în nici un chip. Se spune că odată, un detașament de turci prădase satele de prin părțile Argetoaiei, până încoace, spre Valea lui Pătru și se întorceau cu pradă bogată : vite cornute, cai oi și robi. Căci luaseră mulți robi, bărbați, femei, și mai ales tineret ; erau toți legați cu frânghii și-i mânau și pe ei, și pe vite, fără alegere, la fel...

Haiducul Pătru cu ceata lui îi urmărise din pădurea care și astăzi este mare la Valea lui Pătru, darămite atunci când era peste tot, și pe vale și pe dealuri. Numai drumurile și câteva luminișuri mai mari sau mai mici apăreau pe aici, pe acolo, pe unde, își pășteau oamenii vitele, pentru că în apropiere își aveau și bordeiele. Se mai găseau unele pășuni din loc în loc, de o parte și de alta a drumeagului ; o poiană mai mare era la marginea de răsărit a satului, pe unde, ca și astăzi, un drum de care și cărările păstorilor sau ale drumeților treceau dealul Nămăieștilor, pe la curmătură, de la Valea lui Pătru la Sfircea, străbătând printre crânguri și stejărișuri. În rest, pădure cât vedeai cu ochii ; ceea ce a rămas astăzi pare nimica toată pe lângă codrul de odinioară.

În poiana aceea mare de lângă sat, la marginea pădurii, au lăsat haiducii câțiva cai să pască, dinadins, ca să-i vadă turcii care veneau dinspre Argentoaia, mânându-și prăzile

prin Salcia și Valea lui Pătru. Caii aceia erau aleși și îi pregătiseră pentru treaba asta, mai multe zile în șir. În fiecare zi, îi duceau la păscut, apoi intrau în pădure și, de acolo, haiducii momeau caii cu ovăz, fluierându-le ; la început treaba asta se făcea de la câțiva pași, apoi numărul pașilor creștea mereu, până ce caii au învățat să cunoască fluieratul, care semăna cu al mierlei, pentru că nu trebuia nimeni să bănuiască, cu atât mai mult dușmanii, că undeva, în apropierea cailor, se află oameni ascunși în pădure. După ce au dresat caii, aceștia când auzeau fluieratul, porneau în galop să-și primească ovăzul...

Când au ajuns păgânii la marginea satului cu sutele de vite, au poposit în poiană să le mai pască, iar ei să se odihnească. Și totul a fost așa cum gândiseră haiducii. Când au dat cu ochii de cei cinci-șase cai, unul mai frumos decât celălalt, câțiva călăreți turci au pornit în trap spre ei ; dar s-au oprit repede, pentru că cineva din ai lor le-a strigat ceva ; au încălecat aproape toți și au pornit în galop, spre locul unde păsteau caii. Cum distanța nu era nici de un kilometru, vă dați seama ce atenți trebuiau să fie haiducii să nu-și piardă caii, care au ridicat capetele, privind la cavalcada detașamentului care se apropia. Dușmanii parcurseseră deja drumul jumătate și, în câteva clipe, ar fi înconjurat caii ; dar atunci, Pătru și frații săi într-ale haiduciei au început fluieratul cunoscut cailor care, imediat au nechezat și, cu coamele în vânt și cu cozile ridicate, au pornit în goană, intrând pe drumeagul din pădure. Turcii, fără să-și dea seama că este o înșelătorie, au ciupit din momeală și au pătruns pe drumul îngust, care-i obligă la subțierea detașamentului, în pădure, după cai. *Trebuie să fie mai mulți, poate o herghelie întreagă undeva, ascunsă în vreo poieniță. Acești cinci-șase cai, au scăpat supraveghetorilor și au ieșit din pădure.* Așa gândeau și așa au dorit și haiducii, care pregătiseră totul, de parcă știuseră că așa va fi. Era doar o încercare. Dacă nu reușeau să-i momească, o altă capcană se afla mai la vale dincolo de Coțofenii din Dos, la Sudoame.

Deocamdată, a prins bine capcana de aici, de la Valea lui Patru. Turcii erau mulți. Cine știe câți, poate peste o sută, Cine a stat să-i numere ? Au rămas cu vitele și cu oamenii înrobiți și legați, adunați de prin sate cincisprezece-douăzeci de păgâni. Toți ceilalți goneau pe drumeagul din pădure, după caii haiducilor. Or fi auzit și ei fluierăturile, dar semănau așa de mult cu ale mierlei, că n-ar fi putut banui că astfel intră în gura lupului. Îngustând coloana, călăreții s-au înșirat pe o distanță mai lungă în pădure, în timp ce caii haiducilor au dispărut în negura codrilor...

De-o parte și alta a drumului, prin tufișuri, se aflau așezați la pândă haiduci și țărani arcași care au început vânătoarea dușmanilor. Cum se aflau în galop, până să-și dea seama de capcană, turcii cădeau de pe cai, săgetați de cei ascunși, iar în fața lor, dintr-o parte în alta a drumului îngust, se aflau frânghii legate zdravăn de câte doi copaci groși, în așa fel încât să fie manevrate ușor de doi flăcăiandri vânoși și curojași, urcați și ascunși în frunzișul acelor copaci. Astfel, dușmanii care au scăpat de săgețile din tufișuri erau aruncați din șa... Totul s-a petrecut atât de repede și de neașteptat pentru dușmani, dar și pentru oamenii noștri, care, deși pregătiseră totul, nu le venea nici lor să creadă într-o capcană atât de reușită. Dușmanii, până să-și dea seama, pierduseră jumătate din efectiv ; o bună parte dintre cei căzuți de pe cai și-au frânt oasele în cădere. Restul detașamentului trezindu-se ca dintr-un vis urât, s-a întors destul de greu, pentru că locul era strâmt și desișul pădurii de nepătruns, iar din urmă, veneau în goana cailor alți călăreți. În îngrămădeala creată — un învălmășag nemaipomenit — curgeau săgețile ca ploaia, ucigându-i pe dușmani. În sfârșit, în gălăgia pe care o creau, vociferând și strigând unii la alții, au înțeles până la urmă comanda ofițerilor și au reușit să iasă din capcană, urmați îndeaproape de haiducii și țăranii care, acum, ieșeau din tufișuri, încălecând din mers și urmărindu-i...

Când au ieșit din pădure, dușmanii au observat, spre mirarea lor, că în poiană, unde lăsaseră vitele și oamenii robiți, nu mai era nimeni. Ce se întâmplase ? Haiducii puseseră ar-

casi ascunși în apropiere, în tufișurile răzlețe din marginile poienei, de unde i-au vânat pe păzitorii vitelor și ai oamenilor legați. Apoi au mers și i-au dezlegat pe nefericiții care au pus mâna pe armele și pe săbiile dușmanilor uciși, pe prăjini și pari și așteptau ascunși, iar acum ieșeau în calea turcilor. Vitele au fost mânate de către femeile și copiii eliberați, ascunzându-le în pădurea de pe deal, de dincolo de drum. Haiducii au ieșit din pădure și ajutați de țăranii și păstorii care au fost cu ei acolo, au urmărit dușmanul până la Sudoame, unde îi aștepta o altă capcană, din care n-a mai scăpat nici unul...

Se zice că de atunci, în amintirea colibei haiducului Pătru și a faptelor sale, satul se numește Valea lui Pătru.

DRUMUL LUI MARCU

Încheind povestea despre Valea lui Pătru, bunicul a tăcut o clipă, apoi a rostit îngândurat ca și cum ar fi fost singur : „multe a mai pătimit și neamul nostru românesc ; toate câte se povestesc și s-au povestit din bătrâni sunt adevărate..." Apoi a tăcut iar. După o clipă de tăcere, nenea Marin l-a întrebat :

— Să fi fost chiar așa și în vremurile vechi ca astăzi, drumurile și satele astea de pe aici ?

Ascultam, privindu-i pe rând, să văd ce mai urmează :

— Au fost... Chiar dacă nu se numeau toate la fel ca astăzi și nu erau exact pe aceeași vatră pe care sunt acum, se aflau mai alături, prin vâlcele, după cum li se părea oamenilor că-i apără mai bine codrul de năvălitori : de asta îl cântă românul întotdeauna. Fie că își cântă durerea, bucuria sau dragostea, el începe cu pădurea, cu frunzele ei și cu florile câmpului. Cântând pentru ei, oamenii acestor pământuri au cântat și pentru codrul care i-a adăpostit atâta amar de vreme.

Am fost un timp cantonier de drumuri și poduri și am lucrat și prin comuna Salcia. De acolo, m-am ales cu încă un nume : pe inginerul, șeful meu, îl chema Cârăianu. Acesta avea multe lucrări și m-a lăsat la Salcia să termin un pod, iar el a mers pe alte șantiere : Oamenii, confundându-ne, mi-au spus pe numele inginerului ; tot pe numele lui i-au spus și podului : Podul lui Cârăianu... Și uite așa se poate intra în legendă...

Tot acolo, în comuna Salcia din Dolj, am aflat despre Drumul lui Marcu. Este o legendă despre Drumul lui Marcu Aurel. Cică așa îl chema pe un Împărat roman care ar fi fost pe aici după ce Traian a ocupat Dacia și ar fi făcut drumul sau, poate doar la reparat. Cine să mai știe astăzi cum o fi fost ? Ce știm, este că se numește *Drumul lui Marcu Aurel.* Se poate să nu fi făcut altceva decât să fi trecut pe el, în fruntea vreunui corp de ostași ; sau să nici nu fi fost el pe aici, ci să fi trimis vreun general al său cu armata prin Dacia, către Craiova, că și acolo era o cetate— așa se spune — sau la Răcari, ori la Brădești, pe unde, la fel, erau cetăți în care stăteau de pază soldații... Or fi mers în ajutor, că veneau de la răsărit năvălitorii care prădau și ardeau satele și cetățile...

*

* *

Mai târziu, peste ani, am aflat și altele despre acest drum din povestea bunicului, deși este drept, cam sumare. Se spune că drumul care vine de la vest de Argetoaia și trece spre răsărit, prin Valea lui Pătru, ocolește dealul Nămăiești și prin satul Sfircea trece mai departe spre Răcari este numit Drumul lui Marcus Aurelius.

Este același spre Craiova unde, în imediata apropiere, se afla antica Pelendava ; brațul drumului care trece prin satul Sfircea și merge la Răcari este doar o ramificație a drumului Imperial. Dacă va fi trecut sau ba Împăratul pe el — e greu de știut. Având în vedere războaiele grele purtate de acest Împărat în apusul Daciei, cu marcomanii, populațiile migratoare de la răsărit au profitat de faptul că unități militare din aceste zone au fost dislocate și trimise pe câmpurile de luptă din Panonia și Noricum — Austria de astăzi — slăbind astfel apărarea Daciei, lăsând-o descoperită în calea năvălitorilor. Împăratul a fost nevoit să ia unele măsuri împotriva acestora și este cunoscut faptul că s-a preocupat de reorganizarea administrativă a Daciei romane, cu care ocazie, se poate să fi refăcut unele drumuri. Parcă-l mai văd și-l mai aud pe tata de la vale, bunicul după tată în seara aceea de Anul Nou, când își depăna poveștile sale și când, referindu-se la acest

drum, adăuga : „Apăi dacă drumul era pe vremea romanilor, eu cred că va fi fost și mai înainte și ei n-or fi făcut decât să-l întrețină, să fie bun pentru a merge cu ostașii pedeștri și cu călăreții ; să se poată deplasa mai repede unde aveau nevoie, să nu se împotmolească în noroaie. Vor fi trecut pe el trupele, spre cetățile de pe stânga Jiului..."

A tăcut apoi și, după câteva clipe, a reluat discuția, revenind la situația prezentă. S-a făcut c-am târziu ; ar trebui să mai plecăm pe la casele noastre.

— Ne-a plăcut ce ne-ai povestit, tată ; a zis mama. N-am simțit când a trecut timpul, că povestești așa de mândru...

Țineam tot mai tare de genele care deveniseră grele, grele, și-i auzeam vorbind tot mai departe. Pe măsură ce se îndepărtau cei din odaie, apăreau în imaginația mea și în visul meu cohortele romane, mărșăluind pe Drumul Împăratului, spre Răcari sau, poate, spre Craiova, nu-mi dădeam seama, dar știam că acolo, undeva, au ajuns dușmanii cu care purtau lupte apărătorii cetăților. Cohortele treceau în pas alergător, urmate de călărești cu coifuri strălucind în soare ; săltau în trapul cailor albi, roibi și negri ; călărețiii veneau grupați pe detașamente, după culoarea cailor. Și erau tare frumosi... Apoi, se făcea că dușmanii puseseră foc la sate, că luaseră robi și vite. Vedeam în vis coloane de călărești dușmani ale căror șiruri unduiau ca un val îngust și lung și mi se părea, la un moment dat, că valul se prefăcea într-un balaur uriaș cu solzii mari și strălucitori ca scuturile lor ; și au venit haiducii, au slobozit robii care și-au recăpătat vitele. Rămăsese, în mâna lor doar caleașca lui Filișanu, cu mândrețea sa de fată și o duceau cu ei ; pe bătrâna jupânească o dăduseră jos. Ea plângea, smulgându-și părul de pe cap. Atunci un grup de haiduci împreună cu căpitanul au gonit spre caleașcă. În toiul luptei ; aceasta s-a răsturnat, dușmanii au fugit și căpitanul s-a întors călare cu copila în brațe...

Și iarăși au apărut escadroanele de călărești romani — cu coifurile lor lucitoare — precedate de un grup de trompetiști care sunau din trompetele de care erau aninate flamuri. După ei urma împăratul, în armură aurită și cu o pelerină purpurie

care flutura în vânt. Era însoțit de o suită de generali și alți ofițeri superiori. Veneau apoi cohortele de infanteriști și-l auzeam pe bunicul cum, în fruntea soldaților, dădea tonul și cânta împreună cu ei :

Pe vremuri, militarul,
la oaste când pleca,
Își sigila nevasta
Și lacăt îi punea...

Dar ca, cum e femeia,
Cu multe viclenii,
Îl descuia, isteață,
Și-apoi să mi te ții...

*
* *

Toate cele povestite de bunicul în seara aceea se suprapuneau în visul meu, în felurite imagini și se succedau ca într-un film...

Adormisem rezemat de o pernă, la capătul patului... M-a trezit mama, să mă dezbrac și să mă culc. Bunicul începuse un cântec de dragoste, poate din tinerețile sale ; mai auzisem cântecul, dar parcă niciodată nu mi se păruse așa de frumos și n-aș fi crezut că, după el, puteau merge în cadență cohortele infanteriei romane. Îmi dădeam seama, odată trezit din somn, că acesta era alt cântec pe care-l cânta tata de la vale, adică bunicul, împreună cu soldații romani pe Drumul Împăratului... Se sculaseră musafirii să plece și bunicul continua să cânte :

M-am jurat de mii de ori,
Hai, hai, Lenuța mea !
Că n-o să-ți mai scriu scrisori,
Hai, hai, Lenuța mea !

Nenea Marin și țața Păștița, gata de plecare, își luaseră fetițele adormite în brațe. Bunicul, în timp ce cânta, îl ținea cu mâna de peste umeri pe nenea Marin iar tata zâmbea tăcut, bucuros în sinea sa, pentru că în ultimul timp cei doi, bunicul și fiul său — nenea Marin — nu se aflau în relații prea bune ; acum erau semne că supărarea le trecuse...

Astăzi, după atâtea decenii, stau de multe ori și mă gândesc cum treceam în fiecare zi pe Drumul lui Marcus Aurelius, fără să fi bănuit măcar că ar putea fi un Drum Imperial...

*

* *

Pe moș Iancu Cătănescu nu-l știam nici ca povestitor și nici glumeț sau cântăreț, cum erau alții din sat ca moș Matei zis Pișcoace sau nea Ioniță Șerban zis Nițiie. La acesta din urmă te așteptai întotdeauna la o glumă sau la un cântec, dar moș Matei își deschidea sufletul mai greu : cu mai multă stăruință scoteam și de la el câte o istorioară, un cântec și, îndeosebi, colinde. Pe moș Iancu Cătănescu, în schimb, nu-l auzisem niciodată cântând sau povestind.

La vârsta aceea fragedă — din prima copilărie - aveam o nedumerire și nu mi-o puteam explica în nici un fel ; mă întrebam în sinea mea de ce bătrânii satului purtau haine albe, spre deosebire de ceilalți bărbați sau flăcăi, îmbrăcați în culoare închisă, mai cu seamă cu haine negre. Doar noi, copiii, purtam cămășile albe ca laptele și lungi, până la genunchi, cusute cu arnici roșu și albastru și cu pantalonașul — indispensabil — tot din pânză, cusut la fel cu râuri de arnici, cum era și cămașa. Și tot îmi puneam întrebarea : de ce doar bătrânii, în afară de noi, copiii, poartă culoarea albă, ba unii dintre ei, printre care și bunicii mei, începuseră să îmbrace haine închise ? În schimb, moș Matei, nea Ioniță Nițiie și frate-său, moșu' Iancu zis Trocan, moșu Cătănescu se îmbrăcau numai în alb. Și nu știu cum n-am rugat pe niciunul dintre părinții sau bunicii mei să-mi lămurească această nedumerire ; poate și pentru faptul că-i asaltam mereu cu întrebări care începeau întotdeauna cu „de ce", până ce pe biata mamă, nu o

dată o auzeam „mai taci odată cu întrebările, fi-ți-ar *de ce-ul* al păcatelor să-ți fie !“

Așa că am apelat tocmai la moșu Iancu Cătănescu, cu care nu discutasem sau discutasem mai puțin până atunci. Ocazia s-a ivit într-o seară când tatăl meu, tata Păun, cum îi spuneam noi spre a-l deosebi de tata de la deal și de tata de la vale, bunicii după mamă și după tată, pleca la târg, la Tânțăreni. În cazurile acestea, care erau o dată la un an sau la doi, tata îl chema pe bătrânul Cătănescu să ne păzească ograda și casa. Și cum plecările aveau loc vara, moșul se culca pe tinda magaziei, — o mică platformă — în fața celor două uși, cea de la pătulul cu porumb și cea de la magazie, unde se aflau grâul și făina. Alături, dedesubtul pătulului, era legat câinele care încerca a se obișnui cu moșul. În seara aceea, după ce ne-am sculat de la masă, tata a pornit la târg, iar moșu' Iancu se așezase pe prispă, la postul său de pază și, în timp ce își scutura luleaua de scrum, murmura un cântec. Cum eram întotdeauna numai ochi și urechi la bătrânii care povesteau sau cântau, după ce am dat mâncare câinelui, am încercat să mă apropii de bătrân, dar acesta a întrerupt cântecul. Mi-a părut rău și nu știam cum să-l fac să cânte, fără să știu dacă este un cântăreț adevărat sau ba ; mi-a fost jenă să-l rog să cânte, dar, hodoronc-tronc i-am aruncat întrebarea :

— Moșule, de ce dumneata și alți bătrâni din sat purtați haine albe ?...

Bătrânul, parcă-l văd și astăzi, așezat pe tinda magaziei pe care mama îi întinsese o scoarță, stătea așezat cu picioarele pe treapta de mijloc a scării ; avea mustața mare ca un fuior alb, la fel ca și părul care îi ieșea de sub căciula albă dată ușor pe spate. S-a uitat atent la mine, a părut să zâmbească, apoi a privit peste capul meu câteva clipe. Deasupra dealului, încotro își îndreptase privirile, se vedea coama neagră-verzuie a salcâmilor care-l îmbrăcau și peste care stelele licăreau strălucitoare. Greierii își încercau instrumentele și cântecul lor începea să se înfiripe ; cântec prin care, zice tradiția, anunțau că în curând vine toamna și se coc strugurii. Aerul era înmi-

resmat de mirosul de Peliniță, de Izmă și de Regina nopții, flori care se aflau în grădina noastră de alături. La ce s-o fi gândit moșul, în acel moment ? Poate privea în lumea trecutului și a amintirilor sale. Îmi era teamă că l-am supărat, văzând că tace ; apoi, după câteva clipe, trezindu-se din gândurile sale, m-a privit iar atent, învăluindu-mă cu o privire duioasă, scăpărată de ochii săi, pe sub sprâncenele stufoase și albe și a zis doar câteva cuvinte : „hei, băiatul moșului, ce bine faci că întrebi și vrei să știi lucruri care n-or să se mai știe..." și iar a tăcut, privind acolo, departe, către stelele, de unde credeam eu că își culege răspunsul. Apoi, a reluat firul : „mai înainte, în vremea de demult, toți oamenii în Țara Românească se îmbrăcau în alb. Așa a fost întotdeauna poporul nostru, al românilor și așa ar trebui să rămână, în culoarea albă ; și mari și mici se îmbrăcau în alb și iarna și vara. Numai boierii se mai îmbrăcau și altfel. Rareori țăranii, aveau vreo haină închisă la culoare ; câteodată, hainele erau seine, făcute din lâna oilor negre sau în amestec cu lână albă. Dar cele mai multe haine erau albe și întotdeauna, sau aproape întotdeauna, cămășile erau cusute cu arnici, cu flori frumoase la poale, la guler și la mâneci ; și copiii și cei mari, feciorii și bărbații le aveau la fel. Tot așa erau și ale fetelor și ale muierilor : și iile, și poalele erau cusute cu floricele sau cu frunzișoare la mâneci, la altițe și la poale. Numai fotele, catrințele, vâlnicele erau colorate, cele mai multe cu roșu și negru. Bărbații, aveau căciuli ca și astăzi : și negre, și albe, și fumurii. Dar să ții minte, nepoate, că întotdeauna în portul nostru românesc, culoarea albă avea primul loc. De aceea se vorbește de *Lumea Albă. În țara noastră era Lumea Albă.* Pentru că așa gândeau moșii și strămoșii noștri că trebuie să le fie și gândurile și hainele, curate ca zăpada când o cerne cerul de sus... Așa gândeau oamenii că trebuie să le fie hainele și inima și sufletul, curate ca lumina soarelui ; Românul a venit pe lume de la începutul veacurilor, învăluit în alb ca într-o lumină. Și de asta, băiatu' moșului, să ții minte, se îmbrăcau oamenii, altădată, în alb, pentru că albul este semnul curățeniei, al gândului mândru și curat. Și să știi, nepoate, că la fel zice și cântecul despre graiul și despre portul nostru :

„Mândru ni-i portul și plaiul,
Dulce cântecul și graiul..."

Aveau să treacă mulți ani până să mi-l reamintesc pe bătrân, și cuvântul său. Și, spre bucuria mea, să constat că în epocile vechi, în protoistorie, pe când miturile și credințele solare erau în zonele Daciei la ele acasă, în aceste zone a ființat un personaj, simbol al cultului solar, și al culorii luminii — culoarea albă — el însuși mai apoi zeificat ca Zeu al soarelui, al luminii, al cântecului și al poeziei ; este vorba de Apollo sau Apollon. Împrumutat de către popoarele vecine, a ajuns până în Elada și în Asia Mică, intrând apoi în mitologia clasică, prin care a ocupat un loc definitiv în cultura universală. Și atunci, am înțeles rădăcinile adânci și viguroase ale tradițiilor, ale legendelor și ale portului popular românesc, în care — în unele zone — mai domină încă culoarea albă, de unde și zicala : *s-a dus în lumea albă.* *

În seara aceea, acolo, pe tinda magaziei, moș Ianeu, încheindu-și povestea, a tăcut, retrăgându-se în gândurile sale ; eu mă lipisem parcă de scara magaziei și nu îmi mai venea să mă dezlipesc de acolo. Dar moșul tăcea și privea orizontul săgetat de razele stelelor și legănat de corul greierilor, asculta poate ecourile unor doruri străbune. Totuși, am reușit să-i mai smulg o istorioară...

---

* Lumea albă — simbolizând și *Lumea de dincolo*, a zeilor, a luminii soarelui și a stelelor...

FÂNTÂNA LUI MIRCEA

Între timp, am observat că mama și fratele meu au intrat în odaie ; se vede lumina lămpii pe fereastră. Știam că mama pregătește patul pentru culcare și tare mi-era teamă că mă va chema în casă ; eu rămâneam ca vrăjit lângă bătrânul alb ca iarna, cu trăsăturile sale de parcă erau dăltuite în piatră, cu căciula albă, scurtă și conică dată ușor pe ceafă. Față de ceilalți bătrâni cunoscuți, în preajma cărora mă aflasem mai mult sau mai puțin, el avea totdeauna căciula albă și dreaptă, poate pentru că era scurtă. Ceilalți le aveau îndeobși negre, mai lungi și cu vârful ușor înclinat într-o parte, pe spate sau în față. De exemplu, moș Nițic purta căciula aproape dreaptă, cum o purta și moș Matei ; nea Dumitru Turcu o purta rotată sau turtită, bunicii mei le purtau drepte iar tata, aplecată în față, ca dacii. Căciula lui moș Iancu Cătănescu semăna cu o ciupercă mai mare, cum avea și pălaria, care era neagră ; singurul obiect de care îmi amintesc că îl avea de această culoare. Dar și pălăria, ca și căciula, erau tare vechi și roase, cum nu mai văzusem decât căciula lui moș Matei Pișcoace. După ani, aveam să constat asemănarea izbitoare a trăsăturilor acestor oameni și a portului lor, cu chipurile strămoșilor noștri getodaci sculptate pe celebra Columnă a lui Traian.

— Moșule, îi zic după câteva clipe de tăcere, de teamă că n-o să mai vorbească și n-o să cânte cum mă așteptasem, când l-am auzit murmurând, ce ziceai de niște poduri la căi grele și fântâni cu apă lină ?

Îmi dădeam seama că întrebarea nu prea e bine formulată sau poate nu e la locul ei, dar în nerăbdarea mea de a-l face să vorbească până nu mă cheamă mama la culcare, i-am aruncat-o pentru a-l trezi din visare și a-l provoca la vorbă.

— Lai noi, la români, a reluat el cuvântul, întotdeauna, oamenii locului s-au gândit și la cei care sunt călători. Iată, Podul cu Măciuci de peste șosea, la hotarul cu Scaieștii ; s-ar putea trece peste pârâul acela și fără pod, dacă ești numai cu picioarele, dar, chiar dacă n-ar fi vorba de carele care trec într-o parte și în alta pe el, străinii necunoscători ai locului nu s-ar descurca noaptea prea ușor, cu toate că vara apa seacă, nu mai ajunge nici până la glezne. Cei din sat pe vremuri, rar aveau nevoie să plece undeva cu carul. Lumea era puțină și săracă... Nu mai vorbesc de cei ca mine care nu aveau și nu au care și vite. De aceea, îți spun că podurile se fac și pentru călători. Tot așa este și cu fântânile. Să iei seama, fie că oamenii le-au făcut în grup, sau numai de către o familie, le-au săpat în afara curții, pentru facere de bine, să bea și trecătorii însetați, să nu fie nvoie să ceară la poartă o cană cu apă ; ori este omul acasă să-i dea să bea, ori nu este... De aceea, mai toate fântânile s-au construit în afara curților sau la răscrucile drumurilor. Așa este și a bunicului tău de la deal, lângă hotarul cu Ochișorul, tot așa cea de la Beucă, sau de la moșul tău Iancu Trocan și cea pe care o aveți aici, lângă curtea lui Ion Iepure. Fântâna aceasta au făcut-o Ioniță Șerban, zise Nitie, împreună cu Pavel Nicolin Margineanu — străbunicul tău ; și cum fiecare dintre ei au contribuit în mod egal cu cheltuielile, pentru a nu se simți vreunul nedreptățit, au hotărât să sape fântâna lângă curtea unui al treilea, vecin cu ei ; Socrul lui Ion Iepure, zis Boteșu. Acesta a retras gardul de la șosea cu vreo patrucinci pași și a lăsat loc pentru fântână care se află astfel lângă marginea șoselei, să poată lua apă când este nevoie și să bea călătorii însetați. Așa mai sunt și altele, cum este fântâna lui Preda din vale sau a lui Ică de lângă școală. si mai multe altele... Toate se află în calea oamenilor. Și cele de la câmp, la fel : a lui Gheorghe Mățu de din vale de tarlaua scurtă, aproape de zăvoi și cea dintre izlazuri... În țara noastră, oamenii făceau fântâni și poduri pentru folosul tuturor și pen-

tru pomenirea lor în veac. Este drept că boierii își făceau fântâni mai întâi în curțile lor, să aibă apa acasă. Dar de la Domnul țării și până la omul de la sate, toți se gândeau să lase ceva în urma lor, pentru folosul urmașilor... Și să mai știi că odată oamenii puneau pe la porți, pe lângă băncile de odihnă de la umbra pomilor, câte o cutie de scânduri fixată în gard, deasupra băncii ; cutia avea o ușă și o poliță pe care se așeza o cană cu apă și o bucată de turtă de mălai sau de pâine pentru călătorul străin și flămând ; așa făceau românii altădată. Și tot așa a făcut și Mircea Vodă cu fântâna de la Cornu.

— Mircea cel Bătrân ? am întrebat nerăbdător, părându-mi apoi rău că l-am întrerupt.

— Da. Mircea care a fost Domnul țării noastre, odată, mai demult. Poate c-ai învățat, după câte văd, la școală. Ești încă mic, dar odată vei ști mai multe...

Domnul, care aflase prin iscoadele sale, că Împăratul turcesc vine cu război împotriva țării îl aștepta, crezând că trece Dunărea pe la Vidin. Doborâse turcul deja Bulgaria și Serbia, le trecuse prin foc și sabie și acum voia să facă la fel și cu țara noastră, mai ales că românii îi ajutaseră pe sârbi împotriva lui. E tare mult de-atunci ; au curs multe valuri pe vadul timpului...

— Aproape șase sute de ani, moșule ; am zis, voind să-i arăt că știu și eu câte ceva. Însă el a continuat :

— Era toată țara îmbrăcată în păduri. Se întindeau codri pe dealuri și pe șesuri până la Dunăre ; numai din loc în loc, se aflau curături pentru ogoare și pentru pășuni. Pentru că se semăna în lunci și prin codri, la adăpost de urgie, pe unde aveau și satele a doua vatră a lor, la care se refugiau la nevoie de bejenie. De altfel, satele și târgurile erau așezate la adăpostul pădurilor și în apropierea lor.

Și cum spuneam, Mircea îl aștepta pe Împăratul păgânilor la adăpostul codrilor, acolo unde este astăzi satul Cornu și unde, pe vremea aceea, va fi fost poate vreun cătun sau câteva colibe răzlețe de păstori.

Știam că bătrânul nu este născut în satul nostru și l-am întrebat :

— Dumneata ești de la Cornu, moșule ? Voiam să aflu atâtea de multe.

— Nu, nu sunt de la Cornu, sunt de la Sopot. Am ajuns și pe la Cornu când eram fecior. Am umblat pe multe drumuri și am muncit pentru o bucată de pâine ; am fost sărac întotdeauna și sărac am rămas. Tot așa am ajuns și în satul ăsta, la Sfircea, unde m-am priponit și n-am mai plecat după ce m-am însurat cu Maria mea. Dar să-ți spun mai departe. Acolo, la Cornu, am văzut fântâna lui Mircea ; poate o mai fi și astăzi. I-am ascultat povestea de la un bătrân, așa cum o asculți tu acum de la mine. Și începu iar a povesti :

În vara aceea, zice-se că, acolo la Cornu, să fi pus tabăra și să fi așteptat Domnul câteva săptămâni să apară dușmanul. Încă din primăvară, trimisese cete de călăreți prin partea locului, pentru că nu știa de unde va năvăli. Apoi a venit cu oștirea după el, acolo, mai aproape de hotare ; și a stat și pe la Cornu, unde a poruncit să se sape pentru a căuta apă și au făcut fântâna ; au găsit acolo izvoare cu apă limpede și rece, că bei sănătate, nu alta... Tot așa de bună era și pe vremea când mă aflam eu acolo. Era bună apa, că izvora din adâncul pământului ; și era pentru oameni, ca laptele mamei pentru copiii săi.

Locul unde a fost tabăra de la Cornu a rămas însemnat prin fântâna răsărită ca o poveste, să fie pentru pomenire în veci.

Până să vină dușmanul, unii ostași din tabără, lucrau alături la fântână, iar o fată din partea locului a îndrăgit un căpitan al lui Mircea...

În timp ce moș Iancu Cătănescu povestea, mi se părea că vorbele sale vin din alte vremuri ; eram numai ochi și urechi și culegeam povestea cu amănuntul, mai stufoasă și mai romantică.

MĂRGĂRITA

Într-o zi, căpitanului i-a fost adusă o fată de către doi ostași ; fata avea în mână un buchet de flori.

— A trecut hotarul în tabără, căpitane, raportează unul dintre ei.

— Ce cauți pe aici ? Nu știi că nu este voie să intri în tabăra oștirii ?

— Știu, căpitane, dar n-am fost atentă, n-am băgat de seamă la parii cu steagurile ; nici străjile care erau departe nu le-am văzut decât atunci când mi-am dat seama că sunt în ocolul oștirii ; culegeam flori. Te rog să mă ierți, căpitane ! a răspuns ușor speriată fata, dar stăpânindu-se.

— Dar ce cauți ? Cătunul vostru este la marginea cealaltă a codrului.

— Aici, aproape de tabără, în pădure, este o curătură veche pentru semănatul grâului și meiului și mai sunt runcuri și poieni pentru păscut vitele. Acolo se află tatăl meu și fratele mai mic decât mine, cu vitele și avem câțiva stupi — o prisacă — și un bordei unde ne adăpostim, dacă ne prinde vremea rea. M-a trimis mama și le-am adus ceva de mâncare. Dar să știți că nu fac niciun rău ; și tata a fost ostaș de seamă, era cetaș. A fost rănit în timpul lui Vlaicu Vodă, pe când făcea parte din armata condusă de pârcălabul Dragomir și când a fost schilodit la picior...

Fata purta în picioare o pereche de opinci și era îmbrăcată cu un vâlnic cu râuri de flori galbene, roșii, albastre și

verzi, pe un fond cărămiziu. Bustul îi era acoperit de o cămașe, o ie albă ca spuma laptelui, iar altițele și mânecile, cusute cu vișiniu ; pe cap, avea un batic ușor, de culoarea frunzelor gălbui de toamnă. Culoarea albă a feței, părul ca mătasea porumbului toamna, strălucirea ochilor aproape negri, îi creau o imagine aproape ireală, de vis, de basm ; era ca o fiică a câmpului, a codrului.

— Bine, fetițo ! Dacă ai treabă pe aici și vii pe la ai tăi, poți trece când dorești pe lângă tabără, dacă-ți este mai aproape.

— Mulțumesc, căpitane !

— Să fie slobodă să meargă unde dorește ; ați înțeles, oșteni ?

— Înțeles, căpitane !

— Poți pleca, dar nu ne-ai spus cum te cheamă.

— Mărgărita, căpitane, a spus fata, roșindu-se, văzând că e privită insistent, atât de cei doi ostași, cât și de cei care lucrau la fântână.

— Frumos nume ; bine, Mărgărita, poți să pleci.

— Mulțumesc. Dar înainte de a pleca, pot să te rog ceva ?

— O poți face, ce vrei să mă rogi ?

— Este mai aproape fântâna ostășească decât cea din sat. Pot lua apă de aici atunci când mă aflu în curătură, la muncă sau la vite ?

— Este voie, este slobod tot omul să bea apă din ea. *După ce vom părăsi noi tabăra, vă rămâne vouă fântâna și o veți avea câtă vreme o veți îngriji ; și să țineți minte că ea a fost săpată în vremea lui Mircea Vodă, când Domnul țării a pus tabără aici, la poalele codrului.*

S-au mai văzut după aceea. Fata venea de multe ori să ia apă cu ulciorul și i-a picat cu drag căpitanul, cu toate că era mai apropiat, ca vârstă, de părinții ei decât de ea ; era chipeș și ca tras prin inel. Și i s-a părut tare bun în ziua când l-a cunoscut. S-au împrietenit și, în timpul liber, atât cât îl avea, căpitanul o însoțea când venea la fântână, cu ulciorul, până aproape de bordeiul din pădure.

Asta a fost de câteva ori... căci, într-una din zile, când mergeau pe marginea pădurii, fata a observat la brâul căpitanului un fluier.

— Știi să cânți cu fluierul ?

— Da, și cu fluierul și cu graiul. Când am răgaz, dar acum nu mai prea avem, pentru că ne pregătim să întâmpinăm dușmanul.

— O să-i bateți și acum, o să-i alungați ca și atunci, când trecuseră Dunărea pe la Vidin, în vremea lui Vlaicu Vodă.

— Așa nădăjduim, dar sunt mulți și vor veni mult mai numeroși decât în 1369 sau în 1377, când a luptat și tatăl tău cu ei. Dar sperăm să-i biruim. Cu noi este țara, că este a noastră, sunt codrii care ne adăpostesc satele și oastea ; cu noi sunt râurile și pământul, în care se odihnesc strămoșii din veacurile trecute. Și tot cu noi este timpul, tot viitorul ; vom birui, deoarece noi ne apărăm libertatea... Dar să lăsăm pentru o clipă politica și istoria ; să vorbim despre altceva De altfel, totul este istorie ; fiecare pas pe care-l facem în viață, la muncă, la nuntă sau la război, totul este istorie.

— Ce mândru știi să le spui, căpitane, de parcă citești în carte.

— Nu ; mai frumos știu să cânt, dar nu ne lasă dușmanii. Vremurile nu ne lasă să cântăm, să ne veselim și să mă bucur că sunt astăzi împreună cu tine, Mărgărita. Fata îi sorbea cuvintele și îl sorbea cu privirile. El purta mustața mare, pleoștită, ca a lui Vodă, așa cum se purta atunci ; peste tunica închisă la culoare, era încins cu o centură lată, cu pafta de argint, și purta o spadă mare la șoldul stâng. Cizme și pinteni, ca toți călăreții ; ițarii albi, strânși pe picior, îi subliniau supleța corpului. Peste pletele mari, castanii, purta o căciulă, înclinată ușor spre stânga, iar în partea dreaptă a căciulii, câteva pene albe prinse cu o agrafă, în care strălucea o piatră de safir. Fata nu-și mai lua privirile de la el.

— Cântă, te rog, căpitane ! Și mie-mi place să cânt. Ce bine este când știi să cânți. Bunica mea spune că omul care cântă are inimă bună.

— Îți voi cânta o doină. Este cântecul cel mai vechi al neamului nostru ; care a adunat în el suferințe, nădejdi și doruri, de mii de ani. În doină se află lacrimi și duioșie de la toate generațiile care au trăit pe pământul Daciei până la noi. Am să-ți cânt doina Oltului...

S-au așezat pe un copac doborât de furtună și căpitanul, uitând de sine, cânta ; În cântecul său trăiau parcă toate suspinele oamenilor, murmurul izvoarelor și freamătul pădurilor ; era în cântecul său, destinul unui neam întreg. Mărgărita, așezată alături de el, uitase, tulburată, cu totul de ea și de toate...

— Sunt, după bunicii mei, de neam din marginea Sibiului ; erau oieri de pe acolo, a spus el după o vreme. Bunicul meu a venit cu oile prin părțile acestea și s-a așezat definitiv ceva mai sus de orașul Craiova ; și n-a mai plecat, în Ardeal ; acolo, pentru români, odată cu suirea pe tron a lui Ludovic cel Mare, sau înmulțit persecuțiile, li se răpesc pământurile, credința și limba... A făcut casă la margine de codru și nu s-a mai întors în Ardeal.

— Și de asta te cheamă Mărgineanu ? Pentru că ești de loc din marginea Sibiului, sau pentru că bunicul a pus casa la margine de codru ?

— Poate și pentru una și pentru alta, dar este sigur că suntem din neamul mărginenilor sibieni, ajunși pe aceste meleaguri.

— Și cum te mai cheamă altfel ? întreabă Mărgărita.

— Nicolae, Mărgineanu.

— Îmi place numele tău. Și unul și celălalt.

— Nu sunt rele numele, dar tu ai, fetițo, un nume foarte mândru ; Mărgărita vine de la mărgăritar...

— Mi se mai spune și Lăcrămioara. Mai ales bunicii îmi spun câteodată Lăcrămioara, alteori Mărgărita...

— Este frumos numele tău, oricum ți s-ar spune, pentru că imediat îți amintește miresmele acelei flori minunate care se cheamă mărgăritar și face florile mici ca niște lacrimi. De aceea, tu, Mărgărita, vei fi pentru mine lăcrămioara mea, iar dacă vei voi, îmi vei înmiresma casa, viața, pentru că doresc

ca, după ce alungăm dușmanul, să te cer de la ai tăi să fii pentru totdeauna a mea, femeia mea. Îmi vei înveseli casa, care este aproape pustie ; și dacă nu e de tot pustie, este că am un copil numai de cinci ani. I-a murit mama și îl cresc părinții mei ; am rămas văduv cu vreo trei ani în urmă.

— Ooo ! Aș vrea, cum să nu vreau, căpitane, dar sunt așa mică pe lângă tine.

— Ai dreptate. Abia dacă ai trecut de jumătatea vârstei mele. De aceea, îți spun să te gândești bine și, dacă dorești, te mai aștept vreun an, să mai crești...

— Dar în primăvara trecută am împlinit șaptesprezece ani ! Nu sunt chiar atât de mică... Numai nu știu dacă ai mei mă vor da... Tata, mama și bunicii...

— Când mă întorc de la război, acum nu mai avem timp, vin să te iau, să te cer de la părinți ; să le spui de mine, dacă nu le-ai vorbit până acum, să le grăiești că amândoi suntem înțeleși să fim uniți să facem casă...

— Am să le spun. De altfel, am mai grăit cu ei. Și zici că plecați totuși. Asta înseamnă că vin dușmanii...

— Da, au sosit iscoadele trimise de Domn și au adus vestea că Baiazid înaintează spre inima țării. Este adevărat, nu atât de repede, cum ar dori ; nu-l lasă cetele de călăreți trimise de Vodă, care-l hărțuie mereu. Și apoi, tot ce n-au reușit oamenii să ia în codrii din calea dușmanului, au ars, iar fântânile le-au otrăvit. Și asta îi îngreunează marșul. Vodă își întocmește oastea și la noapte pornim pe sub pădure...

— Unde mergeți ?

— Nu știu ; și dacă aș ști, nu ți-aș spune. Despre lucrurile astea nu se grăiește, ori câtă încredere vom avea unii în alții. Numai Vodă știe și doi-trei dintre căpitanii mai vârstnici, care sunt și în Sfatul Țării. Numai aceia vor fi știind unde *ne așteptăm musafirii pentru petrecere*. Dar aș dori să te rog ceva...

— Spune, căpitane, roagă-mă ! Mărgărita avea lacrimi în ochi.

— Dacă plângi, nu te mai rog. Lasă lacrimile pentru când vei fi mireasa mea și-ți vor cânta lăutarii :

„Ia-ți mireasă, ziua bună,
De la tată, de la mumă...

— Iar ție, adaugă Mărgărita, zimbind printre lacrimi, când te vor bărbieri cu vin :

Ginerică, ginerel,
Roagă-te de bărbier,
Să-ți mai lase-un firicel,
De când erai tinerel...

— Așa este, dar să-ți spun drept că și la nuntă, dacă te-aș vedea plângând, mi-ar părea rău și încă de două ori.

— De ce, de două ori ?

— Întâi, pentru că-mi pare rău să te văd plângând ; apoi, pentru că m-aș gândi că nu-ți place să vii după mine. Oricum este știut că despărțirea de părinți și cântecul te fac a plânge, chiar dacă îți este drag cel după care mergi... În ceea ce mă privește, cântecul ginerelui așa spune, că acesta să se roage de bărbier, „să-i mai lase-un firicel / de când era tinerel", dar pentru mine, dacă până să fiu bătrân, va mai trece vreme, nici *tinerel* nu mai prea sunt la aproape treizeci și patru de ani ; tânăr, da, dar nu tinerel...

Au râs amândoi, în timp ce el încerca să-i șteargă lacrimile cu degetul arătător și nereușind, le-a înlăturat, sărutându-i ochii.

— Ce voiai să mă rogi ?

— Să-mi spui ce doreai tu să mă rogi, a râs ea, au râs amândoi din nou.

— Voiam să te rog să vorbești cu ai tăi, să-i pregătești să fie de acord să te dea după mine. Ne întâlnim aici, la fântâna lui Vodă, după ce terminăm cu bătaia ; vii aici să-mi spui cum te-ai înțeles cu ai tăi și stabilim ziua când voi veni însoțit să te cer de nevastă și poate ne va cununa chiar Vodă ;

doar fac parte din garda Sa, îmi cunoaște situația și sigur se va bucura.

— Ar fi așa frumos ! Dar cum o să știu când să te-aștept ?

— Cunoști cântecul :

Spune mândră când să viu,
Devreme sau mai târziu ?
Să nu vii seara devreme,
Că vecinul taie lemne...

A răspuns zâmbind, mângâindu-i cosițele ; apoi a continuat :

— După ce afli că s-a terminat prăpădul, lași să treacă trei zile ; apoi numeri șapte răsărituri de soare și în a șaptea zi, mă aștepți aici, lângă fântână, când dă soarele spre chindie. Dacă nu vin, dar să nădăjduim... Totuși, dacă nu vin în a șaptea zi, lași să mai treacă încă șapte zile și, dacă nici atunci n-am ajuns aici, mai vii o dată după alte șapte zile ; de trei ori și dacă nu voi fi ajuns înseamnă că nu mai vin.

— De ce să nu vii ?

— Nu te speria. Eu doresc să vin ; prin foc și prin apă aș veni, aș goni calul până la tine, vorba cântecului :
La fântâna cu dor mare,
M-așteaptă mândra-n cărare... O, cum aș mai veni, numai să fie bine. Dar dacă n-oi mai fi, de unde să mai viu ?

În acel timp, s-a auzit un sunet prelung de corn ; la vest, peste creasta pădurilor, soarele scăpăta, rumenind zările și așterna peste coama codrului vălurile purpurii ale amurgului. Apoi, au început să sune trompetele și tobele... Și se observa cum se adunau cetele în poiană, rânduindu-se după steaguri ; arcașii, lăncierii, călăreții răsăreau ca din pământ. Fiecare copac părea că se transformă în oștean. Suna adunarea ; Domnul voia să vadă întreaga oaste înaintea înserării, când vor porni la drum.

— Trebuie să plec. Peste puțin timp, pornim. Mâine, cine știe pe unde vom fi.

Și-au luat rămas bun.

— Te las cu bine și cu bine să te găsesc.

— Mergi sănătos și să vii tot așa. Să facem nuntă mare, cum ai spus...

El a încălecat și s-a dus...

* * *

Și a trecut timpul. A venit sorocul revederii și Mărgărita a mers la locul întâlnirii. Dar căpitanul n-a mai venit ; nici la prima întâlnire, nici la următoarele...

Acolo, la Cornu, lângă locul *Padina Adâncata*, și în apropiere de *Valea Cornului*, erau pe atunci o mândrețe de poieni de un verde aproape ireal în care, în primăvara aceea, au înflorit tot felul de flori : ghiocei, viorele, tămâioare și, ceva mai târziu, câmpul parcă a fost zmălțuit cu romanițe, care înălbiseră poienile. Ea stătea jos în poiană și privindu-le, i se umplea mai tare inima de dorul lui și trăia între clipe de speranță și de disperare. Privea cerul primăvăratec, azuriu, mai transparent și mai curat decât lacrima, toate florile din poiană, explozia de muguri și de verdeață a codrului, asculta cântecele și ciripitul păsărilor. Toate acestea o făceau să sufere și mai tare ; și totuși venea acolo de parcă asculta o tainică chemare, numai de ea auzită, și înțeleasă, o chemare ca un cântec care îi inunda inima... Îi se părea câteodată că îl vede cum vine spre ea, aproape, tot mai aproape și atunci frumusețea peisajului dobândea pentru ea noi dimensiuni și noi înțelesuri. Imaginea celui așteptat îi apărea ca aevea, iar florile și iarba, care la adierea zefirului se aplecau ușor, făceau să i se pară Mărgăritei că se înclină de dragul lui, a imaginii logodnicului ei, de dragul și de dorul iubirii lor nețărmurite... Și el nu era, dar ea îi vedea ochii mari, aproape negri, a căror privire duioasă o învăluiau. Îi vedea pletele ieșind de sub căciula cu pene, înclinată ușor spre stânga și parcă-l auzea spunându-i : *„Am venit să te iau. Ai vorbit cu ai tăi ? Iată, eu am venit să mer-*

gem la ei să le spunem că amândoi ne-am înțeles și am hotărât să facem împreună casă, să ne luăm..."

Într-un amurg de sfârșit de toamnă, un călăreț îi adusese vestea tristă... Fata nu credea ; a continuat să meargă la fântână, la fiecare șapte zile, mai mulți ani la rând. Acolo, lângă fântână, retrăia clipele petrecute cu cel care trebuia să-i fie bărbat. Apoi, s-a stins înainte de vreme. Se spune că umbra ei mai vine și astăzi în preajma fântânii și trece pe cărările pe care altădată s-au plimbat împreună. Oamenii povestesc că uneori, în amurgurile senine, ea se aude suspinând în apropierea fântânii :

„Pe cărare, la fântână,
Plânge mândra și suspină..."

Îl așteaptă pe cel care n-a mai venit niciodată...

*
* *

Moșul a tăcut din nou, căzând pe gânduri ; și mi se părea că este un străbun venit prin secole, ca o ștafetă a strămoșilor ajuns până în zilele noastre, între oamenii prezentului, o chezășie a legăturii neîntrerupte dintre generații, de-a lungul timpului...

Aș fi dorit să-l mai întreb ceva, dar mama a deschis fereasta și m-a chemat la culcare. Se apropia miezul nopții. Bătrânul a rămas murmurând -

„Făcui poduri la căi grele
Să treacă oameni pe ele
Și fântâni cu apă lină,
Cine bea de dor i-alină..."

CAVLERUL DE BRABOVA

Într-o zi de vacanță eram mai mulți copii grupați pe izlaz cu vitele și vorbeam aprins despre război.

— Ați auzit, a început Nicu lui nea Ioniță, zis Burlanu, nemții vor să pornească iar războiul, ca în 1914 ; tata citește ziarul și zice că sunt nemulțumiți că n-au câștigat războiul mondial și că ei voiesc să înrobească alte popoare. Acum s-au pregătit iar și sunt înarmați până în dinți. N-așteaptă decât momentul...

- - Păi nu știți ce zicea nea Ghiță Dumitriu zilele trecute ? Că așa ne trebuie, că i-am lăsat să se înarmeze și acum își fac de cap ; au ocupat Austria și cer Cehoslovacia și mâine, cine știe ce mai vor, până ce pornesc prăpădul. Și mai spunea că, în timp ce francezii făceau pudră și parfum, nemții au făcut tunuri și motorizate. Dar eu cred că e mai frumos să faci parfum, să cresti vite, să semeni și să seceri holdele de grâu și să fie pace.

— Așa ar fi bine, dar vezi că nemții nu ne întreabă pe noi ce dorim sau cum e mai bine, m-a întrerupt Costică al lui nea Mitrică Preduleasa zis Cocoș.

— Am aflat cum îl cheamă pe ăla de vrea să facă război ; le-am spus eu. De la tata știu, îl cheamă Hitler ; el este acum conducătorul Germaniei și face pe grozavul, crede că o să-i meargă, dar lasă-l ușor, o să vadă el... să nu-l lăsăm de capul lui ! Trebuie să mergem la hotare să apărăm țara și să ne cumpărăm caii ; eu, tata Păun, frate-meu, îl luăm și pe nenea Marin, fratele tatii ăl mijlociu și pe cel mic, Grigore ; are șaisprezece ani, dar nici eu nu sunt mic. La toamnă, împlinesc unsprezece. Frate-meu e mai mic cu doi ani, dar până pornește Hitler mai creștem. Îl luăm și pe vărul nostru, Marin Negru zis Bulea ; poate mai merg și alții și frații mamei, are doi, nenea Tudoriță și cel mare, nenea Virgil și deodată suntem șapte, ba opt, și cu Costică, fratele tatei cel vitreg, suntem nouă. Bunicii nu mai merg, sunt bătrâni... Când vom porni în trapul cailor și apoi la galop, satul se va înfiora și

vor veni bătrânii pe la porți și femeile, și fetele și vor face semne cu mâna și cu batista, unele poate vor plânge ; apoi ne-om duce... Parcă aud de pe acum hărmălaia câinilor...

Tata și cu frații săi vor fi ca Buzeștii ; căpitanii care au dus faima românilor alături de Mihai Viteazul, în luptele cu dușmanul. Să poftească Hitler, dacă îi convine ; poate n-a auzit de noi, dar lasă-l încet... Nu știu ce să facem cu regele ; el merge cu noi la bătaie, așa cum mergeau domnii de altădată : Mircea, Vlad Țepeș, Ștefan sau Mihai ? Dacă nu, îl schimbăm, punem unul dintre noi care s-o arăta mai viteaz. Însă, mai întâi, trebuie să ne pregătim, să avem cai. Era bună iapa sură a lui tata de la vale, ce mai fugea, Doamne, Doamne ! Fulger, nu alta ! Nu mai știu sigur, parcă o chema Rândunica, eram mai mic pe atunci. Oricum i-ar fi zis, nenea Grigore, fratele tatei cel mic, a câștigat cu ea întrecerea cu Gicu lui nea Nicoliță Săvulescu, care avea un cal frumos, alb, cel mai bun din sat... Ne trebuie cai și săbii : îi spunem lui nea Dinu, fierarul satului, să ne facă. Eu vreau un paloș și să ne facă pinteni ca ai lui tata Păun ; sunt frumoși, îi are de când a făcut armata cu ei, la cavalerie. Căpitanul ăl mai mare va fi tata. Apoi, în timpul luptelor, vom ajunge și noi căpitani și vom primi conducerea cetelor de ostași și un nume, ca pe vremuri. Cum în lupte n-avem timp să ne tundem, îmi va crește părul mare și frumos, ca al lui tata și mustățile, la fel, negre... Tata o să fie Banul Craiovei si frații săi, ajutoarele, căpitanii. Nenea Virgil să fie Ban de Severin și frate-său, nenea Tudoriță, ajutorul Banului. Eu am să mă fac tot un fel de Ban, mai mic, la început, sub ascultarea tatii : e cam aspru, dar n-am ce face... Un Ban mai mic, dar unde ? Stai, nu-mi aduc aminte, am citit sau ne-a spus la școală domnul învățător, sau popa Briac, când a fost învățător la noi, că era mai demult, cam pe vremea lui Mihai Vodă, un fel de șef care stăpânea prin părțile Brabovei și îi zicea *ot Brabova*. Dar ce era acest *ot Brabova* nu mai știu. Se zice că „ot" înseamnă „de" sau „din" dar care este povestea, n-o mai știu. O să-l întreb pe tata, deși tare mi-e teamă c-o să-mi spună că-mi trage câteva, de-mi stinge lampa ; ce ai uitat ?

ce altă grijă ai ! Ce, îți plâng copiii de foame ? De aia nu-l mai întreb... Îmi vor zice Conte de Brabova. Nu este prea rău nici Conte. Așa știu din istorie că erau unii Conții, alții Duci sau Marchizi, adică Bani, care purtau numele domeniului ; așa erau Ducele de Lorena sau cel de Burgundia și, tot pe acolo, în apus ; prin Anglia, au fost ducele de Somerset, contele de Warwic și alții.

Mi-ar trebui un nume, și eu n-am domeniu ca să-mi zică „de"... Dar ce fel de „de" să fiu ? Satul nostru, Sfircea, nu sună prea frumos, și nici comuna ; e drept, are multe sate, dar nici unul n-are un nume mai de Doamne ajută ! Ia stai, satul Purcărești n-ar fi bun ? „de Purcărești". A nuuu ! Purcărești, Porcărești, e chiar urât. Dar satul Schit ! Nu, nu merge ; cum o să fiu „de Schit" ? nu se potrivește ; Ochișor ar suna mai frumos, dar e prea mângâiat ; nu se poate. Trebuie căutat un nume în altă parte ; tot așa rămâne, că sună mai frumos *de Brabova*. Este vorba de o localitate veche românească care, se vede treaba, își trage numele și existența din vremuri vechi. Este un sat, poate o comună mai mare, undeva spre sud-vest de satul nostru, peste dealuri. N-am fost acolo niciodată dar trebuie să merg s-o văd ca să știu ce nume port. Oricum, deocamdată, până una, alta, am să fiu conte de Brabova. Nu sună urât ; și, după ce îi vom dovedi pe dușmani în lupte, o să fim răsplătiți după fapte...

Am fost odată la Tânțăreni, la târg și acolo nu erau decât vite de vânzare ; tancuri, avioane și tactică nu erau. Zicea vărul meu că tancurile sunt niște mașini mari de fier, din care dușmanul trage cu armele în noi, ir noi să tragem în fier și poftim de-i răzbește... Trebuie să ne cumpărăm și tancuri ; cu ele și cu avioanele se ucide mai ușor și se fac mai mari distrugeri. Dacă m-ar lăsa tata, m-aș duce să văd dacă sunt de vânzare la piață, la Filiași sau la Craiova. Și tactică, trebuie să avem și din asta ; să aflăm unde se găsește. Iar când le-om avea pe toate, să le tragem o săpuneală... Și când se va face pace, părinții — după război — vor sta cuminți pe la casele lor, în timp ce noi plecăm să ne căutăm neveste, pe unde vom fi umblat cu războiul. Voi găsi o

fată frumoasă, s-o iau cu nuntă, cu colăcari. Dacă nu ni le vor da părinții fetelor, le furăm ; mai ales dacă ele vor vrea să vină cu noi. Se mai fac de astea și în zilele noastre, ca pe timpul strămoșilor, când latiniii au răpit fetele sabinilor... Dacă părinții nu vor, fata fuge cu flăcăul ; când nu vrea nici ea, este mai greu. Și cu voia și fără voia fetelor, ca să le furăm trebuie cai. Sau, o fi vreo nefăcută și te pomenești că este nevoie și pentru treaba asta tot de tancuri, ca la război ! Dacă așa este moda acum, cu tancuri... Hitler, dacă s-o fi însurat, va fi făcut nunta cu tancuri ; el are destule ! Se spune că are motorizare, puzderie ! Să fiu cinstit, nu știu, dar nu prea văd cum ar sta mireasa în tanc ; să stea în turelă, în picioare, ca în trăsură, s-o vadă lumea cât e de frumoasă. Mireasa să stea în tanc ! Dacă este ceva mai micuță, abia dacă i se vede capul din pântecul tancului ; nici lăutarii nu se mai pot auzi din cauza zgomotului. Altă belea ! Ca să se audă muzica, ar trebui să tacă tancurile ! Tot cu trăsura e mai mândră nunta... Da, să tacă tancurile și să cânte lăutarii...

Cam așa zburdăm, amețit de vise, sub cerul copilăriei. Și cum nu-mi ieșea din cap *de Brabova*, am mers la moș Iancu Cătănescu...

În seara aceea, pe moș Iancu Cătănescu l-am găsit la poartă, pe un scăunel, îngândurat ; trăgea tacticos din lulea. M-am așezat jos, alături de bătrân ; după câteva glume avea să-mi spună despre osteanul viteaz de prin părțile Brabovei, localitate care socoteam că trebuie să fie cam în zona satului natal al bătrânului. Și tot gândindu-mă la acel *Ot Brabova* sau *Braboveanu*, care nu-mi ieșea din cap nicidecum, mă și vedeam ca acest erou din poveste, ridicat prin fapte de arme la rangul de căpitan...

— Moșule, l-am întrebat, satul în care te-ai născut dumneata este aproape de Brabova ?

— Este și nu prea. Depinde cum înțelegi depărtarea.

— Dar ai fost pe la Brabova vreodată ?

— Am fost ; pe unde n-am fost după lucru, ca să am o bucată de pâine, după cum ți-am mai spus data trecută, când am fost la voi.

— Nu știi o poveste de pe-acolo, cu un oștean viteaz care se numea Braboveanu sau Ot Brabova, adică din Brabova ?

— Aaaa, aicea voiai să ajungi ? Măi, să știi că ești un băiat isteț. Mă iei pe ocolite, până când ajungi unde dorești ; de unde ai mai aflat și despre *Ot Brabova* ăsta ?

— De la școală — am răspuns stânjenit de teamă să nu-mi ceară să istorisesc povestea pe care poate n-o înțelesesem cum trebuie, dar i-am luat-o înainte. Mi-a plăcut, moșule, însă n-am înțeles-o bine și doresc s-o mai aud încă o dată de la dumneata, că povestești așa frumos. Ași vrea să știu dacă satul are numele acelui viteaz sau el pe al satului.

Apăi să încerc să-mi amintesc povestea ăăci, este vreme la mijloc, de când am ascultat-o. Dar în legătură cu satul, nu mai știe nimeni care a fost mai înainte : oul sau găina. Nu putem spune că viteazul acela pe care îl chema *de* sau *din Brabova* a dat numele satului, pentru că satul era mai vechi, îndată ce el avea conac acolo și era din Brabova ; asta înseamnă că el sau strămoșii si au luat numele de la sat, iar dacă spun unii că abia după Vladimerescu sau după revoluția de la '48 să fi fost înjghebat satul — în vremea boierului Constantin Braboveanu — nu este tocmai așa ; oamenii se aflau risipiți de multă vreme, din cauza năvălirilor străine, prin codri și, când apele lor s-au mai liniștit, au ieșit de pe unde se ascunseseră din calea răutăților și s-au așezat cu casele pe valea Brabovei, la linie...

După câteva clipe de tăcere, moșul a început să vorbească din nou, încet și cu glasul rar :

— În vara aceea, am lucrat la via unui boier de pe dealurile Brabovei ; am rămas acolo din primăvară, de la săpatul viei, și până după culesul strugurilor. Odată, era într-o seară ca asta, cu lună plină ; ce mândră seară ! Se apropia de sfârșit culesul viilor din satele de acolo. Seara rămâneam cu paznicul la vie ; m-a adormit cât am muncit la vie, cu snoave și povești. Nu eram decât un flăcău necopt îndeajuns, poate cu trei-patru ani mai mare decât tine. Câți ani ai ?

— Aproape unsprezece, moșule.

— Hei, am zis bine ; cu trei, patru sau poate cinci ani mai mare ca tine să fi fost. Că tare amărât eram ; să pleci

de-acasă la paisprezece-cincisprezece ani, să-ți câștigi pâinea, nu e lucru ușor. E mult de-atunci ; au curs anii ca apa Jiului la vale. S-a dus veacul mai mult de jumătate ; sunt aproape șeizeci de ani de-atunci. I-i-i, Doamne, Doamne — murmura încet ca pentru sine, bătrânul — cum au trecut și n-am trăit, doar m-am amărât, n-am trăit...

Auzindu-l, mi-era teamă că moșul își îndreaptă gândurile pe alt făgaș și mi-ar fi părut rău. După câteva clipe de tăcere adâncă, a continuat :

— Parcă aud și acum ce mândru cânta în serile cu lună paznicul de la vie cu cavalul, în ușa covercii — o colibă mică, mică și tot așa grăia și din gură :

Legăna-m-aș, legăna
Ca frunza și ca iarba
Tot ca iarba de pe munte
Bătută de vânturi multe...

Mai mult murmura cântecul. L-am reprodus, la rândul meu, din memorie, după atâtea decenii, așa cum l-o fi reprodus și bătrânul în copilăria mea, după cum zicea, la aproape șaizeci de ani de când i-l cântase paznicul. Este atâta timp de atunci. Ceea ce știu este că m-a mișcat foarte mult, și cuvintele și melodia, spusă încet, parcă șoptită. Îmi lăcrima inima. Ceea ce știu este că m-au mișcat foarte mult, și cântecul și melodia. Cântecul suna ușor, tare ușor, încât viersul * moșului îmi părea un clarinet, sau poate un flaut. Niciodată n-am crezut că moș Iancu Cătănescu poate fi așa răscolitor rapsod. Dacă ar fi continuat, nu m-ar fi mirat ca frunza celor trei-patru pomi din mica sa grădină de lângă casa care era cât o colibă și nu numai frunza, dar și lemnele uscate ale podului de peste șanț și pietrele să suspine, legănate în ritmul melodiei : „De e ploaie, de e soare /, eu n-am nici o sărbătoare /. Apoi a tăcut iar. Luleaua se stinsese și o ținea când în colțul gurii, când în mână, din obișnuință. Nu i-am tulburat tăcerea. Îmi părea chiar rău că i-am răscolit amintirile....

* Viers, in vorbirea populara inseamna melodie.

De dincolo de dealul Tatomireștiului, luna suia mândră pe scările cerului... După ce bătrânul a murmurat cântecul, ca un suspin, greierii de prin grădini și de prin vii și-au încercat câteva clipe strunele și au început să cânte, în timp ce luna învăluia valea și satul pitit la subsuoara dealului, cu voalul său argintiu ; în razele ei au strălucit două lacrimi prinse între genele moșului. Și atunci, privindu-l, cu mustățile și sprâncenele sale colilii, cu căciula scurtă albă, conică și roasă, chipul său mi se părea desprins dintr-o icoană veche. El tăcea ; tăceam și eu. Cântecul mă mișcase profund și mă gândeam la trecutul său, la copilăria sa necajită, despre care îi amintea cântecul, și, după câteva clipe de tăcere, timp în care eram disperat că nu va mai vorbi, a reluat povestirea cu o față mai *duioasă decât o doină și mai mândră decât o colindă*...

— Și ziceai să povestești despre *Ot Brabova*, a început el, adunându-și gândurile.

— Dacă vrei, i-am spus cu vorba moale, pentru că mi-era teamă să nu-l supăr. A reînceput cu glas domol :

Era odată, pe dealurile din apropierea Brabovei, o curte nu prea mare, a unui boier care se purta mai blând cu oamenii din satele sale. Nu-i asuprea cum obișnuiau alții din cinul * său boieresc. Era acel boier ostaș de meserie și iubitor de țară ; fusese în tinerețele sale căpitan vestit sub Mihai Vodă Viteazul. Cu o ceată de voinici, unul și unul, lupta și acum, deși bătrân, alături de oastea Băniei, dacă năvăleau dușmanii după pradă. Veneau turcii de la Vidin sau de la Ada-Kaleh și de la răsărit, tătarii care treceau peste Moldova și ajungeau până la București și până la noi... Eroul zice-se că se numea *Aga Fărcaș din Brabova*.

Într-o zi fusese plecat bătrânul la Craiova, iar când s-a întors acasă, a găsit curțile și conacul în flăcări ; câteva mii de turci prădaseră satele din acele locuri și le daseră focului. Pe lângă jaful și vâlvătăile care mistuiau averea, năvălitorii îi luaseră și fata, o nepoată de vreo zece-unsprezece ani ; copila rămăsese orfană și o creștea el. Cu cei doi fii ai săi, Ște-

---

* Rang boieresc.

fan și Giura, se vedea rar pentru că erau cu slujbă în oastea Băniei și fiecare cu casa și rostul său. Bătrânul a pornit în grabă cu cetele pe care le avea la îndemână și i-a prins pe dușmani aproape de Dunăre, în câmp deschis. Se bătea bine bătrânul ; era meșter în ale războaielor, dar vârsta înaintată îl făcea să simtă oboseala. I se mujau brațele. Ah ! — își zicea el — unde sunt anii când eram ziua întreagă pe cal și luptam, alergând în dreapta și în stânga, încurajându-mi oștenii !... Și parcă se vede iar la Vidin când, trimis de Mihai Vodă, s-a luptat cumplit cu păgânii și, deși a fost respins, (erau prea numeroși dușmanii), le-a făcut mari pagube... A luptat în Transilvania, la Șelimber, apoi a fost căpitan al cetății Făgărașului ; după căderea lui Mihai la Turda a luptat alături de Buzești, în oastea lui Radu Șerban, bătându-se pe viață și pe moarte cu tătarii la Teișani... Dar acum... Unde-i sunt tinerețele, unde-i sunt puterile ? Se încuraja, șoptindu-i calului : „Hai, murgule, hai ! Să-ți arăt la bătrânețe cum luptam în tinerețe !... Pe ei, flăcăi, a strigat, croindu-și drum cu paloșul în învălmășala luptei... Bătălia a fost grea și, cine știe dacă scăpa vreun român din încleștare, că erau tare puțini — câteva sute — iar dușmanii care-i înconjuraseră erau câteva mii. Tocmai atunci a ajuns la locul luptei oastea Băniei ; însă toți la un loc nu erau pe jumătatea năvălitorilor, dar, luați prin surprindere de cetele craiovene, dușmanii au fost zdrobiți. S-a întors acasă rănit. Un oștean tânăr de la curtea Banului l-a ajutat în toiul luptei să-și salveze copila. Puțin timp după aceea, s-a stins din viață și fata a rămas singură. Ea nu avea pe nimeni ca rude mai apropiate, decât pe mătușa-sa, mama Rada, cumnata unchiului care se afla în casa lor și se ocupase de ea de când era mică. Smaranda, așa se numea fata, suferise prin pierderea părinților și a unchiului ; speriată de când cu răpirea, era deprimată, aproape bolnavă. Oamenii abia o vedeau de dragă ; ținuseră la ei și la ea, mai ales că o știau orfană. Vechilul care era un unchi îndepărtat, i-a adus un vraci s-o facă bine, sănătoasă ; acesta i-a spus că se va înzdrăveni dacă schimbă locul și aerul ; așa a ajuns Smaranda la conacul de lângă mânăstire și lângă codru, la munte. A mers însoțită de mama Rada care era, și ea, sin-

gură pe lume ; avusese un fiu care căzuse într-o bătălie și își dăruise inima și viața creșterii și educării Smarandei. La mânăstire, mama Rada avea o rudă tot așa de bătrână ca și ea, era maica Sevastița, călugărița. Amândouă s-au ocupat mai departe de instruirea și educarea Smarandei care învățase încă de acasă să scrie, să citească și să socotească. Pe când trăia tatăl său, îi adusese de la Curte domnească un profesor, un grec, care a deprins-o să înțeleagă câte ceva din slavonă, greacă și latină ; era o devărată domniță. Cu timpul s-a înzdrăvenit. Aerul de munte i-a făcut bine, însă o tristețe moale îi inunda inima, iar glasul îi devenea pe zi ce trecea mai unduios și mai dulce ; trecuse prin atâta suferințe în prima copilărie... Dar a crescut ; anii trec repede...

*
* *

Mânăstirea Tismana arăta și atunci, privită din afară, ca o mică cetate sau ca un vechi conac boieresc ; în zona aceea submontană, râul Cerna curge murmurând cu undele sale cristaline printre dealuri împădurite și contribuie la completarea peisajului cu atmosferă de poveste. Zidurile puternice care înconjoară clădirea fac din ea o mică cetățuie. Nu departe, se afla și conacul boieresc în interiorul curții căruia se aflau acareturile : magazii, grajd, cotețe pentru păsări și grădina cu zarzavaturile și legumele necesare unei bune gospodării, cu familie numeroasă, cu argați la grajduri, cu fete în casă. Tot acolo era o frumoasă livadă cu pomi. La toate acestea se adaugă numeroase straturi și ronduri de flori diferite. Întreaga curte, cu casele și acareturile sale, se afla sub supravegherea unei măicuțe vârstnice de la mânăstire, mătușa vechilului, administratorul care se ocupa de curțile și moștenirea Smarandei ; călugărița era rudă apropiată cu ei toți și sora cu mama Rada, cu care Smaranda a fost adusă acolo. Frumoasa gospodărie a conacului de sub codri, cu cele câteva zeci de hectare, trebuiau să fie împărțite între aga Farcaș de Brabova, părinții Smarandei și vechilul care — după moartea părinților fetei — administra averea ei. Atât căpitanul Farcaș, cât și părinții ei, amânaseră această treabă, ținând seama că

vărul lor era mai scăpătat și nu ar fi rămas cu mare lucru din această gospodărie, în timp ce ei aveau moșii mai rotunjite. De aceea, îl lăsaseră deocamdată numai pe el să îngrijească de conacul de sub codri, cu toate câte îi aparțineau, promițându-i să-i vândă fiecare partea sa. Acesta, neavând copii, nu s-a prea grăbit să cumpere, cu atât mai mult cu cât ceilalți nu-i pretindeau dijmă de la conac ; se mulțumeau cu ce le aducea el din produsele de acolo : câteva coșuri cu fructe, cu nuci, câteva putini cu brânză — aveau acolo și o turmă de oi — și, de asemenea, câteva zeci de kilograme de miere. De altfel, verii săi primeau acestea toate ca un fel de surplus, de plocon, deoarece ei nu duceau lipsă de asemenea bunuri. Vechilul dusese la conac, să-i fie de ajutor mătușii sale, un nepot, bărbat tânăr, căsătorit, care s-a instalat acolo cu întreaga familie și, harnic fiind, nu se simțea lipsa vechilului, de când acesta se îngrijea de moșia și curțile Smarandei. Călugărița Sevastița, mătușa care se ocupa de gospodărirea conacului ajutată de fetele din casă și de soția nepotului, se împăca bine cu mama Rada, sora sa, și cu Smaranda, bucurându-se că acestea au venit la munte, la aer sănătos — cum le spunea ea.

Codrii, care îmbrăcau munții până în zare, coborau pe dealuri și pe coline, învecinându-se cu livezile de pomi și cu ogoarele sătenilor din apropiere sau cu cele ale conacului. Acolo fusese adusă Smaranda, pentru a se înzdrăveni, pentru a se întrema cu sănătatea ei, devenită cam șubredă, după pierderea părinților și a unchiului Farcaș de Brabova. Smaranda se afla sub supravegherea călugărițelor de la Mânăstirea Tismana.

*
* *

Uneori, fata și mama Rada, mergeau pe acasă căci curțile și casele fuseseră reparate după incendiu, sub ochiul experimentat al mamei Rada și al vechilului. Odată, la sărbătorile de iarnă, au mers câteva zile acolo. Smarandei îi plăcea să fie în mijlocul oamenilor cu care crescuse. Se făcuse mare și tare

frumoasă, avea părul castaniu închis și trupul unduios ca trestia, iar obrajii, ca florile de măr, luminați de doi ochi ca murele, vorba cântecului : *Doi ochi negri ca mura/Să-i vândă i-aș cumpăra*... Când vorbea sau când zâmbea, dinții apăreau ca două șiraguri de mărgăritare între buzele ca fragile păpădurii. Așa a văzut-o și a cunoscut-o căpitanul Izvoranu, invitat de cei doi veri de Sărbători, la curtea lor la Brabova. Era un bărbat la douăzeci-și-opt-treizeci de ani, nici mare, nici mic, tras ca prin inel, cu părul și cu mustățile ca tăciunile, iar ochii la fel, ca doi cărbuni, îi luminau fața. Căpitanul trecea drept unul dintre cei mai vrednici ostași ai Băniei. Deși nu prea solid, era agil în mișcări, cu tenul și trăsăturile potrivite și cu dantura ieșită din comun de frumoasă, încât era mereu întrebat în glumă unde și-a comandat-o. Ochii interiorizați fascinau prin duioșia și blândețea privirilor care, în același timp, pătrundeau parcă, dezvăluind interiorul gândurilor interlocutorului, iar la supărare scăpărau fulgere. Prin felul său corect de a fi, de a vorbi, de a se prezenta, era atrăgător și lăsa impresie foarte plăcută ; deși hainele sale nu se deosebeau de ale celorlalți ostași, îmbrăcate de el, dobândeau eleganță și distincție. Ținuta, mersul și modul cum își purta capul, mâinile și sabia sau felul în care călărea căpătau la el un farmec aparte, pentru cei din oastea Băniei și pentru toți cu care se întâlnea. Din această cauză ceilalți, care erau mai neglijenți, i-au zis „Cavalerul", — poreclă pe care prietenii și chiar el au acceptat-o. De asemenea, în legătură cu destoinicia sa ostășească, circula o anecdotă și anume, se spunea că s-ar fi duelat, în glumă, cu Spătarul Coțofeanu, recunoscut ca foarte bun spadasin ; acesta i-ar fi spus căpitanului, care era încă foarte tânăr :

— Și cum, mânzocule, ai curaj să-ți încerci puterile cu mine ?

— O încercare, Domnia-ta, fără supărare, moarte n-are...

Și au început a se bate cu spadele ; când lupta era mai înverșunată și cei de față credeau că în câteva clipe spătarul va da gata pe tinerelul căpitan, acesta — cu o lovitură meșteșugită — i-a azvârlit sabia lui Coțofeanu la câțiva metri

depărtare. Spătarului nu-i venea să-și creadă ochilor și, după o clipă de buimăceală, i-a spus :

— Măi, fecioraș, ești nebun ?

— Nu, Domnia-ta, sunt cavaler ! — I-a răspuns căpitanul Izvoran întinzându-i spada zâmbind... Spătarul l-a felicitat...

Pe cât era de cumpănit la vorbă și comportament, pe atât era de aprig pe câmpul de luptă, unde s-a dovedit un temut luptător și nu numai cu spada. De la întâmplarea cu Spătarul Coțofeanu, erau rare cazurile când cineva îndrăznea să se mai dueleze cu el, fie și în glumă. Numai cei doi frați. Ștefan și Giura i se mai potriveau ; cei trei erau nedespărțiți, fapt pentru care neprietenii se țineau la distanță de ei. Toate acestea ajunseseră la urechile Smarandei mai înainte. De sărbători, când a venit la curte cu mama Rada, privirile celor doi, ale fetei și ale lui Izvoreanu, s-au întâlnit și inimile le-au sfârâit, ca fulgerele. S-au plăcut unul pe celălalt și faptul nu le-a scăpat celorlalți, mai ales verilor, care asta urmăriseră ; și au început a glumi pe seama prietenului și să-i spună, mai în glumă, mai în serios, — *de Brabova*, pentru că fata era din neamul Brabovenilor. Astfel, căpitanul a devenit dintr-o glumă, *Cavalerul de Barbova*...

*
* *

De atunci chipul Smarandei îl urmărea și ziua și noaptea în somn, visând-o adesea, iar dacă se întâmpla să treacă un timp fără să-i apară în vis sau în gând, îi părea rău și îi simțea lipsa. Până la urmă, numai cu tăria sa de caracter și cu voința puternică la care se adăugau preocupările ostășești, s-a eliberat oarecum de obsesie. Însă, undeva în ungherele inimii, imaginea ei stătea ascunsă și ieșea când și când la lumină, ca o stea sau ca luna printre nori ; O melodie îndrăgită, un peisaj, cântecul păsărilor, un gând frumos, toate acestea se asociau cu imaginea Smarandei, în jurul căreia se rotea întreaga sa lume sufletească...

Într-una din zile s-a întâmplat ceva deosebit. A fost de parcă cineva i-a șoptit : este Ea care, cu șapte opt ani în urmă, când era doar o copilă, căzuse în mâinile turcilor și, împreună cu unchiul ei, ai salvat-o din mâinile lor...

O suferință dulce îi inunda inima ; îi era dor de ea...

În același timp, Smaranda avea sentimente asemănătoare ; se întreba de unde îl știe, pentru că îi făcea impresia că l-a mai văzut undeva și nu știe unde. Era de parcă trăiseră în altă viață, în altă lume și acum se reîntâlneau după mulți ani de înstrăinare. Apoi și-a amintit ca de un vis, un coșmar : năvala turcilor, jafurile de bunuri, de animale, înrobiri de oameni și incendierea satelor... Ea, o fetiță de zece ani, a fost smulsă din mijlocul casei și purtată călare de un călăreț păgân, în goană spre Dunăre, împreună cu ceilalți năvălitori. Din urmă, i-au ajuns, într-un galop disperat, cetele unchiului și ale Băniei. A urmat lupta, o luptă grea, o vede ca prin vis ; răniți și morți de-o parte și de alta, cai sfârtecați, strigăte și nechezat. Unchiul său l-a doborât de pe cal pe păgân dar au sărit asupra lui vreo cinci-șase dușmani ; a fost rănit grav. Atunci, în toiul vacarmului, unchiul Farcaș de Brabova, abia se mai ținea și era cât pe-aci ca pe ea s-o ia din nou turcii. Au apărut în juru-le câțiva ostași ai Băniei care l-au ajutat... El, da, el era acel care și-a făcut drum cu spada printre dușmani și a salvat-o. Pe atunci, era un simplu oștean foarte tânăr, abia îi mijea mustața... Peste ani își va aminti mereu cu duioșie de el, cum a scăpat-o de robie... Apoi, revedea seara aceea când i l-au prezentat verii săi, Ștefan și Giura, la sărbătorile de iarnă... Dacă l-ar putea aduce cu gândul și cu dorul s-o ajute iar...

Așa se gândea, șoptindu-i numele și inima îi suspina într-un cântec duios și trist pe care îl auzea undeva, în sufletul ei ; și era atâta de pur, de elevat, cântecul că nu se

poate descrie în cuvintele din graiul viu niciodată. Acorduri ale inimii, răsărite din doruri fără margini, balsam pentru cei dragi, dtespărțiți în timp și în spațiu, care nu pot comunica între ei decât pe calea gândului, a dorului călător !

*

* *

Smaranda, a rămas până la urmă la mânăstire, unde o adusese vărul tatălui, vechilul lor care era foarte îngrijorat pentru sănătatea ei și aranjase cu vracii să o facă să înțeleagă că e bolnavă și trebuie să rămână la munte, pentru a se reface. Smaranda — după vreo trei-patru ani — avea să mai primească o dublă lovitură ; mama Rada s-a stins de bătrânețe, mai apoi și sora ei, bătrâna Sevastița, astfel încât fata nu mai avea pe nimeni care să-i fie aproape, cu care să se sfătuiască. A fost adusă o nouă femeie, o cumnată a vechilului, care răspundea acum de gospodărirea conacului ; aceasta era mama Maria. Cu toate că îi era apropiată, mama Maria nu le putea înlocui în inima ei pe celelalte două. Smaranda, îndurerată, a creat un motiv în plus pentru ca vechilul, prin oamenii săi și vracii trimiși s-o consulte, s-o sfătuiască să rămână mai multă vreme acolo — dacă este cazul, pentru totdeauna. A rămas izolată. După decesul mamei Rada, vechilul dorea ca Smaranda să nu părăsească zona conacului...

*

Și a trecut vara, a venit toamna, a venit și a trecut iarna și, din nou, a sosit primăvara, cu explozia ei de verdeață, de ciripit și de cântec, de nestăvilite doruri pentru viață ; chemări neînțelese parcă o îndemnau, o îmbiau să pornească departe...

Codrii, natura întreagă se primeneau, se deșteptau la viață, ca întotdeauna în anotimpul cel mai frumos al anului.

Smaranda, singură, departe de curtea și casele sale, de ale unchiului, visa și suferea izolată și supravegheată de către oamenii vechilului, între zidurile străine inimii sale. Îi devenea tot mai apăsătoare atmosfera din Sfântul lăcaș. Era tot mai

convinsă că nu este bolnavă ; singura suferință care îi seca inima era izolarea de lume și *dorul de El*... De unde să-l ia ? Este sigură că el ar ajuta-o, căpitanul, ar ajuta-o, ar face totul pentru ea ; așa simte, așa crede, pentru că și ea ar face la fel pentru el. O, ce n-ar face, și-ar da și viața dacă iar cere-o ! Se gândea adesea la căpitan și uneori nu mai putea ; sufletul îi era prea plin de dor, de suferințe și lacrimile rupeau zăgazurile și începea plânsul. Plângea și se ruga singură în chilie și nu știa nimeni ce este în inima ei, în sufletul ei, unde imaginea lui era înrămată. Se ofilea de dorul lui și după lumea în care crescuse și din care fusese smulsă brusc și dusă departe. Când o avea pe mama Rada, parcă nu era așa de singură. Numai el, dacă ar apărea de undeva i-ar lumina inima, gândurile și cărările ; lumea ar fi alta. Și el, căpitanul, nu știe nimic despre ea ; și-au spus atâtea de puține în seara aceea minunată, a sărbătorilor de iarnă, pe care n-a mai uitat-o și veșnic o va purta în amintire. Da, și-au spus așa de puține cuvinte. Au vorbit mai mult ochii, cu privirile nesățioase cu care se sorbeau reciproc și nu se mai săturau. Își amintește că în dimineața următoare el a plecat la Curtea Băniei, și că nici ele, ca și mama Rada, n-au rămas mai mult acasă la Brabova.

Căpitanului i s-a lipit de inimă imaginea ei, i s-a întipărit în minte. Îi preocupă toate gândurile ; este atâta de singur. Ar duce-o cu el să și-o facă soție. Ce frumos ar fi ! El căpitanul, ar pleca la oaste și, pe câmpul de luptă, ar purta cu el, ca pe o nestemată, imaginea nevestei sale scumpe, rămasă acasă, așteptându-l să se întoarcă sănătos. Da, cineva drag să te-aștepte acasă, să te-ntorci de la muncă sau de la luptă, este mare lucru, este totul în viață... Până acum, n-a știut decât oastea, pregătirea ostașilor și a sa, să fie cât mai bună și să se lupte cu dușmanii care, în ultimul timp, nu ne mai dau răgaz nici să respirăm. El n-a avut când să trăiască altfel, decât pentru oaste și pentru câmpurile de bătaie ; nu tu casă, nu tu masă, nici nevastă și copii... Și ani trec fără milă. A trecut deja o parte din tinerețe, ba chiar cea mai frumoasă... Până s-o cunoască pe Smaranda, nu-și pusese asemenea probleme și zilele-i treceau ca norii și ca apa, când, deodată, a apărut ea.

Toată lumea sa sufletească, toate gândurile sale, se rotesc în jurul imaginii acestei fete. Trebuie să întrebe — așa gândea căpitanul — pe cei doi prieteni ai săi, veri ai Smarandei — ce e cu ea ? N-ar putea s-o ia de la mânăstire ? Dar cei doi frați i-au spus ce știau. Fata trebuie să rămână o vreme acolo, fiind suferindă. De aceea, el a trebuit să-și stăvilească visele deocamdată și, cu toate că imaginea ei îi stăruia în suflet, prins cu treburile ostășești, își aducea aminte tot mai rar de ea...

*

Era spre sfârșitul zilei. Căpitanul, cu un grup de călăreți, a poposit în satul de lângă mânăstirea de sub codri ; se aflau cu misiunea de a recruta oșteni pentru oastea Băniei. La poalele pădurii, se întindea o poiană tocmai potrivită pentru pășunat caii și pentru hodină. Așa că, în timp ce au lăsat caii să pască, oștenii au îmbucat ceva de-ale gurii, din trăistiile de la oblâncul șeilor, apoi câțiva, cei rămași cu caii, s-au întins la umbră iar ceilalți au pornit în sat pentru recrutare... Când au terminat treburile, s-au întors în poiană iar căpitanul — nu știe cum — s-a trezit în apropierea unei ferestre a mânăstirii, care dădea spre poieniță. La fereastră, se vedea chipul unei tinere, peste ghivecele cu mușcate albe și roșii ; vorbea cu cineva din curte. Căpitanul aflat la câțiva pași depărtare, a rămas acolo câteva minute, ca pironit locului. Nu știa unde a mai văzut chipul din fereastră. I se părea cunoscut. Dar cine-ar putea fi, cu cine seamănă ? Și glasul acesta — o auzea vorbind cu cineva — așa moale, duios, parcă l-ar cunoaște. Tot uitându-se la ea și ascultând-o cum vorbește cu vizitatorii, în admirația sa s-a trezit șoptind ca pentru sine : „E mai duioasă ca o doină și mai mândră decât o colindă. Încerca să-i găsească comparații printre cunoștințele sale, să o asemene cu cineva și poate că semăna, dar nu știa cu cine. Gândurile îl trimeteau la unele picturi ale Renașterii, despre care mai mult auzise decât le văzuse, la unele chipuri de pe picturile unor palate și, mai ales, ale unor mânăstiri din Moldova... și iarăși revenea la chipul de la fereastră. Numai la Smaranda nu se gândise nici o clipă.

La timpul stabilit, ostașii s-au adunat și au pornit în drumul lor. Târziu, în fruntea cetei, de parcă cineva l-ar fi scuturat și s-ar fi trezit dintr-un vis, căpitanul a murmurat ca pentru sine : „Ea, este Ea ! Dar acum nu mă pot întoarce din drum...“

*

* *

Trecuseră câteva săptămâni. Căpitanul, revenind la mânăstire, a vorbit cu o măicuță în vârstă, care a trimis să o cheme din chilie pe Smaranda la căpitan ; acesta a fost sfătuit s-o aștepte în fața bisericii. Acolo l-a găsit fata și, după câteva clipe de uimire, a șoptit :

— Căpitane, cum ai reușit să mă afli ? Dumnezeu, cerul te-a trimis... De când te caut, te chem cu toate gândurile mele...

— Smarandă, m-am gândit adeseori la tine, dar treburile ostășești... Și nu știam unde ești. Când am fost la verii tăi, la Sărbătorile de Crăciun, am stat atât de puțin de vorbă și nu știam dacă te-ai făcut sănătoasă și nici unde te afli ascunsă...

— Ai zis bine, ascunsă ; poate că este mai mult decât atât. Dar să știi că sunt sănătoasă. Și atunci eram sănătoasă. Când am fost adusă aici, mă aflam într-o stare de deprimare după pierderea mamei, a tatălui meu și a unchiului... Le aveam aici, în schimb, pe mama Rada și pe mama Sevastița, rude ale noastre, dar s-au stins amândouă. Sunt singură pe lume. Doar dumneata ai venit... Verii mei nu vin pe la mine ; unchiul meu — vechilul, nici atât. M-au uitat toți aici. Aș dori să ies în lume, să merg acasă la mine și nu mă lasă. Ajută-mă, căpitane, ajută-mă și nu te voi uita toată viața. Dacă altceva nu ai pentru mine, ajută-mă ca pe un cunoscut apropiat, care are nevoie de ajutorul dumitale, că n-am de la cine să-l aștept. Sunt atât de singură pe lume ! Ochii i s-au umplut de lacrimi.

— Și eu sunt la fel. Te rog să nu plângi... Te-aș lua cu mine acum, pe calul meu care așteaptă afară, lângă ziduri, nu departe de poartă, dar știu că nu o să se poată. Nu va fi așa de ușor. Totuși, într-o zi, o voi face.

— Mulțumesc, căpitane. Și calul e singur ? Nu ți-e teamă că se pierde ?

— O, nu. Îl păzește Corbea, un dulău ciobănesc.

— Ce bine, ce frumos ! Astăzi, oricum, nu pot merge. Și parcă nu-mi vine să cred... Și nu ți-au dat o scrisoare verii mei, nu mi-o dai ?

— Ba da ! Dar este mai mult formală, ca să ajung să pot vorbi cu tine.

— Asta este bine. Dar nu cred că vechilul meu se va bucura. Încep să am îndoieli ; nu mai am încredere în el... Dacă ai ști ce te-am mai așteptat și cât de mult am sperat că trebuie să apari de undeva, trebuie să vii ! Inima îmi spunea că așa va fi.

Și spunând aceste cuvinte, ochii ei s-au umplut din nou de lacrimi. El o privea neputincios, pentru că i-ar fi uscat lacrimile sărutându-i-le ; dar acolo, în acele condiții, n-o putea face. Abia de și-au strâns mâinile.

— Nu mai plânge, te rog, nu mai plânge. Dacă vei merge cu mine și vei vrea să fii soția mea, totul va fi bine ; vrei ?

— O, mă mai întrebi ? Vreau, cum să nu vreau ? Pe cine altcineva mai am pe lume ?...

*

*

S-au mai întâlnit de câteva ori. Ultima oară s-au sfătuit îndelung cum să procedeze. El escaladase zidul, seara târziu, după înțelegere, undeva, în spate, unde pădurea se prelungește până aproape. De acolo și până la fereastra chiliei Smarandei sunt doar câțiva pași.

— Bună seara, Domnița mea, i-a spus, îmbrățișând-o.

— Bună să-ți fie inima, salvatorul meu... Mi-era atâta de dor de tine, încât toate zilele îmi trec atâta de greu și sunt atât de posomorâte. Numai nopțile, în care vii tu, oricât de întunecate și de lungi sunt, se luminează prin prezența ta aici... Dragul meu, căpitanul meu !

— Copila mea, îi șoptea mângâind-o pe obraji... Apoi i-a spus : Știi la ce mă gândeam, venind la tine ?

— La ce ?

— Că eu sunt acela din cântecul : *La Tismana-ntr-o grădină / Mi-a prins dorul rădăcină.*

— *Și tu ai vrea să-l iei cu tine și rădăcinile-l ține bine,* că așa zice cântecul mai departe.

— Da, a răspuns el și au râs ușor amândoi.

Peste crestele pădurii, luna a apărut strălucitoare, îmbrăcând munții, codrii și zidurile cu razele sale argintii. Ochii le străluceau în lumina ei, făcându-i parcă mai frumoși și înfășurându-i în aureola romantică a unor eroi de basm.

— Așa este, dragul meu, numai că, vezi tu, noi suntem aici ca niște hoți într-o grădină. Că nu mă lasă dușmanii să părăsesc închisoarea asta...

— Or să ne lase, că dacă nu ne lasă, o să le facem noi o festă, să ne țină minte. Mai ales că verii tăi sunt alături de noi...

Răpirea s-a petrecut destul de repede, încât nu le venea a crede ; a fost un moment greu pe care aveau să-l treacă...

Calul, un cal suplu și negru corb care țâșnea din loc ca săgeata din arc și prietenul său Corbea, câinele ciobănesc, erau lângă zid ; calul păștea și Corbea stătea lângă el și supraveghea împrejurimile. Stăpânul îi lăsase pe amândoi, după ce îi tratase cu câte o coaje de pâine. În amurg, descălecase în apropierea porților mânăstirii. A ocolit zidul cu calul de frâu până la locul cunoscut de ei. Înainte de a escalada zidul, i-a spus câinelui : „Il păzești bine, Corbea ; stai aici cu Șoimu — și ai grijă de el să nu vină lupii.“ Câinele a mișcat din coadă și a scheunat ușor. Calul a început să pască, cu câinele alături, într-un unghi umbros, unde pădurea se învecinează cu zidurile. Acolo, într-un con de umbră, căpitanul a pipăit zidul, funia era — ca de obicei — agățată pe zid, la locul pe unde trecuse de atâtea ori când venise la Smaranda. Trage puternic de funie. Era bine prinsă ; mai privește o dată spre cele două ființe, care se aflau la câțiva pași de el, câinele îl urmărea

atent, iar calul păștea liniștit. S-a prins cu mâinile de frânghie și în câteva clipe a fost pe zid de unde a dispărut în interiorul curții. Grija era mult mai mare decât în alte ocazii. Nu trebuia să bănuiască nimeni ceva. Nereușita ar fi stricat totul. A rămas lângă zid. De alături, de lângă un pom, se apropie o umbră ; este ea ? Parcă nu... S-a lipit de zid. Umbra crește, plutind parcă... El a șoptit ușor cuvintele de taină doar de ei știute, după cum se înțeleseseră :

— Ești luminoasă, ca luna...

— ? !

Răspunsul trebuia să fie ușor dar imediat : „Cutezător ca un haiduc"... Dar răspunsul ei n-a venit. Prevăzător, trăsese frânghia după el și avea tot timpul să sară zidul înapoi ; dar ceva, nu știa ce anume, îl ținea pe loc și se întreba : „să fie o cursă ? O fi vorbit ea ? Se poate să se fi destăinuit cuiva și s-a aflat... O, Dumnezeule, nu te mai poți încrede în nimeni pe lumea asta !" Dar ce l-a încremenit așa ? Trebuie să acționeze cât mai repede ; dacă nu este cine trebuie, n-are decât să sară zidul înapoi. Altfel, descoperit, poate vor să-l prindă ; o mai fi și altcineva pe aici... Puse mâna pe mânerul săbiei și gândea înfrigurat „dacă vor fi mulți, mă vor prinde și-mi vor cere să mărturisesc planul nostru... Umbra care se apropie *nu este a Ei, nu, nu este Smaranda ;* doar îi cunoaște până și umbra :

„Uite, mândra, nu e mândra
Că eu îi cunosc și umbra..."

Da, îi cunoștea și umbra, cu toate că după regăsirea lor, nu se văzuseră decât de câteva ori. Apoi, dacă el întârzia să vină, ea îi scria câte o carte, când avea ocazie să i-o trimită ; mai ales că vechilul fusese pus în gardă de cineva, nu știe de cine și de aceea, Smaranda îi comunicase căpitanului obstacolele ivite în calea planului lor. Se urzea răsturnarea planului căsătoriei ; vechilul a pus în mișcare oamenii săi de la conac, vraciul și pe alții, care să-i urmărească. S-a întâmplat

însă ca verii Smarandei. Ștefan și Giura, să afle gândurile ascunse ale acestuia și să se împotrivească, protestând energic :

— Trebuia — i-a spus cel mic, Giura — ca cel puțin o parte a veniturilor aduse de moștenirea Smarandei, în anii de când se afla dusă la mânăstire să existe în numerar ; fie și numai douăzeci-douăzeci și cinci la sută să-i restitui, presupunând că restul s-a cheltuit cu întreținerea curților, cu munca, cu reparațiile... Doar sunt drepturile ei ; ce-o să-i oferi, când după șapte ani, cât au trecut de atunci, se întoarce acasă să-și ia în primire moștenirea ?

Răspunsul a fost neașteptat :

— Nu se va întoarce ! Am aranjat totul și acolo îi vor putrezi oasele !

— De aceea, ai trimis vraciul s-o convingă de îmbolnăvire ? Și cu problema succesiunii și a drepturilor ei de moștenire, cum rămâne ?

— Ca mai înainte. Am făcut totul să avem acoperire ; ca tutore al ei, rămân tot eu, în continuare în aceeași situație, adică îi administrez bunurile până la întoarcere ; dar faptul acesta nu se va întâmpla niciodată !

— Și crezi că este drept și cinstit să procedezi astfel ? — a intervenit fratele cel mare.

— Cu cinstea și cu omenia, mori prost ! Vă las vouă puținul meu dar și moștenirea ei ! Sau nu pricepeți o dată ? Cei doi frați, nepoții săi, s-au privit reciproc, uimiți :

— Noi nu putem să fim de acord, nu ne place fapta aceasta a dumitale — a grăit, tăios, cel mic. — Nu ne ajunge că am profitat de drepturile ei aproape zece ani, dacă adăugăm și cei trei ani după moartea tatălui ei ?

— De șapte ani, de când a murit Farcaș de Brabova, — tatăl vostru — dacă nu eram eu, averea ei se risipea, conacul se părăginea...

— Așa este, dar trebuie să aibă și fata ceva, că au fost ale ei toate. Să-i facem o zestre cât de mică și să-i lăsăm pământul și toate ale ei ! — a îndrăznit nevasta vechilului, care se găsea de față.

— Tu să taci, să nu te-amesteci, că astea nu sunt treburi muierești — s-a răstit, autoritar, cu obidă, vechilul la femeia sa.

— Mai bine ai spune, unchiule, că nu sunt treburi tocmai curate. Dimpotrivă, sunt murdare, pentru că, cu viclenie, o îndepărtezi pe Smaranda de la drepturile ei...

Giura, fratele cel mic, este întrerupt brutal, pentru că a îndrăznit să-i sublinieze necinstea.

— Atâta timp — a continuat vechilul — cât vom face să arate faptele ca legale, nu ne pasă și n-am cheltuit atâția galbeni ca să renunț la planul meu. Asta mai trebuie ! Auzi, colo, să-i fac și zestre !

— Iartă-ne, unchile, dar nu te vom lăsa să mergi pe calea asta, lipsită de cinste și de omenie. Și de ce ai cheltuit atâția galbeni ? Ca să-i plătești pe cei care o țin acolo ca în robie ? Vom fi împotriva dumitale...

Fratele cel mare, Ștefan, și femeia vechilului nu mai spuneau o vorbă. Erau tot mai surprinși de ce le auzeau urechile, pentru că, în nici un caz, nu se așteptaseră la așa ceva. La acest *consiliu de familie,* soțiile celor doi frați nu erau de față. Veniseră fără ele. De altfel, nu le spuseseră deocamdată cum stau lucrurile ; nu trebuiau să cunoască prea multe amănunte, până ce nu se lămurește situația. În ceea ce o privește, nevasta vechilului, lelea Leanca, era mai degrabă roaba decât soția lui ; în schimb, era mândră de nepoții lor, nu numai pentru că știau carte ci și pentru că deveniseră căpitani în oastea băniei. Și spre deosebire de unchiul lor, aveau un suflet ales ; să-i pui la rană, nu alta. Și-i mai plăceau acești frați pentru că erau împotriva nedreptății pusă la cale de vechil :

— Nu te vom lăsa să mergi pe calea asta, înțelegi ? Suntem împotriva dumitale !

— Vă puneți de-a curmezișul ? Să-ndrăzniți !

— Vom îndrăzni, pentru că te oprim să faci o faptă nelegiuită.

— Atunci sunteți nerecunoscători !

— Nu dorim să moștenim zestrea Smarandei și vom arăta lumii adevărul, dacă nu te potolești ; și nu vei reuși, pentru că te vom împiedica să faci murdăria asta. Noi ne mulțumim cu ce este al nostru și vom rămâne cinstiți !...

Între timp, lelea Leanca, femeia vechilului, a stat de vorbă cu cei doi frați și le-a spus :

— Faceți așa fel ca totul să fie bine și Smaranda să-și ia în stăpânire moștenirea, că este păcat, maică, să iei dreptul, zestrea altuia, că nu ține de cald ; odată și odată, vine rândul și plătim pentru nedreptatea făcută cuiva și se alege praful, că așa a fost întotdeauna pentru cei care nu s-au mulțumit cu ce-i al lor și au râvnit la bunul altuia. Iar pe el lăsați-l în plata cerului... O să-i pară rău că era pe cale să facă o faptă nelegiuită. Veți vedea că am dreptate, eu îl cunosc. Voi deja i-ați zdruncinat gândurile, planul necinstit ; chiar dacă mai este supărat pe voi, mâine-poimâine vă va mulțumi, cel puțin în gând, că l-ați oprit de la o faptă urâtă... Mergeți și faceți cum știți că este mai bine. Vorbiți cu fata, cu căpitanul, care mi s-a părut un om tare de treabă și ajutați-i să se unească, să formeze o familie, să nu li se stingă neamul... Așa este bărbatul meu întotdeauna ; ar dori să fie toate cum zice el. Dar de data aceasta, l-ați înfruntat, și pe drept, că trebuie s-o ajutați pe biata fată. Lui o să-i treacă... E-hei ! Ce mult am mai suferit cu el, că m-a socotit ca pe-o servitoare, nu ca pe o nevastă. Așa mi-a poruncit toată viața. Dar așa este el ! O să-i treacă, vă spun eu. Poate că pe undeva, i-o mai fi rămas vreo picătură de bunătate în inimă...

— Biata femeie ! ia spus Giura lui Ștefan, când s-au depărtat de mătușa lor, răspândește bunătatea, ca soarele lumina...

Frații au plecat fără alte cuvinte ; de altfel, spuseseră totul. Și începând de-atunci, au acționat febril. Au fost la vraciul cu pricina și, când acesta încerca să abată lucrurile pe un făgaș mai convenabil lui, i-au ripostat :

— Vei înfunda pușcăria !

Au mers apoi la jude, care trebuia să legifereze nedreptatea vechilului și i-au spus :

— De astăzi înainte, veți acționa numai în numele ei și pentru ea, pentru Smaranda, care nu mai este minoră și nici

bolnavă, cum dorește vechilul și alții, interesați. Vă conformați întocmai, nu vă retrageți, duceți lucrurile la bun sfârșit, așa cum vă spunem noi.

— Adică ?

— Îl convingeți de gravitatea situației dacă se menține pe poziție ; una la mână. A doua : evaluați cu aproximație circa douăzeci și cinci la sută din veniturile bunurilor Smarandei, pe anii cât a stat la mânăstire ; cel puțin atât să poată primi din veniturile anilor trecuți, odată cu întreaga moștenire care i se cuvine. Trei : în limita legii, banii primiți de la el dacă va trebui să-i restituiți, că nu m-ar mira să-i ceară, îi veți primi de la noi ; Vom suporta toate cheltuielile. În felul acesta, rezolvăm problema în mod cinstit și Smaranda va intra în drepturile sale. Totodată, faceți o faptă bună și înlăturăm răul care se pregătește. Cheltuielile cu repara'iile, și renovările făcute de el în gospodăria ei nu depășesc, cred, douăzecișicinci la sută din venituri. Restul, până la zestrea care i se cuvine din veniturile anilor precedenți i-au revenit vechilului... Tot așa, cei doi veri ai Smarandei l-au ajutat pe Cavalerul de Brabova la „urzirea și aplicarea planului pentru răpirea fetei și căsătoria lor.

* *
*

Deocamdată, căpitanul se află singur în curtea mânăstirii...

Nu avea de unde să știe cine este umbra care se apropia. De aceea, toate acestea i-au trecut prin minte în câteva clipe, așa cum se întâmplă în marile momente... Umbra îl deruta, parcă. Nu știa ce s-a întâmplat, ce face ea, de ce n-a venit, după înțelegere... În sfârșit, umbra vorbește :

— Cutezător, ca un haiduc ! Era cuvântul lor de recunoaștere, dar nu era ea.

— Nu vă temeți, a reluat umbra, nu este nimic grav. E ceva, dar nu grav ; veniți cu mine, a mai șoptit ea.

S-au îndreptat undeva, trecând pe lângă clădirea bisericii, iar umbra a continuat, șoptind : A venit un vraci, care i-a re-

comandat, grijuliu, să mai rămână câțiva ani aici sau, dacă vrea să schimbe locul, ar putea-o duce în altă parte. Ca să vezi dumneata ce-i trece prin cap vechilului ? Să o mute cine știe pe unde, să nu mai știi de ea și, poate cu anii va scăpa cumva de nepoată, care a devenit de-a dreptul incomodă pentru el. Așa că ai făcut bine, că ai venit s-o iei de aici. Este tânără și frumoasă, știe carte multă și te poți mândri cu ea ; este un om cu suflet mare, ales, cu inimă bună. Îți va fi recunoscătoare toată viața. E drept, nu are nici douăzeci de ani, și-mi spunea că dumneata ai cam stat la îndoială, spunându-i că nu știi ce să faci, că ești cam în vârstă pentru ea. Biata fată zicea că dacă nu-i spuneai dumneata, n-ar fi crezut. De când te-a văzut, s-a zăpăcit de tot, și de atunci nu mai dorește nimic, numai la dumneata se gândește.

— Bine, măicuță, așa să fie, dar spune-mi ce face acum ? Ce trebuie să fac ? De ce n-a venit ea ? El se gândește să nu fie atras într-o capcană și de aceea stă mereu cu mâna pe mânerul spadei...

— Am spus că este urmărită ; cu mine e altceva. Nu pot fi bănuită. Iată, la fereastra aceea — și, întinzând mâna, îi arată prin întuneric o fereastră luminată slab, la care el se putea duce cu ochii închiși — tremură o lumânare. Este chilia ei. Ea așteaptă... Când au ajuns acolo, măicuța a bătut ușor, foarte ușor, cu degetul și ușa s-a deschis. Smaranda era îmbrăcată într-o rochie de culoare închisă și lungă. În picioare, avea ghete negre. Alături, în patul ordonat, se afla o bocceluță cu lucrurile ei. Când le-a deschis ușa, s-a tras un pas înapoi, să le facă loc ; fața îi era albă, marmoreană, ușor rumenă de emoție în pomeți și luminată de fluturarea unui surâs. Ochii, ușori prelungi, l-au privit duios și umezi de lacrimi, i-au răscolit inima de iubire și de milă. Simțea ceva nedefinit ; o melodie îi inunda sufletul... Ea i-a luat mâna și a sărutat-o ; el a făcut la fel. Au râs ușor ; i-a prins capu în mâini și a sărutat-o, iar ea s-a rezemat de umărul său și, în timp ce el o mângâia, fata plângea ușor.

— Haide, gata, am venit, draga mea ! Luna, unde este luna mea ? Mi-ai trimis altă lună la întâlnire... Încerca să glumească, pentru a-i abate gândurile triste.

— Dragul meu, salvatorul meu, tu ești totul pentru mine...

A venit iar vraciul care m-a declarat bolnavă și m-a amenințat că, dacă nu stau liniștită, voi fi dusă în altă parte cu forța ; apoi, a încercat să mă lămurească altfel și mi-a spus că dacă vreau, ar putea să mă ducă în alt loc, dacă nu îmi place aici... Înțelegi tu ? În altă parte numai acasă nu. Te rog să mergem unde știi, unde vrei, numai să le putem dovedi celor care îmi vor răul că nu au dreptate, că sunt sănătoasa...

— Așa vom face ! Că ești sănătoasă, o știu și ei, dar ar vrea să scape de tine. Îi interesează zestrea ta ; dacă ai încredere în mine, să mă urmezi până la sfârșit... Da ?

— O da, cu tine merg și în Iad.

— Te cred, dar să nu uiți, Smaranda, să nu uiți că nu am altă avere decât calul și pe Corbea, câinele ; sunt cei mai siguri prieteni ai mei și, bineînțeles, sabia...

— O, avem destul, nu-mi pasă de avere ! Ne ajunge zestrea mea și, chiar fără ea, te urmez, pntru că știu că sunt alături de un om bun, cu intenții bune și cu gânduri frumoase...

— Așa este, dar să știi că și căile iadului sunt pavate cu intenții frumoase — i-a spus el și a sărutat-o pe frunte ; au râs iar amândoi. Fetei îi străluceau lacrimile între gene...

— Totul îmi place la tine — a reluat Smaranda firul discuției — cum vorbești, și modul în care porți căciula și ipingeaua, mersul ușor și ochii, a căror privire n-o pot suporta. Ai atâta duioșie și farmec în ochi, că mă pierd cu totul când mă învăluie cu privirea lor ; iar zâmbetul ușor din colțul gurii apare ca un semn de bunătate. Nu degeaba ți-au spus verii mei „Cavalerul"...

— Ajunge, că mă copleșești — i-a zis el — așa ne face mama natură când vrea să ne pierdem capul...

Ea îl prinde de umeri și își reazimă capul de pieptul lui, suspinând... El o mângâie ușor pe cap și-i spuse :

— Fata mea, copila mea, parcă ești o copilă... Să ne grăbim, n-avm timp de pierdut...

Doamne, Dumnezeule ajută-ne, ajut-o părinte atot puternic să fie liberă și în afară de orice primejdie. O încredințez puterii tale, Doamne ! Ai grijă de copila mea și a nimănui...

Se ruga măicuța care îl însoțise în chilie. Se rugase la început în șoaptă, în timp ce Smaranda plângea în brațele lui, iar acum, continua să se roage, murmurând : „Tatăl nostru carele ești în ceruri..."

Terminând rugăciunea, se apropie de ei :

— Haide, gata, trebuie să plecați — le-a spus ea, cu ochii umezi. Trebuie să ajungeți departe, înainte de a se lumina de ziuă. Să nu uitați că a fost lăsat din totdeauna ca femeia să-și urmeze bărbatul, să-i fie soră mamă și soție, iar el să fie apărătorul ei, tatăl, fratele și bărbatul ei. *De-acum logodiți să fiți în veci !* Prin iubirea voastră și prin inimile voastre curate, acum și în vecii vecilor, Amin !"

În acel moment, căpitanul Izvoran i-a pus în deget inelul de logodnă și amândoi s-au sărutat... Ochii le străluceau iar odaia era parcă mai luminoasă ; candela, sub care se rugase călugărița, lumina mai tare, ca un candelabru. Sau poate surâsul fetei, atâta de enigmatic, care îi este așa de scump căpitanului...

— De-acum înainte, sunteți logodiți în fața cerului și a pământului, sunteți unul al celuilalt — a încheiat maica Maria sărutându-i și a adăugat : când și când, mai treceți și pe la mine ; îmi va fi dor de voi. Acum ne despărțim. Păstrează, Smaranda, acest medalion. Medalionul este o madonă ; îți seamănă. Apoi, se adresează căpitanului : îmi spunea Smaranda că așa o vezi dumneata, ca desprinsă din portretele Renașterii. Așa este. Iat-o ! Este a dumitale.

Smaranda i-a oferit, în schimb, călugăriței de care se despărțea cruciulița ei de argint.

— Acum ies să văd dacă este liniște pe afară, le-a spus ea ; dar să nu uit frânghia, să nu rămână pe zid după ce plecați... Voi lovi ușor cu mâna în geam ; atunci să ieșiți și să veniți după mine...

Căpitanul Izvoran s-au urcat cu frânghia și, ajuns sus pe zid, urma ca Smaranda, ajutată de măicuță să se urce și ea iar el s-o prindă, întinzându-i mâna și s-o treacă dincolo. În acel moment, de pe zid aude șoapte și pași în întunericul nopții și al pădurii ; câinele a început să mârâie și apoi să latre rar, por-

nind într-o anume direcție... Căpitanul le-a făcut semn celor două să rămână liniștite pe loc. Din desișul pădurii, s-au desprins rând pe rând mai multe siluete ; într-o clipă, le-a numărat în gând : două, trei, patru... a numărat cinci umbre, care se apropiau. A sărit jos de pe zid și a tras sabia, strigând câinelui : Corbea, șezi cuminte ; — apoi, către necunoscuți :

— Pot să știu cine sunteți și cine v-a trimis ?

— Vei afla îndată, când vei trece în lumea de dincolo — i-a răspuns unul din fruntea lor, probabil șeful care, în acel moment, a și izbit cu sabia.

Izvoranu i-a parat lovitura și simulând câteva mișcări l-a lovit năpraznic în cap și l-a doborât. Văzând că este pe cale de a fi înconjurat de ceilalți patru, se retrase ușor, apărându-se, spre zid. Dar unul dintre dușmani, din câteva sărituri a fost în spatele lui și a ridicat spada să lovească. În acel moment, Corbea a sărit în ceafa dușmanului și a căzut cu el grămadă. În cădere, l-au lovit pe căpitan peste picioare și acesta s-a împiedecat, dar nu și-a pirdut cumpătul. Unul dintre cei trei dușmani care se mai aflau în picioare, a sărit să-l împungă cu spada ; momentul era foarte greu pentru Izvoranu dar, de jos, cu o lovitură de spadă i-a zburat sabia din mână ; acesta văzând situația, s-a aruncat peste el... Căpitanul i-a bănuit intenția și a ridicat picioarele ; cu ajutoru lor și al mâinilor, l-a aruncat peste cap. Dușmanul a căzut grămadă, lovindu-se de zid, alături de cel care se lupta cu câinele. În acele clipe, s-a auzit tropot de cai și au apărut încă doi călăreți, strigând :

— *De Brabova, unde ești, cavalere ? Suntem noi !*

Verii Smarandei... Ține-te bine, că terminăm repede cu tâlharii !

Căpitanul a profitat de buimăceala dușmanior și a sărit în picioare ; își revenise și cel care căzuse fulgerat de spada sa. S-au ridicat toți cinci străinii la luptă, dar — apropiindu-se și cei doi — după câteva schimburi de lovituri, dușmanii au fugit, făcându-se nevăzuți, în cadru ; urmăriți doar de Corbea...

Fata n-avusese timp să se întrebe ce și cum a fost. Căpitanul a ajutat-o să treacă zidul și, de-acolo, de pe zid, de sus,

au văzut spre bucuria lor, calul care păștea în preajma locului, iar câinele care aștepta, ostenit de luptă, numai ochi și urechi, așezat lângă cal.

— Ce faci, Corbea ? — i-a spus el, de pe zid, câinelui, apoi a sărit jos și a ajutat-o pe Smaranda să coboare ; cu ea de mână, sau apropiat de cele două animale : — Ai avut grijă de Șoimul nostru ? Te-ai bătut bine cu dușmanii, m-ai ajutat, prietene, i-a mai spus el, mângâindu-l...

Câinele se bucură, gudurându-se și se apropie de viitoarea sa Stăpână, mișcând ușor coada, semn că-i pare bine de cunoștință și că o recunoaște ca viitoare doamnă a casei și a stăpânului său. Căpitanul de Brabova a chemat calul ; Șoimul, auzindu-și numele, s-a apropiat la pas, nechezând încet, prietenește. Și-au primit fiecare, și calul și câinele, câte-o vorbă frumoasă. Apoi, au încălecat toți — cei doi veri Ștefan și Giura, aduseseră un cal și pentru Smaranda — și au pornit împreună la drum. Se desprindeau din noaptea care se destrăma cu încetul și alergau spre zorile revărsate, în timp ce în codru privighetorile se topeau de dor, iar stelele de lumina dimineții.

O FATĂ CĂLARE TRECEA...

Niciodată n-o să-mi pot explica cum, fapte și întâmplări aflate sau trăite, la o distanță de peste patru decenii, să-mi pară ca o poveste. Da, o poveste pe care cineva, mi se pare, că mi-o șoptește din interiorul meu. Era în plin război ; abia trecusem de optsprezece ani și nu arătam decât ca un copil de cincisprezece ani și mă bărbieream o dată pe săptămână, dumineca, pentru a-mi crește barba. Mai trebuia să treacă trei ani până să fiu încorporat militar. Dar eu am pornit de-acasă, într-o seară de sfârșit de martie ; mă înrolam voluntar. De necrezut ? Nu ; au mai fost cazuri nu e ceva neverosimil, totuși... Lăsam atâta gol în inima mamei, atâtea lacrimi. Iar faptul făcea să-mi vină greu și mie ; și am plecat... Aveam și căutam argumente solide, credeam eu, pentru a-mi demonstra mie însumi necesitatea plecării, dar nu le puteam spune nimănui ; nici mama nu le-a știut pe toate... Ce doruri neștiute ne macină sufletul și gândurile, ce forțe ne îndeamnă să mergem pe o cale și nu pe alta, să ne făurim un destin și nu altul, este greu de știut...

În amurgul acela de sfârșit de martie 1943, era într-o duminică, în care cântau brotăceii sau răcăneii, cum le mai spune ; cântau în balta de la Vamvu de lângă Ochișor, slăvind parcă primăvara, ale cărei miresme erau tot mai mult prezente în atmosfera care trezea natura din amorțeala iernii ; flăcăi și fete ieșeau pe la porți, ca de obicei în serile frumoase și la sărbători ; se adunau la vale, la școală, alții în deal, la pod, lângă casa lui nea Ion a lui Toma Stănășel sau la fântâna cu

cumpănă, la moș Iancu Trocan. Mergeau în grupuri, glumind și cântând, apoi se încingea hora după fluier... Frate-meu Nicu, mai mic cu doi ani, împlinise șaisprezece, a ieșit și el. Eu n-am mai ieșit. Am rămas cu mama ; era foarte tristă. Plângea pe ascuns ; știam, simțeam aceasta. Peste câteva zile eu trebuia să plec. Am dat mâncare la câini și am mai trecut pe la oi. Aveam vreo cincisprezece-șaisprezece, și-mi erau atât de dragi că erau așa de blânde ; vorbeam cu ele de parcă erau oameni. Le-am separat pe cele cu micii mici de celelalte, am controlat să văd dacă mai au nutreț. Când m-am întors în casă, mama curățase masa, spălase vasele și a intrat cu lampa în odaia în care dormeam. Tocmai atunci, veneam și eu de-afară.

— Tu nu mergi nicăieri astăseară ? Este duminică... a zis cu glasul scăzut, așezându-se pe pat lângă sobă ; era mereu friguroasă. Simțeam că o înecă lacrimile și-mi venea tare greu când o știam că e gata să plângă. Îmi părea rău că suferă. M-am așezat pe scaun lângă masa de la fereastră...

— Nu mai merg, am răspuns, nu mai am la ce...

Încă din toamna trecută, căutasem să am cât mai puține relații cu fetele, cu băieții, știind, fără să vorbesc prea mult despre aceasta, că le voi rupe și nu-mi va fi ușor ; mereu îmi zburau gândurile și peste Jiu, la fata cu ochii ca aluna...

— Și totuși pleci ? a mai zis încet, de parcă voia să nu mă supere.

Aveam să mai stăm împreună doar două sau trei zile.

— Credeam, a continuat, că poate te răzgândești și rămâi acasă... Când a spus aceste cuvinte, i-au dat lacrimile.

— Mamă, nu mai plânge. Urează-mi noroc, sănătate și lasă plânsul. Acum și să vreau să rămân, nu se mai poate. Mi-a venit ordinul de încorporare ca voluntar, deci mi-au aprobat cererea și cu armata nu te poți juca. Nu mai pot da înapoi, dar nici nu doresc s-o fac.

— Nu s-a uscat bine țărâna pe mormântul tatălui tău, și acum pleci tu ; cum să nu plâng, dacă nu pot altfel... să fi rămas acasă, sunteți numai doi, aveți ce vă trebuie, n-aveți motive să nu vă înțelegeți. Curtea și grădina sunt destul de mari ; un pogon și jumătate ; este loc pentru patru case nu pentru două...

— Nu este vorba de asta, mamă ; nu că n-avem unde sta sau ce mânca, sau că plec pentru că nu ne înțelegem. Nu, că Nicu este o altă fire și gândește altfel decât mine, asta este altceva. Poate și dumneata gândești altfel. Vei vedea că, de cum voi pleca, nu va trece un an sau cel mult doi, și el se va însura ; dar eu și dacă aș rămâne, n-aș putea-o face.

— De ce ? a spus, ștergându-și ochii cu colțul basmalei.

— N-are rost, mamă, e război. Anul trecut au fost încorporate două contingente de recruți deodată. În primăvara aceasta, poate vor lua unul, poate două, cine știe... Nu știm cât mai durează războiul și dacă vor încorpora tot două contingente și în primăvara aceasta, la anul viitor sigur voi fi încorporat și eu. Numai în caz de pace, aș mai avea trei ani până la armată. Așa că, vezi dumneata, doresc să nu încurc lumea. S-ar putea să rămân în armată, sau poate că nu rămân ; vom vedea cum stau lucrurile. (Nu i-am spus că s-ar putea să nu mai viu...). Dar este mai bine să plec înainte.

— De ce să pleci ? Poate până-ți vine rândul se termină prăpădul ăsta de pe capul nostru. Știu că ești gata să-mi răspunzi, cum mi-ai mai spus, că țara are nevoie de soldați, dar ești debil cu sănătatea și slăbuț. Să mai fi stat un an măcar... ești aproape un copil și mai sunt trei ani până să-ți vină sorocul...

Mi-era teamă că-mi spune iar de nenea Grigore, unchiul cel mic după tată, care căzuse recent în război ; și nu-mi plăcea să cobească. Dar nu l-a mai pomenit. Biata mamă ! Îmi frângea inima cu întrebările și cu lacrimile sale, sperând că totuși, voi rămâne. Și mi-a venit în minte dimineața aceea de noiembrie ; era o dimineață rece și ultimele frunze picau vestejite de brumă din arborii care rămâneau triști și goi. Bunicul după tată m-a strigat afară, la poartă. Venea de la primărie cu o hârtie în mână. Mi-a întins-o. În ea am citit că unchiul cel mic din partea tatălui meu, nenea Grigore, a căzut pe front, la Derebenskaia, la nici o lună după ce plecase dintr-o permisie de trei zile. Acasă îl așteptau o soție frumoasă de nouăsprezece ani și o fetiță de un an...

— Ieri și alaltăieri, mi se tot părea că-l aud — a spus bunicul cu glasul tremurat — și parcă-l vedeam și-l auzeam

cum venea seara cântând ; când se apropia de casă, schimba cuvintele, mă anunța să-i deschid ușa :

Frunzuliță viorea,
Deschide, tată, ușa...

N-am mai spus nimic, parcă împietrisem. Vestea căzuse prea pe neașteptate. Noi socoteam că nici nu va fi ajuns încă pe câmpul de luptă. Imaginea sa mi-a apărut clară în minte : de statură potrivită, mai degrabă scund, dar bine legat, cu părul castaniu deschis, cu ochii căprui și cu dinții albi și sănătoși. Vesel, și totdeauna cânta, și ce mai cântece, ce melodii ! Parcă-l aud și astăzi :

„...De știam, mândră, știam,
Nu ne mai amurezam..."

Am intrat în casă și i-am spus mamei, care a început să plângă... Dar nu puteam spune nimănui câte aveam în cap și în inimă. Nu m-ar fi înțeles, sau nu m-ar fi crezut.

*
*

Din anul cedării Basarabiei și Ardealului de Nord, nu visam decât să fac parte dintre ostașii care vor zbura peste hotarele nedrepte, să ne eliberăm teritoriile răpite, pentru că, nu știu prin ce intuiție, de unde și cum, nu m-am îndoit niciodată că ziua aceasta va veni foarte curând. Nu voiam ca eliberarea să se facă fără a lua și eu parte la marele eveniment. Pe lângă acestea, mai era ceva... De dragul tatălui meu, care în armată fusese cavalerist și în amintirea sa, doream să mă înrolez și eu tot la cavalerie, deși nu eram sigur că, în împrejurările create, când se împuținase cavaleria, voi mai putea nimeri la această armă. Singura soluție era voluntariatul, pentru că-mi alegeam unitatea militară...

— Ce știți voi ce este războiul ? am auzit-o iar pe mama, trezindu-mă din gândurile mele. Nu i-ar mai răbda pământul pe ăi de-l fac și care se bucură la vetrele altora. Aveam abia

paisprezece ani când a început celălalt ; ce repede a mai curs timpul. Doi ani au bubuit tunurile la sârbi și pe unde-or mai fi fost și apoi a intrat și armata noastră în foc ; a trecut în Transilvania — mi-aduc aminte ca astăzi — și totuși parcă a fost un vis. Nu-mi vine să cred cum uită oamenii ce n-ar trebui uitat niciodată. Au plecat toți bărbații tineri și toți feciorii din sat dar dintre ei n-au mai venit decât o parte. Unii s-au întors răniți, ca socru-meu, bunicul vostru, sau ca nenea Lache Surdu, care-a venit cu un picior de lemn. Alții au stat prizonieri în Germania doi-trei ani sau mai mult, și când au venit, te mirai că nu le-auzi oasele zdrăngănind, de slabi ce erau ; noroc cu pielea că le ținea, altfel li s-ar fi risipit care-ncotro. Nea Ioniță Neacă zis Fleașcă era așa de lihnit de foame când a venit, încât a mâncat o găină cu o mămăligă întreagă. Bietul om, mai-mai să se-mbolnăvească, să moară tocmai când se văzuse acasă. Prizonierii căzuți la dușman erau duși la muncă, dar mâncare n-aveau decât să nu moară de foame, sau nici atât. Numai noi, românii, am hrănit prizonierii ca pe musafiri, fie ei ruși, nemți, turci sau de alt neam. La noi, omenia este la loc de cinste, dar vezi tu, nu în toate părțile lumea e la fel... Să nu uiți că războiul nu e o joacă și să ai grijă să nu pățești ceva rău...

Mai crescusem cu doi ani, continuă mama, dar eram totuși o fetiță și tata Săndiță ma trimitea câteodată tocmai la Buicești, călare, la sora-sa, care era măritată acolo. Mă obișnuisem cu iapa noastră și atunci, în toamna aceea, din 1916, într-o zi, m-a trimis la Buicești...

Mama s-a oprit și a rămas pe gânduri. De teamă să nu se întoarcă iar la lacrimile sale și pentru că-mi plăcea să-mi povestească din copilăria sa și din timpul primului război mondial, am rugat-o să continue :

— Spune, mamă, cum a fost când te-ai dus călare la Buicești ?

— Hei, am fost de mai multe ori. Și călare, și pe jos ; ce mă mai duceam !... Este atâta timp de-atunci. Au trecut anii cu grămada...

A rămas iar pe gânduri câteva clipe, apoi am auzit-o murmurând : În zori de zi, călare...

— Parcă spuneai că era seara, mamă ?

Da, atunci era seara. De altfel, am plecat după prânz.

N-am mai întrerupt-o ; am lăsat-o să văd ce-mi spune. Aș fi dorit orice, numai să n-o mai văd plângând...

Așa cum am mai spus, intrase și România în război. Ostașii noștri trecuseră munții, că erau acolo români sub stăpânire străină de aproape o mie de ani. La început, i-au respins pe dușmani și au ajuns dincolo de Brașov, până la Sibiu și în alte sate și orașe, iar lumea îi primea cu flori, bucuroasă că sosise ceasul eliberării. Soldații noștri mergeau fredonând în grup cântece din satele lor sau ostășești, învățate la armată :

„La arme, pentru neam și pentru lege,
Când patria ne cheamă sub drapel,
Datori sunt toți copiii să alerge,
Să-l apere, să moară pentru el..."

Și la fel cântau : „Să treceți batalioane române Carpații..."

Unchiul vostru ăl mare, Vergilă, le știa pe de rost. După o lună de zile sau mai bine, au adus nemții trupe multe, tunuri și mitraliere ; ai noștri nu aveau nici pe jumătatea lor și erau mult mai puțini și ca număr. Și ne-au lovit nemții și de la Dunăre. Ca să nu-i prindă la mijloc ai noștri au început retragerea ; nu fugeau, se retrăgeau luptând. Nemții, cu toate că aveau pierderi, parcă tot mai mulți veneau. După câteva săptămâni de lupte grele, au ajuns la Tg. Jiu și la Turnu Severin, apoi la Târtăreni... Treceau mereu refugiați spre Craiova iar noi tot speram că dușmanii vor fi opriți. Începuseră să se refugieze și oamenii din comuna noastră. Într-una din zile, tata mi- aspus : — Auzi, tu, Ioană !

— Ce este, tată ? am răspuns. Cred că va trebui să plecăm și noi, continuă el. Îi simțeam supărarea în glas și teama. Eram șase oameni cu bunica șapte ; părinții și noi, patru copii : soră-mea, Liuța, era cea mai mare, avea optsprezece ani, eu șaisprezece, iar frații, al mare, paisprezece și Tudoriță,

nouă. Unde să ne ducem ? Apoi vitele, vreo douăzeci și cinci-treizeci de oi, boii, o vacă și iapa noastră blândă ca o mielușea și care avea o steluță în frunte, pentru care îi spuneam Steluța... Apoi casa cu gospodăria, să le lași toate baltă... Totuși, unii începuseră să plece. Tata parcă nu se hotăra. Avea la deal, la Buicești, pe sora-sa, măritată acolo. Era mama nevestei lui nea Ioniță, zis Cucăială, din satul nostru. Voi sunteți veri cu copiii lor.

— Iei iapa, și-a urmat tata cuvântul și pleci la Buicești și o întrebi pe mătușă-ta : ce fac ei ? se refugiază ori ba ? Dacă da, să plecăm împreună. Să-njuge boii și să vină. Mâine la prânz să fie aici, cu tine și ne-om duce și noi unde-om vedea cu ochii. Tata ajunsese la cincizeci de ani. Pe front nu l-au mai luat, dar se putea să-l ia nemții la corvoadă cu carul ; deocamdată nu știam ce să ne facem cu toții. Unde să plecăm în prag de iarnă ? Te duci, mi-a mai spus tata și să-nnoptezi acolo, să nu te prindă întunericul pe drum. Dar mâine pleci în zori, să fii acasă până la prânz.

— Bine, tată, mă duc, am răspuns cu glasul scăzut. Situația în care ne aflam îmi tăia curajul, cu toate că mai fusesem la Buicești. Frații mei erau încă copii, iar soră-mea, deși mai mare, nu se apropia niciodată de iapă, așa că eu eram cea mai nimerită pentru drumeție.

— Ce nu-ți mai place să mergi la mătușă-ta ? s-a răstit tata supărat. Mănânci de prânz și p'eci imediat și, așa cum ți-am spus, mâine la amiază ești înapoi ; tunurile se aud de-aici, dar sunt destul de departe. Nu-ți fie teamă.

— Am înțeles, tată...

Am mâncat de prânz și am pornit cu Steluța, când mai tare, când mai ușor, ca să pot ajunge până seara. Steluța era așa cuminte, că mă înțelegeam bine cu ea. Era o după amiază frumoasă de octombrie, cu o lumină ca borangicul. Altădată, veneam seara târziu de la sora tatei și nu îmi era urât ; dar acum, când auzeam tunurile care băteau și bubuiau într-una dincolo de Tânțăreni, cu toate că erau peste doisprezece kilometri până acolo, mi-era teamă. Mi se părea că în dosul fiecărei tufe, al fiecărui copac, se ascunde un dușman. Pe atunci,

casele și satele erau mai mici și mai rare decât astăzi ; de la Braloștița la Schit, era lung drumul între sate și Jiul cu zăvoiul aproape ; de la Schit la Bâlta și mai departe, era la fel, pe lângă Motru. Ce să mai spun, nu mai puteam de frică. Vorbeam într-una cu iapa ca să uit. Tăceam numai când mă întâlneam cu oamenii, care nu erau prea deși și se duceau în drumul lor, grăbiți și necăjiți. Iapa mă auzea, ciulea urechile de parcă știa ce-i spun — și poate că știa — dar simțea că-mi este teamă. Și cum să nu fie necăjiți oamenii, că nu terminaseră de arat și de semănat toate ogoarele : abia dacă strânseseră de pe câmp porumbul și cocenii. Treaba mergea încet, multe brațe lipseau, erau la război. Îmi venea să-i blestem pe cei care au făcut să fie războie pe lume, să moară oameni, să dărâme și să ardă case, să jefuiască și să-și bată dușmanii joc cum vor de fetele și femeile oamenilor... Și iar vorbeam cu iapa și-i spuneam : „Ce rău îmi pare, Steluța, că nu sunt un bărbat puternic, să plecăm acolo, pe front, să ne batem cu nemții ; dar așa, o biată fată...

Săptămâna trecută a fost pe la noi sora mumii de la Filiași, mătușa cea mare din partea ei și ne-a spus o întâmplare cu o fată de la Gorj, Catalina ; fata s-a rugat de frate-său, plângând, s-o ia cu el la război și el n-a luat-o. Și războiul ajunsese lângă satul lor :

— Rămâi, i-a spus el, câtă vreme voi lupta eu, tu n-ai nevoie să pui mâna pe armă. Să ai grijă de casă și de cărțile tale !

— Că vezi tu, Steluța, ea învăța carte. Era sau trebuia să fie învățătoare. Și nu știa bietul frate-său că în câteva zile el nu va mai fi ; a căzut în luptele de la Jii, iar fata, când a aflat, a alergat la el și, dacă a văzut că nu mai este nimic de făcut, i-a luat arma, plângând, și a strâns-o la piept ca pe o soră. Da, ca pe o soră, că doar fusese în mâna fratelui său ; și cu arma în mână s-a prezentat la regimentul fratelui, cerând ofițerilor s-o lase să lupte. Dar ofițerii nu voiau să audă ; auzi, colo ! O fată cu pușca în mână pe front, să se bată cu nemții ! Mai mult ar încurca soldații, care — în loc să-și vadă de datoria lor — ar fi cu ochii după ea... Dar Catalina nu s-a lăsat ; a ajuns până la general. Auzi tu, la general s-a dus.

Așa spunea sora mumii de la Filiași... O-o-o, și cea mai bubuie tunurile astea ! Îți dai seama că nu prea este bine pentru noi...

— Așa, cum spuneam Catalina a mers la generalul, pe care nu mai știu cum a spus că-l cheamă, Dragul sau Draga... A-a-a, Dragalina, parcă ; da, Dragalina. Mândru nume... Și generalul nu voia nici măcar s-o primească. El n-avea timp să stea la taclale cu o fată, așa spunea ; o fată care nu-și dă seama că locul ei nu e pe front, în linia întâi. Dar ea nu s-a lăsat și, când a primit-o totuși și a văzut ce inimă mare are, a întrebat-o :

— Ce cauți, domnișoară, în iadul ăsta ? Nu e locul dumitale aici !

— Iadul ne-a prins pe toți, domnule general și am venit să-mi apăr țara. Vă rog să mă înțelegeți că nu pot sta de-o parte când este atâta nevoie de luptători. Așa a făcut Catalina și astăzi se bate vitejește cu dușmanul ; toată lumea vorbește despre ea.

*

* *

A doua zi în zori, am pornit cu răspunsul mătușii de la Buicești, sora lui tata, măritată acolo, să-l duc la noi, la Sfircea. Mătușa și nenea de la Buicești au spus că nu pleacă nicăieri și că de la ei nu pleacă nimeni ; vor merge în pădure, pentru o vreme. Acesta era cuvântul lui nenea bărbatul mătușei mele.

Pădurea a fost sprijinul nostru întotdeauna la izbeliște, așa cum zicea mama Gherghina, bunică-mea ; dar oamenii au uitat că ne-a fost ca o soră și au tăiat-o cu nemiluita. O-o-oh ! Unde sunt pădurile, că pe dealurile de la noi n-a mai rămas nici cât să se ascundă iepurii. Acolo la Buicești, am aflat că frontul a ajuns lângă Filiași ; acolo a fost Catalina rănită. Îmi venea să plâng și parcă m-aș fi dus la Cătălina, să-i alin durerile. Biata fată ! Să pot merge în locul ei.

— Dac'ar știi, Steluță, tata Săndiță, ce gânduri îmi trec prin cap, m-ar sătura de bătaie cu dușmanul. Ar zice că nu

sunt în toate mințile și că, deși am șaisprezece ani și jumătate, n-arăt nici cât una de cincisprezece. Dar să merg cincisprezece-douăzeci de kilometri dus și întors, singură, doar cu tine, pe asemenea timpuri, sunt bună. Oricum, dacă aș pleca pe front, Steluța, te-aș lua cu mine...

Iapa ciulea urechile când își auzea numele și poate se întreba ce tot îndrug acolo, pe spatele ei, dar eu îmi spuneam gândurile cu grai viu, ca să uit de frică. Altădată, când mergeam la Buicești, sau când mă întorceam de acolo, pe drum, între sate, cântam ușor ; erau prea frumoase lunile Jiului și ale Motrului, mai ales la Gura Motrului și crângurile de pe dealuri, cu poienile înverzite, unde păștea vitele... Erau o mândețe locurile astea și nu urlau tunurile, nu era război. Într-o dimineață, pornisem de la Sfircea la Buicești ; era într-o duminică de vară și mă-mbrăcasem de sărbătoare ; eram primenită și așa veselă... Și murmuram în sinea mea un cântec. Dac-ar ști omul ce-l așteaptă în viață „n-ar mai bea, n-ar mai mânca", cum zice cântecul pe care-l cânta mama Gherghina :

„De-ai ști, neică, de ce-ai da
N-ai mai bea, n-ai mai mânca,
Ca iarba te-ai legăna..."

Și era frumoasă dimineața de atunci și Jiul și Motrul curgeau la fel de limpezi la vale dar nu se auzeau tunurile la Filiași, doar la câțiva kilometri de noi. Și cum mergeam călare, prin satul Schit i-o fi plăcut cuiva cum arăt, că am auzit dintr-o grădină, pe un om zicând niște vorbe mândre ca un cântec : „În zori de zi, călare, / o fată trecea...". N-am întors capul, să-l văd, n-am îndrăznit. Și mă gândeam că, era feciorul unui om de la Schit, care fusese dat pe la școli să învețe să se facă popă și niște colegi de la școală, i-au dat o alifie — așa spunea lumea ; i-au spus că e bună să dea pe cap cu ea, să-i facă părul frumos ; el așa a făcut și i-a picat tot părul, că nu i-am mai rămas decât la ceafă și la tâmple, și nu s-a mai făcut popă ; ce răi sunt unii oameni !

Nu știu de ce, dar așa credeam pe atunci, că el trebuie să fi zis cuvintele acelea frumoase...

Când am ajuns acasă, era pe la prânz, și i-am spus lui tata Săndiță ce răspuns a dat sora sa de la Buicești și s-a supărat rău ; Ținea mult la ea și voia să plecăm în refugiu împreună ; zicea că dacă știa, nu mai aștepta și eram plecați de azi dimineață, așa cum au plecat alții și am fi fost departe la ora aceea... Tot în dimineața aceea, când mă întorceam cu Steluța și mă grăbeam să ajung acasă cu răspunsul, tata fusese trezit pe la primul cântat al cocoșilor, de niște oameni din sat, ca să meargă la podul de lemn de la Jiu, să-l strice, ca să nu treacă nemții peste el, de la Răcari la noi. Aflaseră oamenii că i-au răzbit nemții pe-ai noștri și au intrat în Filiași ; și erau mulți oamenii și unii dintre ei bătrâni. Alții se țineau bine, erau ceva mai tineri, cum era tata, la cincizeci de ani. Dar au pornit toți, crezând că fac o treabă bună. Erau : Ioniță Preduleasa, Heleciugă ăl bătrân, veteran de la 1877, Coandă și Pavel Nicolin Mărgineanu și alții, tot așa de bătrâni, de la Sfircea de la Braloștița. Abia ajunseseră și când începeau să-l dărâme, au aflat de la niște călători care veneau dinspre Filiași că frontul este rupt în toate părțile, că nemții au intrat în Argetoaia, iar pe Amaradia înaintează spre Craiova și, că oricum, cu pod sau fără, ajung și la noi. La Filiași ai noștri opun rezistență până spre seară, pentru a putea să evacueze niște vagoane cu muniție și alimente. Alte zvonuri erau că dușmanii, care veneau dinspre Dobrogea, ar fi ajuns la Dunăre. Și câte și mai câte vești rele se auzeau. Și s-au întors oamenii de la pod — amărâți — pe la casele lor și nu știau ce să facă ; unii ziceau să-njuge boii și să plece cu ce-or putea lua cu carul ; alții credeau că e mai bine să rămână : Erau și unii care n-aveau vite de înjugat sau de înhămat. Erau destui din cei care credeau că e mai bine să rămână, cu toate că nu aveau unde să se ascundă până trece prăpădul ; și iarna era aproape... Dar tata Săndiță a hotărât să plecăm, mai ales că vărul său cel mai bătrân, nenea Ică Vlad plecase încă de dimineață. Am pus o brumă de boarfe, câte poți arunca într-un car, unde trebuiau să încapă și un sac-doi de făină,

de mălai, câteva vase, o putinică cu brânză, o oală cu untură, slănină, ceapă, urma să ne mai urcăm și noi în car. Cu rândul, căci nu puteam merge numai pe picioare. Eu mergeam călare, după oile pe care le-am luat cu noi. Vaca am legat-o după car... Soră-mea, Liuța, și muma cu cei doi frați s-au urcat în car, iar tata pe lângă boi și am pornit. Câinii nu știau ce să facă ; simțeau situația și lătrau, scheunau, ba ar fi mers, ba ar fi rămas. Și unde ne duceam ? Nu știam. Să pleci în lume cu toți ai tăi, să lași toată gospodăria, casa la voia întâmplării. Rămânea bunica, mama Gherghina, care spunea că e bătrână și vrea să moară acasă. Păsările și pisica rămâseseră și ele de asemenea, acasă. La vale, în mijlocul satului, în poiana unde este astăzi școala, se mai adunaseră câteva care, gata de plecare ; și era lume multă, unii plecau, alții, care rămâneau, veniseră și priveau și ne rugau să nu plecăm. Dar plecaseră destui. Nenea Ică Vlad plecase ca și noi cu toată familia ; cu cele două fete dada Ruxandra, măritată cu învățătorul Sopoțeanu, dus pe front și cu dada Lenuța, care s-a măritat cu Tudor Badea, pe atunci plutonier reangajat. Și cu nenea Ica mai plecaseră încă vreo câteva care, de dimineață ; Era lume multă în poiană, în jurul nostru. Se aflau acolo și Stan Nicolăiță, Danciu Sopoțeanu, Danciu lui Preda, Bănică cu nevasta-sa Bănicoaia și alții ; unii cu carele încărcate, cu nevestele, cu copiii sau nepoții, alții fără care, așa cum am mai spus. Era lume multă și vite ca la târg ; și câinii lătrau sau urlau prin ogrăzile oamenilor, femeile și copiii plângeau, oamenii discutau între ei sau își certau nevestele să nu mai plângă ; erau toți tare necăjiți. Nu știau ce să facă. Era jale multă, iar tunurile bubuiau, bubuiau... Pornisem și îșI îndemnau oamenii boii când, de pe drum, dinspre Scaiești, ne-am trezit cu cei care plecaseră dimineața sau seara trecută, că se înapoiau ; un șir de care... Unii ajunseseră până la Craiova. Acolo au aflat că nemții se apropie de oraș, dinspre Amaradia, vin de la Melinești și, tot la fel, veneau pe alte căi din alte părți, dinspre Brabova și dinspre Argetoaia. Și zicea Nenea Ică, acum, la întoarcere, că le-a spus primarul de la Scaiești că nemții au ocupat Filiașul și, pe la Răcari, înaintează spre Tatomirești... N-aveam unde ne

mai duce. Eram prinși la mijloc ; până seara sau până a doua zi, vor fi și în satul nostru. Mai spunea nenea Ică, vărul tatei, că încă de seara, le-a spus un ofițer, care trecea cu un grup de călăreți spre Craiova, că nu este bine să ne refugiem, pentru că nu se știe unde și când se va stabili frontul și cine știe pe unde putem rămâne, fără adăpost și fără hrană, în plină iarnă. Așa ne-a zis ofițerul. De altfel, dușmanul urmărește armata, nu populația. *Întoarceți-vă acasă, oameni buni !* Apoi, au dat ostașii pinteni cailor și au pornit mai departe. Și-acum eu vă spun vouă că ofițerul are dreptate. Nu mai e ca pe vremuri, când ne ascundeam în păduri. Nu mai avem pădurile de-atunci și pospodăriile sunt altele, mai mari decât acelea de pe vremuri, nu le puteam lăsa la voia întîmplării...

Am oftat ușurați ; pentru că, rău sau bine, rămâneam în casa noastră. Până la miezul nopții, am terminat de descărcat și ne-am culcat. O putinică cu brânză, oale cu untură, grâu, porumb, mai îngropasem, dar putinica cu brânză care a fost cu noi n-am mai avut timp s-o ascundem, era târziu. Am lăsat-o în tindă. Dimineața, în zori, nemții erau în curte ; parcă au venit după miros. Erau vreo cinci, i-au desfăcut capacul cu o baionetă, au fluierat de bucurie, când au văzut ce se află în ea, și au zis : gut-gut ; Se zice că vorba asta înseamnă la ei *bun sau bună*. Și au luat-o, au pus-o într-o căruță mare și duși au fost...

Când au intrat în țară, șase săptămâni au tot curs la vale, zi și noapte, de credeam că nu se mai termină. Și au rămas doi ani pe capul nostru. Ne luau ouă, făină, untură, grâu, porumb și la fiecare două case, luau și câte un porc și un bou ; apoi, îi obligau pe oameni să împartă porcul de la gospodarul căruia i-a rămas, cu acela de la care l-au luat. La fel urmăreau să se ajute cu boii desperechiați, pentru a semăna, că le trebuia și grâul. După ce au fost bătuți, nemții au dispărut într-o noapte ; parcă n-au fost niciodată. Cei mai mulți s-a retras pe Șoseaua Mare, de la Craiova la Filiași.

Acum se află iar în țară, de peste doi ani. Cine știe cât or mai rămâne, ca să stoarcă biata țară. Bieții oameni !...

M-am gândit de-atunci, de multe ori la mama cum a procedat cu mine, în seara aceea, înaintea plecării mele, voluntar... își depăna amintirile pentru a încerca să abată sau să întârzie lacrimile care aveau să curgă din belșug după ce voi pleca de-acasă...

*
* *

Trei zile după aceea, miercurea următoare, tot într-un amurg la fel de frumos, am pornit la gară. Îmi veneau în minte versurile unui cântec pe care-l auzisem când eram copil, de la vecinul nostru, nea Ioniță Nițiе :

Frunzuliță nucă seacă,
Mâine toți recruți-mi pleacă,
Ies părinții să-i petreacă,
Dar pe mine n-are cine
Că sunt singurel pe lume...

Numai gândindu-mă la cântecul, care îmi suna în minte și la mama, pe care am lăsat-o tristă, mă înecau lacrimile. Chiar singurel pe lume nu eram, dar la gară am pornit singur. Recruții contingentului 1944 plecau peste câteva zile ; erau și ei înrolați cu un an mai devreme, dar nu cu trei, cum mă înrolasem eu. Am pornit de-acasă cu două zile înaintea termenului. De altfel, în ultimul timp, mai cu seamă în ultima săptămână, stăteam ca pe ghimpi. Nici somnul și nici mâncarea nu-mi mai priau. N-am lăsat pe nimeni să mă conducă la gară ; Nici chiar pe mama ; nu puteam s-o văd plângând, pentru că nu mi-aș fi stăpânit lacrimile de mila ei. Mai apropiat dintre băieții din sat, în ultimii doi ani, îmi era Nicu Vlad, zis Boaba, unul dintre verii mei din partea mamei. Cu el am vorbit să vină și m-a prins din urmă ; am plecat prin grădină, peste câmp, pentru a nu mă întâlni cu cineva care mi-ar fi putut stârni lacrimile. Și totuși, după ce am trecut Jiul pe podul de la Răcari, nu mai aveam nici doi kilometri până la gară, printre puținii călători, am întâlnit două cunoștințe din sat : erau două fete, Anica Badea și Vona

Dan a lui finul Ion a lui Colița. Mi-a prins bine că eram pe partea opusă a șoselii și, cu toată părerea de rău, le-am salutat numai, fără a merge la ele pentru a-mi lua rămas bun. Mi-era teamă ca, întrebându-mă de ce am plecat, sau de ce nu e nimeni dintre ai mei cu mine, sau altele ca acestea, să nu-mi dau de gol slăbiciunea și îndoielile care mă rodeau. Mai ales, dacă mi-ar fi spus : „Și nu-ți pare rău ?“ ar fi fost jenant pentru mine să mă vadă cu lacrimile în ochi. Așa credeam. Ce le puteam spune ? De la toți ai mei, de la bunicii după mamă și după tată, de la unchi și de la mătuși îmi luasem rămas bun în seara trecută sau în dimineața plecării. Cu cele două fete fusesem coleg la școala din sat ; după aceea, nu le-am mai văzut niciodată. Și m-am dus...

*

* *

Se terminase de mult timp războiul ; au trecut anii și nu-mi făceam timp să merg pe acasă, prin satul natal. Eram prea prins de diverse probleme profesionale iar concediul îl făceam prin stațiuni balneare. Scriam din când în când mamei, fratelui meu, îmi scriau și ei, dar destul de rar. Într-o zi, a venit pe la mine mama ; a venit să mă vadă și să mă certe duios că nu mai merg pe-acasă :

Să mai vii și tu prin sat, că nu vei mai ști cum arată ; să știi că s-au schimbat și pe la noi multe... Acum trecem Jiul pe un pod nou, oamenii din sat și-au cumpărat aparate de radio, televizoare ; lumea se schimbă și pe la noi... Știam și eu și-mi era dor să merg, dar așa greu îmi făceam timp și așa de rar... Și revenea din nou la ce-o durea mai mult. Dar, pentru a mă convinge, mereu pe ocolite ; îmi povestea iar de pe-acasă, noutăți de prin satele vecine și din regiune : la Scaiești s-a făcut o fermă agricolă, câmpul este presărat cu sonde, se caută petrol... La Înșalnița este un combinat mare unde lucrează oameni și din satul nostru. Și la Filiași s-au făcut fabrici ; nu mai e doar un târg mai mare, e un adevărat oraș. Am uitat să spun că avem lumină electrică. ... Apoi, mama revenea iar la subiectul preferat : să nu ne uiți și să nu rămâi singur... Să nu rămâi multă vreme singur, că nu e

bine. Cu cât vei amâna mai mult timp căsătoria, cu atât o să fie mai greu să faci o treabă bună (și cât adevăr era în cuvintele sale !). Toate lucrurile și faptele bune se fac la timpul potrivit. Dacă mai ții minte — că vii așa de rar prin sat și stai așa de puțin că nu mai cunoști oamenii — poate-ți amintești de Leanca lui Puiu Sopoțeanu. Puiu, bărbatu-său, n-a mai venit din 1916. A căzut pe front. Leanca a rămas doar cu o fată de-o seamă cu mine, Lisandra. Amândouă singure, s-au descurcat cum au putut. De la un timp, când și Lisandra a trecut peste șaizeci de ani, ce și-o fi zis : mama are peste optzeci de ani, îmbătrânesc și eu ; să luăm pe cineva în casă, cu noi, să se îngrijească de bătrânețile noastre și să ne moștenească... Au adus doi însurăței cam de vârsta ta, sau poate mai tineri, bărbat și nevastă. S-auzi, să vezi și să nu crezi ! Că de asta îți spun, să nu rămâi singur pe lume, că nu e bine. Cum spuneam, i-au adus pe cei tineri care alergau și munceau ca la ei ; se putea altfel ? Dar știi cum zice o vorbă : *Mânca-v-ar taica de mâini multe ! Ale dracului guri multe !* Într-o seară, oamenii cei tineri vin de la câmp, de la sapă, de la secerat, numai știu de unde, flămânzi și osteniți de muncă și de căldură. A pus femeia cea tânără și a făcut mămăligă, a pus laptele la fiert și ouă cu grăsime, și carne topită în tigaie și s-au așezat la masă... Una dintre cele două bătrâne, a de-o seamă cu mine, Lisandra, a urmărit toate mișcările și când masa era în toi, o strigă pe bătrână, pe mamă-sa Leanca : *Mumă, mumă ! S-au dus dracului cârnații și costițele noastre ! Mănâncă ăștia de parcă vin din prizonierat ! Mănâncă și cură apa de pe ei !* ... Așa că-ți dai seama, tinerii — văzând cum stau lucrurile, au plecat într-ale lor și le-au lăsat în plata Domnului... Bietele bătrâne ! O viață întreagă singure, nu se puteau obișnui cu alții pe lângă ele, și de asta-ți spun că nu e bine să rămâi singur... Dar tu să nu te superi pe mine...

— Uneori nu știe nimeni cum este mai bine, mamă ! I-am spus și am prins-o ușor de braț și am dus-o la fereastră. Haide să-ți arăt ceva. Uite, vezi, sus în colțul ferestrei, afară, am pus o scândurică și ceva iarbă uscată, pe care și-au făcut cuibul două vrăbii. Am pus-o anul trecut în primăvară. Dădeau

târcoale pe acolo niște rândunele și credeam că le ajut să-și facă cuib dar n-au mai venit. Nu le-o fi plăcut locul. Rândunelele s-au dus. Cuibul l-au făcut vrăbiile în primăvara asta. Cam așa e și în viață : îți pregătești cuibul pentru rândunică și te trezești lângă tine cu pupăza... O clipă, biata mamă n-a mai zis nimic, apoi a schițat un zâmbet și a spus ușor, mai mult ca pentru sine : — Dar nici așa nu e bine ; ș-apăi, ce păcatelor ! Că n-or fi toate pupeze. Or mai fi printre ele și rândunele și turturele... Îți amintești că-mi spuneai când ai venit din armată, că ai să faci o nuntă frumoasă și să aduci mireasa cu trăsuri cu cai albi... Mama îmi răscolea gândurile și îmi rechema amintiri din primii ani ai copilăriei când văzusem o nuntă ; mirele venea de la Tatomirești să ia mireasa de la noi, de la Sfircea. Dintre nuntași, s-a desprins un călăreț cu calul alb, și-l juca în fața casei socrilor, iar calul superb își arcuia gâtul cu coama bogată și împodobita cu panglici, în timp ce el își depăna mesajul, orațiile de nuntă, prin care cerea fata socrilor. O nuntă ca aceea sau mai frumoasă, în care cel puțin două trăsuri trebuiau să aibă caii albi — așa visam...

— Îmi spuneai — mi-a întrerupt mama șirul amintirilor, că vrei ca la nunta ta să ai lăutari, pe lângă alții, pe nea Costică Gașpar de la Cornița și pe nepotu-său de la Valea lui Pătru : ei să nu lipsească, mamă, așa doresc ! Au trecut anii, a murit Gașpar și nunta ta...

Și iarăși gândurile mă purtau razna, amintindu-mi cum m-am întâlnit cu vărul meu, Marin Negru — pădurar — care mi-a povestit cum i-a cântat Gașpar pentru ultima oară, în pădurea de la Valea lui Pătru sau de la Cornița. Bătrânul rapsod intrase în legendă încă din viață. Era renumit cu clarinetul său peste șapte posturi, așa minunat cânta. „Într-una din zile — spunea pădurarul — l-am întâlnit pe cărare, în pădure. Venea sau se ducea dintr-un sat în celălalt. Era cu puțin înainte de a se stinge. Mergea ușor, cu clarinetul la subsuoară. După ce ne-am dat bineți, am discutat despre una și despre alta... apoi Marin l-a întrebat : „Nu te desparți cu niciun chip de instrumentul ăsta al dumitale ? Nu mă pot despărți ! O viață întreagă mi-a ținut de urât și am fost

nedespărțiți ; am cântat cu el pentru dorurile mele și pentru ale altora, la nunți, la botezuri, la cumetrii, și la multe baluri... Am cântat pentru multă lume. La mulți le-am legănat inimile și le-am mângâiat dorurile... Ești neîntrecut, nea Costică, neîntrecut. Ba nu ; la salon, la tangouri și la valsuri, mă întrece Florică de la Ișalnița. Dar cu popularele e altceva sau a fost, că astăzi, nepoții îmi iau locul, se iau la întrecere cu mine ; cel de la Valea lui Pătru ca și cel de la Raznic... Bătrânul a rămas o clipă pe gânduri, după care a continuat : Am cântat și la botezul tău. E-hei ! Ce mai petrecere a fost ! Cu nașii tăi, cu nea Săndiță Vlad și cu băieții săi, Virgil și Tudor Tudoriță și cu fetele, cele două fete, Liuța și Ioana. Hei, dar ce lume ! Unde-i astăzi lumea aceea ? ! Și ce horă mare se rotunjea și se legăna în fața casei voastre, acolo, în spatele școlii !... După câteva clipe de tăcere, bătrânul a continuat : Ți-am cântat la botez ; tu n-ai cum să știi, ce oameni, ce bărbați și ce sărbători, ce fete și ce femei frumoase ! Petrecerile cele mai multe erau, pe vremea aceea, în mai și iunie — până spre Sânziene — și toamna — de la culesul viilor când e vinul tulbure — și până ce se lăsa frigul, prin noiembrie... Pe unde-or fi astăzi oamenii din acei ani ? Și tot el a răspuns, continuând : unii s-au prăpădit în al doilea război, alții — mai rotunjiți ca vârstă pe când te nășteai tu — s-au stins după aceea. Iar unii din generația mea, care-or mai fi, își numără pașii spre groapă, ca mine... Mi-ai ascultat cântecul de când te-ai ridicat de mai multe ori. Să-ți mai cânt o dată, pentru ultima oară, un cântec de ducă, o doină, cum i se mai spune... Între timp, nea Costică s-a așezat pe-o buturugă iar Marin pădurarul, jos pe iarbă. Bătrânul a rămas câteva clipe pe gânduri, de parcă își rechema din nou amintirile. Apoi, a plimbat ușor mâna dreaptă pe clarinet. În timp ce vărul meu îmi povestea scena, mi-l imaginam pe rapsod mângâindu-și clarinetul, cu semnificația unui ritual ajuns până la noi de dincolo de veacuri... L-a dus încet la gură și, mai întâi ușor, apoi tot mai tare, a început să legene cu cântecul său pădurea, dealul și văile, peste care părea că se așterne o ploaie mărunță cu lacrimile ei de toamnă. Melodia,

liniștitoare și răscolitoare în același timp, își lua zborul spre înălțimi ; păsările încetaseră ciripitul și cântecul. Nu se mai auzea decât clarinetul lui Gașpar. Frunza, pădurea toată plutea odată cu cântecul în care se frângeau suspine și amintiri... Pădurarul îmi povestea și îl vedeam ca aievea pe bătrân în liniștea pădurii, existând acolo din totdeauna, ca pe un erou dintr-o poveste veche. După ce a sfârșit doina, a tăcut iar câteva clipe, apoi, Marin l-a întrebat :

— Spune, nea Costică, mai mergi pe la nunți ?

— Nu mai prea merg. Doar în satul meu, la Cornița. Câți ani ai ? l-a întrebat pe pădurar.

— Aproape patruzeci.

— Ca să vezi, a continuat Gașpar, cam atât aveam eu la botezul tău. Ce-au mai curs anii, ca apele s-au dus și eu cu ei. În curând mă despart de lumea asta, numai de instrumentul meu, nu ; îl iau cu mine să cânt și pe-acolo...

Imaginea bătrânului rapsod, în pragul trecerii sale spre eternitate, mi se contura tot mai clară, mai luminoasă, de o seninătate olimpică, am zice traco-dacică. Orfeu, prințul mitologic și el trac, a trecut în lumea umbrelor cu instrumentul său muzical. De asemenea, păstorul Mioriței își roagă mioara, care îl avertizase despre tragicul sfârșit, să-i pună în mormânt fluierul cu care cântase :

Iar la cap să-mi pui
Fluieraș de fag,
Mult zice cu drag !
Fluieraș de os,
Mult zice duios !
Fluieraș de soc,
Mult zice cu foc !...

Reflectam în sinea mea cum, în curgerea mileniilor întâlnim la oamenii acestor zone, în momentele supreme, aceeași împăcare, aceeași comuniune cu natura în mijlocul căreia au trăit și cu care se contopesc în veșnicie...

FLORICICA

Astăzi, după ce au trecut atâtea decenii, îmi apar în minte bătrânii, în preajma cărora am copilărit. Nu știu cum va fi pentru alții care au avut ocazia să fie în timpul copilăriei în anturajul unor moșnegi, buni povestitori și cântăreți ai vechilor doine și balade ; pentru mine este mai mult decât o plăcere ; e o revelație a le reconstitui imaginile din amintire și a le revedea, de parcă ar fi aievea, chipurile zâmbitoare și blânde de patriarhi ai trecutului, pe care reușeau să mă facă a-l trăi prin cuvântul și cântecul lor.

Între aceștia, nea Ioniță Șerban, zis Niție, deținea unul dintre primele locuri în inima mea. Istorisea câte o întâmplare din trecut și apoi, fără altă pregătire, trecea la cântec. La el povestea și cântecul erau întotdeauna îngemănate, încât alternarea aceasta făcea din cele două elemente un tot comun, bine închegat. Uneori, imaginile acestor bătrâni și poveștile lor mă urmăreau atât de mult, încât de câte ori rămâneam singur, într-o împrejurare sau alta, îmi făcea impresia că-i aud, că-i văd. Iar noaptea, dacă se întâmpla să mă trezesc din somn, bătrânii aceia, imaginile lor, îmi țineau de urât ca și atunci când le sorbeam fascinat graiul și cântecul. Nu o dată mi se întâmpla ca, urmărindu-i în povestirile, legendele și cântecele lor, să mă trezesc că particip alături de eroii întâmplărilor povestite de ei, din trecutul îndepărtat sau mai puțin îndepărtat, eroi cu valoare de simbol. Așa se făcea că uneori reproduceam sau continuam un fapt sau altul, o poveste sau alta și, nu o dată, în somn, retrăiam cele relatate de

bătrânul Niție și de alții. Parcă-l aud și astăzi pe nea Ioniță : „Să spui și altora ce-ai aflat de la mine și să le mai spui cum în vacanță, cu oile, sau în serile lungi de iarnă, ți-am cântat și ți-am povestit cum m-am priceput mai bine"... Să fi avut presimțirea că în acel an va muri ? E greu de știut ; n-au trecut nici două luni și s-a dus pentru totdeauna, lăsându-mi în inimă și-n amintire imaginea lui blândă, cu părul cărunt aproape alb și cu ochii închiși la culoare, aproape negri, surâzători, cu căciula aplecată într-o parte, cu spatele ușor încovoiat și întotdeauna gata de glumă.

*
* *

Când am început a-l cunoaște mai bine, era într-un amurg de toamnă ; mă aflam împreună cu părinții pe podul de peste șanțul din fața casei sale ; Se adunaseră mai mulți vecini în amurgul acela de sfârșit de toamnă, femei și bărbați, unii mai tineri, alții mai vârstnici, cu copiii după ei ; cei mai mulți eram între cinci și opt ani, și ne jucam pe lângă cei mai mari decât noi. Începuse a se însera și fiind sărbătoare, femeile nu veniseră ca de obicei cu furca în brâu ; nimeni nu lucra. Se discuta, se glumea, se vorbea despre faptul că au terminat cu strânsul porumbului și cocenilor de pe câmp, că în curând este gata și semănatul și că sunt semne pentru vreme cu ploaie... Câțiva copii mai răsăriți dintre noi, și mai neastâmpărați, au aprins un foc de vreascuri în șanțul șoselei, alături de podul lui Niție.

— Ce-ați făcut acolo ? De ce ați aprins focul ? a strigat mama Maria ; soacra lui nea Ioniță Burlanu.

— Lasă-i în pace, le-a luat apărarea nea Ioniță Niție, că începe să se întunece și ne vedem mai bine la lumina focului ; și mai frumoși, a mai spus el, glumind.

Copiii au mai adus niște cutii de carton și un braț de surcele, din care puneau din când în când pe foc.

De la deal, de pe șosea, dinspre capătul satului, a apărut un grup de flăcăi și fete mari ; să fi fost între șaisprezece și douăzeci de ani. Mergeau la vale, în centrul satului, *în poiană, la danț,* adică la horă. Pentru noi, cei mici, toți erau mari și

frumoși. Printre ei se aflau : nenea Jean al mamei Rada lui Sticlaru și sora sa Leana, fratele mamei cel mic, nenea Tudoriță, cu vărul său, nea Mitrică Vlad — zis Țandral : era și nenea Aurică He'eciugă cu surorile sale și mai erau Mitra și Florica, fetele lui nea Costică a lui Oaie. Apoi, a mai venit nenea Alexandru Neacă, zis Mindinelul și alții, la care se adăuga și Ioana, fata lui nea Ioniță Niție. Toți aceștia, sau aproape toți, s-au dus de mulți ani dintre noi. Nenea Jean cânta cu fluierul ; fetele murmurau o doină. Când au ajuns la pod, s-au oprit un timp, atrași de glumele și cuvântul lui nea Ioniță. După ce au spus *bună seara* și oamenii le-au răspuns, nea Ioniță Niție l-a rugat pe nenea Jean să cânte o horă iar feciori și fete să joace un pic, înainte de a merge mai departe. Și, uite așa, s-a încins jocul *Floricica,* un dans bătrânesc ușor legănat și cu o melodie care înmuia inimile ; una dintre fete cânta în timp ce dansa :

„Frunză ca sipica
Jucați Floricica..."

Mai ales pentru noi cei mici, erau așa de mândri toți tinerii aceia și dansau atâta de ritmic, de legănat și chiuiau și fluierau, în timp ce bărbații și femeile priveau la ei de pe pod și de pe banca de alături, de la poartă sau de pe unde mai erau așezați. Noi, toți prichindeii făcusem un alt cerc în jurul horii. Între timp, a tras fluierul de la brâu și nenea Aurică, așa că dansatorii aveau acum doi instrumentiști, doi fluierari. Și au mai dansat, după *Floricica, Cum se bate (leagănă) Dunărea.* Dansurile erau anunțate de fiecare dată cu voce tare de către nenea Jean, al cărui fluier mai mare avea sunet de caval. Numai pentru faptul că erau anunțate cu numele lor pitorești și-mi reținеau atenția, mă făceau cu atât mai curios. Toată lumea îi sorbea din ochi ; mai ales când unii dintre flăcăi au început dansul *Ca la ușa cortului,* cu bătaia palmelor deasupra capului, apoi în față și la spate, cu bătaia călcâielor și cu îndoirea genunchilor, genuflexiuni repezi, într-un ritm înnebunitor... Eram cu totul vrăjiți de cei cincișase flăcăi ce dansau pe întrecute, în timp ce fetele se legă-

nau în ritmul melodiei și băteau din palme, ținând astfel hangul fluierelor. Chiuiau și strigau, râzând, odată cu băieții:

Uite-așa și iar așa,
Nu te da, nu te lăsa !...

Admiram la fete până și modul în care-și țineau palmele aproape de înălțimea capului. Mai târziu avea să-mi dau seama că le țineau ca pe dairale, mișcându-le și bătându-le când la dreapta, când la stânga... Apoi, două dintre ele s-au antrenat în dans, alături de feciori, de parcă erau la întrecere cu ei; nu știam pe care să-i admirăm mai mult, așa de repede și de mândru dansau toți. Unei fete i s-a lăsat basmaua de pe cap pe spate și, în loc s-o deranjeze, a prins-o cu mâna și o juca într-un anume mod și cu atâta grație, de parcă ar fi fost *un dans al batistei*. Atât fetele, cât și băieții dansau așa de frumos, încât imaginile lor îmi apar și astăzi la fel de clare... La un moment dat, nu se mai auzeau decât fluierele. Unul cu melodia sa de caval, al lui nenea Jean, iar altul, cel cu care cânta nenea Aurică, cu sunteul specific fluierului, lăsau impresia că sunt mai multe, patru-cinci și nu doar două. Fără să vrem, ne trezeam dând din picioare și noi, cei mici, de pe margine, era de parcă ne ridicau de jos, parcă pluteam. Nu l-am văzut pe nenea Tudoriță să joace cu atâta foc de la storsul strugurilor când juca dansul mustului, iar mustul curgea rubiniu și spumos...

— Așa, băieți, așa, neică, striga Nițe, iar mama Maria lui moș Iancu Cătănescu își ștergea lacrimile cu dosul mâinii și murmura ca pentru sine: „mânca-v-ar, maica, să vă mănânce, că mândri mai sunteți și mândru mai jucați...“

La lumina crepusculară a focului, în seara aceea de toamnă târzie, umbre și oameni, ritmuri și cântec, melodie și dans se împleteau și se suprapuneau. Mi se părea că mă aflu la hotarul dintre basm și realitate; era de parcă poposisem într-o țară feerică, de poveste. Și poate să fi fost o poveste sau visul unui copil. A fost o seară cum puține voi fi avut în copilărie. Nu știu cât va fi durat, poate zece minute, poate cincisprezece sau mai mult, dar știu că-mi părea rău că s-a terminat. De

atunci am mai avut ocazia să asist la spectacole mari, cu mulți muzicanți și dansatori numeroși ; eu însumi, la rândul meu, mai târziu am dansat la școală, ca elev și la horă în sat, dar niciodată n-am văzut ceva mai frumos, mai fascinant...

Înainte de a pleca spre centrul satului, au mai jucat o horă liniștită, așa cum începuseră când au venit ; unul dintre băieți nu are de lucru și prinde de-alăturea horii o fată mai răsărită cu patru-cinci ani decât noi ceilalți copii ; era Jena lui Burlanu : „haide și joacă !“ i-a zis. „Nu știu să joc bine, nene“, a răspuns fata, timidă dar s-a prins totuși în horă.. „Nu e nimic, ai să înveți“ a mai spus el. Fata nu dansa rău, dar fâstâcită, mai pierdea ritmul. Și atunci, Niție i-a strigat : „Nu așa, nepoată ! Că faci ca ăla :

Al cu paie, al cu fân,
Al cu mămăliga-n sân...

Apoi a adăugat : Uite-așa ! Și s-a prins moșul în horă, lângă ea ; dansa ușor apăsat, parcă marca cu stângul și chiuia pe un ton glumeț, cu pauze, după ritmul dansului :

Cât e moșul de bătrân,
Ar mânca mere din sân...
Vine lelea de la râu,
Cu poalele prinse-n brâu ;

și zicea mai departe :

Să trăiască sutele
Că mărită slutele...
Vai săracu' mălăiașul,
Că el însoară unchiașul !

Și, pe măsură ce se antrena la joc, continua chiuiturile, trecând de la una la alta :

Dragu-mi-e câmpul cu miei
Și mândruța cu cercei !...

Apoi, tineretul a pornit mai departe în drumul său, cântând și glumind, spre centrul satului, unde se afla adunată floarea fetelor și feciorilor la locul numit *În poiană*, pomenit cu acest nume de la bătrânii bătrânilor, de pe când era acolo o poiană largă și verde la poalele dealului împădurit, iar satul se afla adăpostit pe vâlcea, sub poale de codru...

Am pornit cu părinții spre casă, urmărit de imaginea jocului și de strigăturile bătrânului ; dar cu mintea mea de copil, nu prea înțelegeam sensul uneia dintre strigături :

„Dragă-mi-e mândruța chioară,
Suflă-n foc, se uită-n oală...“

Mai târziu, peste doi-trei ani, când aveam să fiu împreună cu bătrânul pe deal sau pe vale ori în iernile lungi de iarnă, ducându-mă în vacanță la el acasă — doar treceam șoseaua — l-am ascultat de multe ori povestind, glumind și cântând. Uneori, trecea brusc de la o glumă la un cântec sau la o poveste și invers. Trăia cu adevărat cele istorisite mai ales, doinele ; își legăna ușor capul după cum era melodia, roușind să-mi capteze atenția. La rândul meu, participam cu atâta intensitate, încât de-atunci și până astăzi, la distanță de peste o jumătate de secol, mi-am imprimat în memorie și în inimă tot ce mi-a povestit, tot ce mi-a cântat. Uneori, mă trezeam cu răscolitoarele sale întrebări — de parcă ar fi interpretat un rol, ca în versurile de o puritate și delicatețe fără seamăn :

Floricele trei sulfine,
Cine mă puse pe mine
Să prind drag și dor de tine ?

Bătrânul povestea de parcă întotdeauna tot asta făcuse ; și tot ceea ce spunea era interesant ; așa mi se părea și mă captiva de fiecare dată.

CURȚILE LUI LER—ÎMPĂRAT

(variantă)

Într-una din zile, bătrânul Nițic a povestit despre Curțile lui Ler-Împărat :

Se spune că Ler-Împărat avea palate mari și frumoase în mijlocul unor curți întinse cât o arie undeva pe malul Oltului, la Romula-cetate, pe unde se află astâzi satul Reșca. Și mai avea Împăratul un palat mare și mândru în cetatea de la Sucidava, pe malul Dunării acolo unde aceasta se împreună cu Oltul. În acel palat avea Împăratul un fecior tare mândru și voinic, dar tare nefericit, pentru că de la naștere era ursit să nu trăiască decât până ce l-o vedea soarele. Din această cauză, ieșea din palat numai noaptea și se plimba prin grădinile lui tătâne-său. Privighetorile și alte păsări cântau de mai mare dragul, iar florile înmiresmau aerul. Ziua o petrecea mai mult închis în odăile sale, cu perdelele trase, la ferestrele în care bătea soarele ; și era tare amărât feciorul și suferea mult că nu iese ca toți oamenii ziua, să vadă cum arată lumea.

Intr-un amurg a văzut o fată care trecea într-un car, împreună cu tatăl ei, prin fața palatului ,pe drumul de piatră, numit Drumul Roman, care mergea paralel cu Oltul, de-a lungul râului, începând de la Sucidava și trece mai departe prin Romula-cetate pe la Turnu-Roșu în Transilvania. Era tare frumoasă fata aceea, sau poate așa i s-o fi părut feciorului ; avea ochii ca de viorele și părul desfășurat în plete, ca borangicul, încât îi lumina chipul ca lumina lunii. Și a trimis feciorul oamenii palatului să întrebe cine sunt cei doi, tatăl și

fata care treceau cu carul, pe drumul de piatră. A aflat, dar a păstrat pentru el tot ceea ce aflase. Începând din acel amurg, nu a mai avut liniște feciorul, până ce într-o seară, pe la asfințit a pus șeaua pe calul său cel mai bun, un cal alb năzdrăvan, care mergea ca vântul și ca gândul, iar culoarea sa albă, strălucitoare îi lumina calea ca lumina zilei. A pornit într-un suflet la aceea care îi stăpânea inima și a cărei imagine îl obseda de când a văzut-o. A găsit-o în grădină, tocmai terminase de udat florile și se odihnea pe o bancă, cu găleata lângă ea. Și aveau părinții ei o casă curată și văruită proaspăt ; arăta ca o mireasă care își așteaptă mirele. Oamenii erau din popor : nici prea săraci, dar nici prea bogați. După ce i-a dat binețe, a întrebat-o :

— Nu vii să uzi și florile mele ?

Era prea frumos voinicul și prea arătos ca să nu-i răspundă și ea la rândul ei, cu cinstea cuvenită și cu omenie, cu toate că nu știa cu cine vorbește.

— Dar unde sunt florile dumitale, drumețule ?

— La mine acasă, ceva mai la vale, mai aproape de Dunăre.

Și tot glumind și povestind s-au împrietenit. El nu i-a spus cine este, pentru că se temea să n-o îndepărteze dacă află că este fecior de Împărat. Apoi i-a spus că nu poate veni la ea s-o vadă decât seara, noaptea,, că el nu trebuie să fie văzut de soare. Și așa, a început feciorul să vină seară de seară la ea în grădină. Stăteau pe o bancă, la adăpostul crengilor aplecate peste ei. Șușoteau, își spuneau cuvinte dulci și râdeau ușor ca să nu fie auziți, pentru ca nimeni nu știa că fata nu stă singură în grădină. Feciorul a rugat-o să nu spună nimănui că vine acolo seara, să se întâlnească cu ea ; și n-a trebuit să-i spună de două ori, pentru că și fetei îi convenea, că altfel părinții n-ar fi lăsat-o să primească pe cineva fără știrea lor.

Când vremea era ploioasă, mergeau în odaia ei, unde stăteau la sfat până la primul cântat al cocoșilor, când el trebuia să se întoarcă pe drumul de piatră, ca să aibă timp să ajungă în palatul Împăratului înainte de a răsări soarele. Și

tot așa mereu... Feciorul ținea mult la fată, după cum și ei îi era la fel de drag. Într-o zi feciorul i-a adus un inel de aur cu o piatră scumpă, mare, în care i se vedea chipul ca într-o oglindă, și i l-a pus pe deget. Altădată, i-a adus o brățară, tot din aur, bătută cu pietre scumpe, apoi o cunună din frunze de aur pe care i-a pus-o pe cap.

— Arăți așa de frumoasă, de parcă ai fi o zână, i-a spus el. Nu știu cum, dar n-aș mai pleca de lângă tine niciodată... Fata, de atâta fericire, a uitat să ascundă podoabele și a doua zi, când le-au văzut părinții și au întrebat-o despre ele, pentru că știau cum numai oamenii foarte bogați, Regii și Împărații au asemenea lucruri frumoase și scumpe, a fost nevoită să le spună povestea feciorului. Cu toate rugămințile ei să n-o facă, seara, oamenii au închis cocoșul în pivniță și au vorbit și cu vecinii să facă la fel, pentru ca feciorul să nu mai audă cântecul cocoșilor și să-l prindă ziua. Părinții i-au dat fetei vin pentru a-l omeni, pe străin, să bea când le va fi sete. Nu știa fata că în vin oamenii au pus buruieni pentru somn !

Când a venit feciorul, a stat cu fata mai întâi în grădină, pe bancă, apoi ca l-a poftit în casă și i-a dat să bea. A gustat și ea ; și au adormit somn greu. Dar cum ea băuse, mai puțin s-a trezit înaintea lui ; cu grije pentru a nu-l prinde soarele pe drum, s-a uitat pe fereastră ; tocmai se revărsau zorile. L-a trezit pe fecior, iar el cu mare greutate s-a sculat. A alergat în grădină, a încălecat calul și a pornit în goană. Tocmai atunci se sculau părinții fetei, care sperau că-i vor găsi pe amândoi adormiți. Feciorul era departe, gonea ca gândul spre Dunăre. Dar oricât era calul de năzdrăvan, n-a mai ajuns la timp. A răsărit soarele, tocmai când se apropia feciorul de curțile lui Ler-Împărat ; Și acolo, la Romula-cetate, soarele la topit cu razele sale ; *l-a potopit* cu lumina și l-a prefăcut într-un râușor, care până astăzi se cheamă *Potopin*.

Zadarnic a așteptat fata în serile următoare, în grădina ei, să vină și să stea împreună pe bancă, că feciorul n-a mai apărut și nu știa ce s-a întâmplat cu el. A plâns multă vreme ; apoi și-a luat inima în dinți și a pornit în căutarea lui, de-a lungul Oltului, la vale, să ajungă la Dunăre, de unde știa că

venea el ; și tot întrebând pe cei ce-i ieșeau în cale despre călărețul tânăr și mândru, cu un cal alb ce strălucea ca luna plină noaptea, și-i lumina căile, a aflat până la urmă cum și unde l-a prins soarele, potopindu-l într-un râușor. Și i-au arătat oamenii curțile lui Ler-Împărat. Ajunsă acolo, fata a intrat în palat. Se vede treaba că și ea a fost ursită, sau poate ca o pedeapsă că n-a păstrat taina feciorului, că pe dată ce a intrat în palat, n-a dorit să mai plece și n-a mai ieșit de acolo. Iar palatul s-a lăsat încet-încet, scufundându-se pe nesimțite, întreg și frumos cum era. Ceilalți oameni din palat au ieșit, când și-au dat seama că se scufundă, numai ea a rămas acolo ; și s-a scufundat odată cu palatul în care trăiește singura în veci, tânără și frumoasă, parcă tot mai frumoasă ; și este îmbrăcată într-o rochie de mătase albă, peste care se revarsă pletele galbene îmbrăcând-o până la mijloc ; pe cap poartă cununa de aur, iar pe mână și pe deget, brățara și inelul primite de la feciorul lui Ler-Împărat. Într-una din camerele palatului, acolo în adâncuri, fata țese în fiecare zi o pânză de aur, presărată cu mărgăritare răsărite din lacrimile ei. Țese o pânză pe care nu o termină niciodată ; tot țese și tot plânge mereu. În odaia a doua, se află mai multe vase din argint și din aur, pe masă și pe la ferestre mici lăzi poleite, care păstrează în ele pietre scumpe, cercei, inele, brățări și îmbrăcăminte de mătase cusută cu fire de aur și de argint. Dar ea n-are ce mai face cu ele... În altă odaie, există patul cu scoarțe și perne din lână și mătase, vopsite în culori frumoase, luminoase și o masă de argint cu scaune la fel, din argint, poleite toate cu aur. Pe masă, se află un cocoș din aur, care cântă întotdeauna, începând după miezul nopții și până la ziuă, pentru a-i aminti dimineața cu pricina, când feciorul de împărat a fost transformat într-un râușor.

Toate acestea la un loc — odoare din aur, argint și pietre scumpe — luminează odăile ca lumina soarelui. Însă fata se uită la ele și plânge pentru că, oricât de multe ar fi podoabele, odoarele și oricât de strălucitoare, nu-i ajută la nimic dacă lipsește cel căruia îi dăruise inima și întreaga ei viață. Se uită din când în când în oglinda de aur și-și admiră chipul, care, — pe zi ce trece — parcă devine tot mai frumos, ca o pedeapsă

pentru păcatul de a nu fi păstrat taina celui care trebuia să-i fie bărbat. Și totuși...

O dată pe an, în toiul verii, sunt câteva zile de adevărată sărbătoare pentru singuratica fată din palatul lui Ler-Împărat. Când este secetă, râușorul seacă în mare parte și undele sale limpezi — câte mai rămân — se ascund în pământ ; acolo, în adâncuri, se produce transformarea râului, care ia chipul celui ce a fost altădată. Atunci voinicul care, în inima sa a iertat-o pentru greșala de a nu fi păstrat taina pe care i-o încredințase, merge la palatul de la Curțile lui Ler-Împărat ascuns sub pământ și îmbrățișază mândrețea de fată topită de dorul său, rămânând cu ea în acele zile. Și râde fata de bucurie în brațele lui, fericită că îl revede ; și plânge, că nu-l poate reține mereu cu ea, știind că după câteva zile se va topi ca o umbră. Iar el o soarbe din ochi de dragă ce-i este, și-i mângâie pletele mătăsoase și genele înrourate de lacrimi, sărutându-i-le. Amândoi își spun cuvinte alese, în cel mai dulce grai de pe lume ; dar cuvintele le rămân neisprăvite pentru că, la sorocul plecării, cocoșul de aur începe să cânte neîntrerupt, semn că fericita lor întâlnire a luat sfârșit. Și cântă cocoșul până ce feciorul, pe nesimțite, dispare de lângă fată, ca un vis. Iar ea întinde mâinile după umbra lui, care se îndepărtează plutind cu spatele spre ușă și piere cu încetul. Îl strigă, rugându-l du-l : „nu pleca, te rog, nu pleca, mai rămâi cu mine, rămâi“... dar umbra nu poate răspunde și degeaba îl roagă fata, că rămâne cu mâinile întinse, iar feciorul nu mai este nicăieri. Și cade în genunchi lângă prag, suspinând în singurătatea ei... După o vreme, începe din nou să țeasă, așteptând nerăbdătoare vara viitoare.

La câteva zile după dispariția feciorului, undele râului ies în vad la suprafață și curg ușor și limpezi la vale, murmurând povestea de la Curțile lui Ler-Împărat.

ZÂNA FLORILOR

În vremea aceea, într-una din zilele vacanței de primăvară, mă aflam cu nea Ioniță Nițic, cu oile, pe deal, pe poiana cea mare. În apropiere, era păducelul cel bătrân care, cine știe de câtă vreme, stătea acolo ca un soldat de pază, în bătaia vânturilor și a viforului, singur în poiană, cu trunchiul ușor răsucit și cu coaja crăpată, era așa de încărcat de floricele albe, de parcă ninsese peste el. Ceva mai departe, la vre-o sută cincizeci de pași spre miază-noapte, răsărit și apus, poiana era încadrată de perdele de pădure, îndeosebi salcâmi ; pădurea de altădată, în care dominau stejarii, fusese înlocuită cu salcâmi. Așa îmi povestea nea Ioniță zis Nițic : A fost tăiată pădurea, din păcate, nepoate. Oamenii și-au dat seama, e drept cam târziu, că fără pădure nu se poate ; ea ne dă ploaie, vreascuri pentru foc, aer curat și cântecul păsărilor. Unii dintre ei au mai plantat pe lângă vii, pomi, iar pe pante, pe coama dealului, perdele de salcâmi...

Stăteam cu bătrânul pe iarbă verde și priveam la oile care păsteau liniștite ; mieii zburdau împrejuru-le, de mai mare dragul, și mi se părea că amândoi, eu și nea Ioniță Nițic, ne aflăm în miezul unei povești. Eram încântat de soarele de primăvară și de ciripitul păsărilor, de cucii și turturelele care se îngânau, luându-se la întrecere, cu ciocârliile care asaltau văzduhul și dispăreau în apele lui clare, albastre, în timp ce privighetorile erau numai cântec și dor. Florile de tot felul de pe poiană și de prin arbuștii din apropiere, porumbarii, și măcieșii, cu rujele lor de culoare roz-albe, cu miresme suave îmbătau aerul.

Din poiană, de pe culmea dealului, priveam în zare peste și vedeam ca în palmă satele de peste Jiu la vreo patru-cinci km depărtare ; unele se aflau și mai departe, ca Filiașul spre nord-vest sau, la răsărit și miază-zi, Coțofenii din față, Işalnița, până la Craiova... Nu m-am putut abține și i-am spus bătrânului : „nea Ioniță, ce frumos și limpede este cerul, ce mândru miroase aerul, și se vede ca într-o oglindă până la Filiași și Craiova".

— Hei, nepoate, numai alaltăieri a fost sărbătoarea zânei florilor care sosește odată cu primăvara, și pentru ea, pentru zână, se primenește tot câmpul, dealuri, vâlcele și zăvoiul iar păsările o întâmpină cu cântecul lor și iarba cu florile îi așternă cărările și îi împrospătează aerul cu miresme...

— Dar duminica trecută au fost Floriile ! — am spus mirat, pentru că nu știam nimic despre zâna florilor.

— Așa este, dragul moșului, dar Floriile înseamnă Floralia, așa se chema sărbătoarea zânei florilor, așa îi spuneau dacii și romanii în vechime. Iar zâna era Flora și de aceea, sărbătoarea ei se numea Floralia. Tot așa, sărbătoarea rozelor se numea Rozalia, adică Rusaliile.

— Moșule, dar fetele pe care le cheamă Florica, tot de la zână își au numele ?

— Apoi, tot de acolo, numai că unele au numele la fel ca al zânei florilor, le cheamă Florica dar sunt urâte foc...

— Dar zâna este frumoasă, moșule ?

— Este, că de aia e zână și încă zâna florilor ; este îmbrăcată într-o rochie lungă, albă, împodobită cu flori mândre ca ale măciesului iar pe cap, peste pletele bălaie, are o coroniță din flori albe, albe ca fulgii de zăpadă ; are ochii azurii și limpezi, că te vezi în ei ca în undele izvorului.

— Dumneata ai văzut-o vreodată ?

— Nu ; mi s-a părut într-o zi, când eram copilandru, că am văzut-o, ca o părere, o clipă, dar a dispărut. Numai rareori se arată oamenilor tineri când sunt îndrăgostiți. Doar cu florile câmpului, cu luncile și cu păsările are treabă...

— Dar de unde știi cum era îmbrăcată ?

— Așa se povestește din bătrâni, din vremile trecute, pe când zânele și feți-frumoșii trăiau printre oameni. Ea aduce primăvara ; vine cu ramuri verzi și cu flori de tot felul. Păsările o însoțesc, îi țin calea cu ciripitul lor, cu cântece, o urmează la tot pasul ; tot la îndemnul zânei, pornesc albinele spre toate zările, zburând din floare în floare să adune polen pentru miere. De dragul ei, înfloresc câmpiile, luncile și murmură izvoarele legende și povești de demult, uitate...

Trăiam într-o încântare fără seamăn, pluteam parcă într-o beatitudine, un vis, cum nu mi s-a întâmplat de multe ori, nici în copilărie și, cu atât mai puțin, mai târziu. Plutind astfel între vis și realitate și privind în direcția zăvoiului din vale, m-am trezit spunându-i bătrânului : „este așa de frumos câmpul, moșule, și așa de limpede zarea, că mi se pare că se vede plopul trăznit între sălciile de la marginea zăvoiului, pe lângă drumul care trece spre Tatomirești.

— Așa este ; se vede și mai departe ; dacă n-ar fi zăvoiul ți-aș arăta undele limpezi ale Jiului și locul din apropiere, de la Casa Podarului. Dacă văd eu până acolo, că sunt bătrân, darămite tu...

— Dar, nea Ioniță, unde este Casa Podarului ?

— Mai bine ai spune unde a fost, pentru că astăzi nu se mai află acolo decât locul ei și amintirea.

— Cine a făcut-o tocmai lângă râu ?

— Hei, are și ea povestea ei.

— Spune-o, moșule, te rog, spune-mi-o !

Și nea Ioniță a început să povestească o întâmplare despre Casa Podarului :

*

* *

Cu toate că o vreme i se mai spunea locului : La Casa Podarului, doar numele mai rămăsese. Cu câțiva ani în urmă, încă mai era acolo, uitată. Nu era prea mare, dimpotrivă, era ca un bordei. Se afla pe un tăpșan în apropierea Jiului. Parcă răsărise acolo din veac... și poate că așa va fi fost ; că,

de când e lumea lume, prin satele din zonă au trecut oamenii pe drumul pe care-l știi cum pornește din sat, de lângă școală și merge printre lanuri și printre izlazuri, pe lângă zăvoi, până la râu, spre Tătomirești. Casa rămăsese uitată acolo, de pe când se adăposteau în ea podarii, care treceau oamenii cu podul plutitor, de pe un mal pe altul al Jiului. Podul se afla pe moșia boierească, cum erau altădată și satele ; de aceea, vama îi revenea boierului...

De la o vreme, s-a construit podul de lemn peste râu mai sus, la drumul care duce spre Răcari, iar cel de aici, cel plutitor era folosit tot mai puțin și tot mai rar, până ce a fost părăsit. Coliba a rămas singură și cu vremea s-a ruinat. Casele, la fel ca oamenii, au nevoie de căldură sufletească pentru a putea dăinui... Numai paznicii boierești ai holdelor, ai zăvoiului, se mai adăposteau în ea la vreme de ploaie. Ca orice locuință, cât de săracă, avea și casa Podarului o vatră și un coș, sau horn cum îi mai spune, pentru cazul când se făcea focul în ea.

Zilele se scurgeau unele după altele și nu mai trecea nimeni pe lângă Casa Podarului, nici dintre oamenii boierului și nici alții...

Intr-o vară pe mirиștile boierești din apropierea Jiului, pe lângă Casa Podarului, se aflau cu vitele la păscut câțiva copii ; un grup de șapte-opt prichindei, între zece și doisprezece ani ; nu se strânsese încă tot grâul care se afla, ca de obicei, adunat în câmp, cu snopii strânși în cârstăți — grămăjoare de treisprezece snopi. Unele dintre ele se găseau chiar în apropiere de colibă. Copiii, vor fi aflat și ei de întârzierea reformei agrare ; mai știau de la părinții și bunicii lor despre revolta din 1907, că s-au apucat să se joace de-a boierul și țăranii. Imediat și-au repartizat rolurile. Unul dintre ei a devenit boier și altul vătășel ; — iar vătășelul era unchiul tău Marin. Printre ei au mai fost Iorgu lui Stănică Iepure, Codin Negru și alții. Ceilalți erau țăranii. Unul dintre ei mai răsărit, Iorgu sau Codin, au devenit șeful lor. Cum veniseră cu vitele, doar cu o nuia în mână sau cu biciul, s-au apucat și din vreascurile din zăvoiul de alături, și-au făcut bâte, câte o lance, furci și iată-i înarmați pentru răscoală. Toți, răzvrătiți și înarmați, au pornit înspre coliba pe care au transformat-o în mintea lor într-un

conac boieresc în care se instalaseră boierul și vătășelul ; cu mare hărmălaie, au ajuns la ușa conacului, strigând să iasă boierul la ei. Strigau și amenințau cu bâtele, cu lăncile și cu furcile :

— Pământ, să ne dai pământ, boierule ! Dă-ne pământ, că dacă nu, îl luăm tot și-i dăm foc conacului, ca la revolta din 1907 !

— Pământ, boierule !

— Dă-ne moșia că, altfel, nu scapi cu zile !

Auzind hărmălaia, moșierul care era Alexandru Dan, îl trimite afară, la grupul răzvrătiților, pe vătășel, să vadă ce vor.

— Boierul întreabă ce vreți, de faceți așa mare zarvă ?

— Pământ vrem ! Să ne dea pământul să-l împărțim.

— Să iasă afară că, altfel, intrăm peste el, în conac !

Vătășelul a intrat înăuntru și, după câteva clipe, a ieșit împreună cu stăpânul său, boierul.

— Cine sunteți și ce vreți, oameni buni ? Cine v-a supărat așa tare ? li s-a adresat boierul.

— Suntem țăranii de pe moșie, boierule. Dumnealui vătășelul ne cunoaște — a răspuns cel mai răsărit dintre ei, care era conducătorul lor.

— Suntem necăjiți că nu vrei să ne dai pământ, să avem și noi ogorul nostru. Iaca, de aia suntem supărați. Cine ne poate supăra ? Numai domnia ta, boierule — a strigat un altul.

— Și pentru asta v-ați adunat toți cu furcile și cu lăncile. Pe cine vreți să ucideți ?

— Pe nimeni... Dacă primim pământ, dacă nu...

— Dar eu nu vă pot da nimic până nu vine agronomul cu ordinul de la Craiova.

— Așaaa !... Domnia ta ne dai moșia, dar nu vine agronomul să împartă pământul...

— Îl împărțim noi — a sărit unul mai îndrăzneț.

— Nu, oameni buni, nu este bine să ne certăm cu legea. Uite, merg eu la Craiova, să vin cu agronomul să vă împartă

pământul. Liniștiți-vă și rămâneți acasă ; vătășelul o să vă spună când mă întorc.

Boierul a plecat la prefectură să aducă ordinul și să caute agronomul ca să împartă pământ țăranilor. Cu alte cuvinte, băiatul s-a dus ceva mai departe lângă vite de unde urmărea joaca, și nu s-a mai întors. Grupul răzvrătiților a așteptat în liniște câteva clipe, ceea ce însemna — în joaca lor — câteva zile. Și văzând că boierul nu mai apare nici cu ordin, nici fără ordin, au devenit din nou tumultuoși, amenințători. Au început să bată cu bâtele în poarta „conacului", și să strige să iasă vătășelul. Acesta iese.

— Ne-a tras pe sfoară boierul, vătășele ! a strigat unul dintre ei.

— Ce vă miraţi ? Ca întotdeauna !, a adăugat altul.

— De ce nu mai vine ? — strigă unul, învârtind prăjina care trebuia să fie lance.

— De unde să știu eu ce s-a întâmplat, măi, oameni buni ? Vedeți bine că doar și eu aștept ca și voi și nu știu ce-o fi acolo la Craiova, unde s-a dus dumnealui.

Puneți mâna pe el să-l legăm, că se preface. E vorbit cu boierul ! — a strigat șeful lor.

— Să-l legăm, să-l legăm !

Și au sărit toți și l-au imobilizat pe vătășel ; unul a adus funia pe care a desfăcut-o din coarnele boilor și l-au legat cobză de o salcie, înfășurându-l de la pulpe până la umăr.

— Să-l aruncăm înăuntru și să dăm foc conacului ? — a adăugat careva.

— Nu-i dăm foc pentru că, după ce împărțim moșia, din conac facem școală, să nu mai meargă copiii să învețe carte tocmai la Braloștița ; e departe și iarna e frig și zăpada mare... — i-a sfătuit *bătrânul* lor conducător.

— Așa este ! Bine zice nenea Codin Negru.

— Așa este, așa este ! au adăugat în cor ceilalți.

— Ei, acum, fraților, să împărțim moșia ! Iată, tu iei de acolo de la margine până la a doua cârstață ; tu iei mai departe până la o patra ; și tu, la fel...

...Și măsurau cu pasul în așa fel ca fiecare să aibă pe *lotul* său câte două cârstăți a treisprezece snopi de grâu...

— Acum, hai să treierăm grâul, dacă este al nostru !

— Să-l treierăm, să-l treierăm ! Ce mai așteptăm ?

— Să zicem că nu mai este conacul aici, e mai departe și facem din casa asta mașina de treierat grâul, batoza, pe care am adus-o pentru treaba asta. Să-ncepem...

Și doi dintre băieții mai răsăriți au devenit deîndată coșari și s-au urcat pe coilbă, lângă coșul acesteia care se transformase pentru ei în coșul batozei pe care trebuiau să intre snopii de grâu pentru a fi treierați, în timp ce băieții celeilalți cărau snopii și îi ridicau cu furcile, adică cu prăjinile, pe colibă. Coșarii dezlegau snopii și îi îndesau, unul după altul, pe coșul colibei și huruiau din gură cât îi țineau puterile, ca să imite batoza. În mai puțin de două ceasuri, câteva cârstăți erau date gata, cu grâul risipit de la miriște la colibă și, bineînțeles, coșul acesteia nu se mai vedea dintre spicele din snopii ridicați acolo, pe care cei doi vrednici coșari îi îndesau fără hodină înăuntru...

Vătășelul, legat de salcie, uitase de el și de situația în care se afla ; privea la efortul susținut al camarazilor săi de joacă ; era în toiul ei, când — deodată — de la vite, cel care făcuse pe boierul, adică Alexandru, a început să strige cât îl țineau puterile :

— Fugiți, măăăi, fugiți, că vine nea păndarul ! Fugiți !

Și au început să fugă cu vitele îndepărtându-se. Coșarii au sărit de pe colibă și au luat-o la sănătoasa. Alergau după vite, că nu le vedeai picioarele. Vătășelul, rămas legat de salcie, striga la ei :

— Dezlegați-mă ! Unde fugiți și mă lăsați aici ? Fire-ați ai naibii să fiți ! Unde fugiți și mă lăsați ? Dezlegați-mă, dezlegați-mă !

Și văzând că nu-l mai ascultă nimeni, ba, dimpotrivă, tot grupul fugea iepurește, a început să plângă, smucindu-se să scape, însă fără rezultat. Era bine înfășurat cu funia boilor. De altfel, era prea târziu. Paznicul (păndarul), fără să-l observe, ajunsese lângă colibă. Când a dat cu ochii de toată

risipa aceea de grâu și a mai văzut și spicele pe acoperiș, s-a șters cu mâna la ochi, de parcă nu-i venea să creadă. Și-a luat pălăria de pe cap, a dus-o în dreptul sprâncenelor, și ferindu-se de razele soarelui, a privit spre coșul colibei întrebându-se : ce, mama dracului, a fost aici ? Și întorcând capul l-a observat pe cel legat de salcie :

— Dar cu tine ce este acolo ? Cine te-a legat ?

— Lasă-mă, nene, să nu mă bați, că eu sunt vătășelul. De-aia m-au legat oamenii de pe moșie, ca să-mpartă moșia și să treiere grâul. Și eu n-am vrut. Și m-au legat aici... Au vrut să dea foc conacului și să mă arunce în foc.

— Care conac, mă, ce ești nebun ?

— Nu, nene, Casi Podarului și-au făcut-o întâi conac și numai după aia au zis că e mașina de treierat grâu... Să nu mă bați că eu n-am făcut nimic ! — Și a început să plângă de-a binelea.

— Bine, nu te bat ; dacă vrei să nu te las aci legat de salcie, să te mănânce lighioanele la noapte, când or să iasă din zăvoi și-or da peste tine prins gata ; să-mi spui al cui ești și mergem acasă la tine. Să mi-i spui și pe ceilalți, ca să vorbesc și cu părinții lor, să plătească pagubele...

— Bine, nene... Da, da...

PLOPUL TRĂZNIT

(„Ca pe vremea lui Pazvante")

M-am aflat de multe ori în preajma lui nea Ioniță Nițic, dar ca în primăvara aceea, — în Săptămâna Mare — care avea să fie ultima pentru el, niciodată nu mi-a spus și nu mi-a cântat și povestit atâtea de multe.

Mă preocupa de mult timp, când și în ce împrejurări a fost trăznit plopul cel mare din marginea zăvoiului. Atâta cât umblasem prin zăvoi și pe dealul care, pe atunci, mai era parțial împădurit nu văzusem un copac mai mare, mai gros, ca Plopul trăznit pe care abia de-l cuprindeau trei sau patru oameni cu mâinile întinse. Trebuie să fi fost tare bătrân și, cine știe, când va fi avut loc întâmplarea ; Era parțial uscat și înnegrit de când fusese fulgerat și în cinstea cine știe cărei amintiri legată de povestea sa, devenită legendă, oamenii l-au ocolit, lăsându-l să trăiască cu amintirile sale. Dorința de a cunoaște misterul plopului, m-a făcut să-l rog pe bătrânul nea Ioniță Nițic să-mi spuie dacă știe ceva despre plop. Acesta se afla alături cu drumul, care taie câmpia de la Sfircea și trecea peste Jiu spre Tatomirești, pe lângă marginea zăvoiului cel mare.

— E o poveste mai lungă, nepoate, a început bătrânul să vorbească. Și de întâmplarea cu plopul, se mai leagă și alta, de pe timpul lui Pazvante. Apoi a reflectat o clipă ; eu, nerăbdător, nu i-am dat răgaz :

— Dar cine a fost Pazvante, nea Ioniță ?

M-a făcut curios, cu atât mai mult cu cât auzisem de multe ori, în diverse ocazii, spunându-se : „Ca pe vremea lui Pazvante !"

— Era pe vremea fanarioților un general turc, a continuat nea Ioniță, de la Dii, sau Vidin. Așa îi mai spunea Vidinului pe vremea aceea. Dii...

— Spune-o, nea Ioniță, am sărit eu, auzind că pe lângă cea cu plopul mai este alta, care — bănuiam — trebuie să fie interesantă, ca întotdeauna poveștile bătrânilor.

— Generalul, a reluat moșul cuvântul, s-a revoltat împotriva sultanului ; nu pentru binele oamenilor, pentru el s-a revoltat ; voia să fie stăpân acolo, la Vidin, în părțile Bulgariei pe care o jefuia când voia și cât voia ; și tot așa făcea și în Serbia și la noi. Când avea poftă, trecea Dunărea, cu cetele și prăda satele și orașele, pe care le ardea și ucidea oameni sau îi lua robi pe cei zdraveni și fete și femei frumoase și nimeni n-avea ce-i face. A adunat armată mare pe care o întreținea din jaf și din dările luate din țară ; domnii țării, trimiși de turci să domnească la noi, cei mai mulți jefuiau țara la fel, să se îmbogățească ei și oamenii pe care-i aduceau cu ei. Dacă au fost unii dintre acești domni mai omenoși și lăsau țara să mai respire, o lăsau doar atât cât îi lăsau și pe ei sultanul și Pazvante. Pentru că, trebuie să știi, nepoate, și unul și altul se aprovizionau cu tot ce le trebuia de la noi din țară : cu vite, cu grâu, cu lemne, cu sare, cu aur, cu robi... Și dacă erau nemulțumiți, veneau și luau ei, mai ales când li se părea că Domnii nu le trimit atâta cât cer. De Pazvante, nu mai spun că el căuta prilej mereu să trimită cetele peste Dunăre, la noi și, cum Oltenia era mai aproape, veneau și de câteva ori pe an. Era vai de țară, de oameni !... Așa să știi, nepoate, era vai de biata țară ! Cu toate că Împăratul turcesc a trimis armată împotriva lui Pazvante, nu l-a putut bate și nici prinde. Când se simțea mai slab decât cei care veneau împotriva lui, îi cumpăra. Avea cu ce !

Cu glasul său ușor gutural și domol, legănat, mă purta cu decenii, cu secole înapoi, încât uitam unde mă aflam și

trăiam aievea cele cântate sau povestite de bătrân, participând cu tot sufletul alături de eroii săi. Apoi, moșul relua firul povestirii :

— Erau vremuri grele, cum n-ar trebui să mai fie niciodată. Pentru asta se-nfrățeau oamenii cu pădurea, de care noi n-am avut grijă, am uitat binele pe care ni l-a făcut și ne-am pus cu securile pe ea, pe vremea lui Pazvante, când țara nu mai avea armată și omul nu mai avea nici o putere, era lăsat la voia întâmplării și a jefuitorilor, cum să nu-ți iei lumea-n cap, să pui frunză-n buză și să te faci haiduc ? Să lovești în cei care plecau cu pungile și cu lăzile cu aurul stors din sudoarea și din sângele românului, din munca și din lacrimile lui ; să ieși în calea ciocoiului și să-l despoi, cum zice și cântecul. Și bătrânul începe să zică doina, de parcă uitase de povestea cu care, de altfel, cântecul se lega :

Aoleu, cicoi, cicoi,
De te-oi prinde, te jupoi...

Doar haiducii mai făceau dreptate în țara noastră, relua moșul firul povestirii. Pe vremea aceea, îmi spunea bunicul meu că bătrânii săi l-au lua într-un car cu două proțapuri, s-au afundat în pădure când au dat năvală cetele lui Pazvante și n-au ieșit de-acolo decât după vreo două-trei săptămâni. Au ajuns năvălitorii, cu jaful și cu prăpădul până sub munți. Au ars Cernețul și au mers până pre Târgu-Jiu ; îl căutau pe Tudor Vladimirescu care, cu pandurii săi, îi păruise altădată, când mai năvăliseră. Craiova a ars în întregime. N-au rămas în picioare decât casele de cărămidă, cu zidurile ruinate și înnegrite de foc. Casele cele mai multe erau din lemn, au ars repede. Când s-au întors oamenii, n-au mai găsit decât scrumul și cenușa. De sate, nu mai vorbesc. Colibele și bordeiele ardeau în câteva clipe, dar bieții oameni le făceau iar și iar, de fiecare dată după ce trecea prăpădul. Pădurea era aproape și le dădea lemne. Tot atunci zice-se să fi fost întâmplarea cu Plopul Trăznit. Era mai tânăr copacul, dar tot mare și în plină putere ; acum, așa cum știi, e parțial uscat și înnegrit ;

După ce au ars Craiova, turcii s-au risipit în cete după pradă în goana cailor, prin satele de pe valea Amăradiei și pe valea Jiului, în sus, atât cât puteau jefui, ceea ce oamenii nu apucaseră să ducă în codru. A ajuns și pe la noi o ceată de vre-o sută de călăreți ; oamenii și vitele nu se vedeau nicăieri. Satul se afla atunci în întregime pe vâlcea, între codri. Tot acolo, deasupra dealului, la adăpostul pădurii, era o poiană mare, care nu se vedea din vale ; acolo păștea vitele. Doar câteva case erau răzlețe, mai departe de sat, în vale, lângă poiana care se afla unde este astăzi școala și care se întindea în vale, până în luncă. Vitele tatomireștenilor treceau, ca și astăzi, Jiul să vină la păscut ; așa cum știi și tu, ei nu au pășuni prea bune și le treceau încoace, în lunca boierească, aflându-se ca și sfircenii, pe moșia aceluiași boier ; când au venit oamenii lui Pazvante, cireada de la Tatomirești se afla la pășune, în luncă. Pe alocuri erau poieni, cu tufe mai mici de salcie, de sânger, de răchită ; pâlcuri de anini și plopi, câte un stejar sau doi-trei umbreau poienile în care păștea vitele. De obicei, turcii se fereau de pădure ; nu intrau în codri și în zăvoaiele mari ; nu cunoșteau locurile și se temeau. Știau că nu o dată o pățiseră în asemenea locuri, unde fuseseră atrași pe vremuri în codri și teama rămăsese în amintirea dușmanilor. Acolo, într-o rariște, pe o pajiște frumoasă, au ieșit, nevinovate, niște vite la vedere. Turcii, care ajunseseră în poiana în care astăzi se afla școala, aruncându-și privirile în vale, pe luncă, au văzut vitele și, cum drumul mai departe spre Braloștița se strâmtora tot mai mult, lunca devenea mai deasă și se împreuna cu pădurea care cobora de pe deal, trebuiau să facă întoarsă calea și s-or fi gândit că nu le-ar strica să ia cel puțin vitele care se vedeau în luncă, la Sfircea, bănuind că acolo se află mai multe. Așa că au dat pinteni cailor ; în câteva clipe, că nu erau decât vreo o sută cincizeci sau două sute de pași până acolo, au fost la ele...

În timp ce se apropiau de vite, au observat printre boschete un călăreț galopând în vale, spre râu ; o clipă, nedumeriți, turcii care tocmai opriseră, se întrebau ce să fie și ce să facă. Călărețul gonea calul cât îl țineau puterile în fața lor,

la câteva sute de pași. S-a văzut apoi fluturând colțul unei marame de pe capul fugarului ; era o fată. „O fi lăsat vitele și a fugit de teamă", gândeau ei. Dar o fată nu le-ar strica nici lor ; vitele le vor lua când se întorc cu fata, pe care o vor vinde ca roabă sau într-un harem, dacă este frumoasă. Pe aici, pe la ghiaurii aceștia, pe la Kara-Iflac, cum spuneau ei Țării Românești, sunt frumoase fetele... Toate acestea le-au gândit în câteva clipe și au pornit ca vântul după ea. Fata fugea, ei după ea...

In același timp, în zare, dinspre apus de peste coama pădurilor și a dealurilor, se lăsau nori grei, tot mai negri și tot mai aproape. La început, bubuiturile erau depărtate, apoi tunete puternice se apropiau mereu și anunțau furtuna ; încep să cadă stropi rari și mari, iar fulgerele și tunetele se repetau, spintecând cerul întunecos. Fata fugea și urmăritorii după ea, mai aproape, tot mai aproape de calul ei, doar la câteva sute de pași ; doi dintre ei s-au desprins din fruntea cetei și ajunseră lângă ea. Când s-au apropiat, li s-a părut doar o copilă și, cum ea întorcea mereu capul să vadă dacă urmăritorii sunt aproape, aceștia au observat o fată o cosânzeană, nu alta. Baticul se lăsase pe ceafă și părul castaniu închis se înfoia în vântul care începuse odată cu furtuna. Cei doi urmăritori se gândeau, văzând mândrețea de fată, ce mulți galbeni vor putea lua pe ea... Când fata a ajuns lângă zăvoiul cel bătrân și întunecos, a dat pinteni și, a dispărut, pe la Plopul Trăznit, în adâncul zăvoiului. Urmăritorii, pe drumul care parcă dispărea și el, s-au oprit lângă plop. Fata se lăsase ușor spre stânga, în negura codrului iar ei i-au pierdut urma. Norii erau tot mai joși și întunecoși... După ce au încetat goana, turcii s-au strâns toți grămadă și ascultau tropotele care se îndepărtau odată cu fata, se auzeau înfundate și neclare, acoperite de fulgerele și trăznetele care nu mai conteneau. S-au apropiat de plopul cel mare și de copacii din apropiere, căutând adăpost împotriva furtunii care se dezlănțuise. Un fulger a brăzdat întunericul și a căzut cu vuiet asurzitor lângă ei, spintecând Plopul cel mare și doborându-i o creangă groasă ca o gemănare, la pământ. Iar flăcările l-au cuprins pe el și arborii vecini, ridicându-se pentru câteva clipe la mare înăl-

țime, deasupra vârfurilor. Caii au sărit speriați în două picioare, câțiva turci au căzut fulgerați : doi nu s-au mai ridicat. Toți ceilalți, de pe jos, și de pe cai, l-au strigat pe Allah de câteva ori... Iar cerul parcă își rupsese băierile ; norii s-au spart și deasupra lor turna cu găleata. Ploaia a trecut și, de la apus, soarele a zâmbit de pe creasta pădurilor de la Braloștița, înainte de a scăpăta de parcă ar fi întrebat : V-a plăcut ?

Apoi, s-a lăsat o liniște deplină peste pământul răcorit și spălat, dar nu ferit de primejdi. Liniștea a fost sfâșiată de sunete de corn... Ce să fie ?

Fata desprinsă de urmăritori a ajuns undeva, în apropiere de Jiu, la un bordei încăpător și bine amenajat, într-un luminiș ; era casa Podarului. Acolo își aveau adăpostul paznicii și pădurari boierului, care erau pe jumătate haiduci sau oamenii acestora și ai pandurilor. Fetei i-au ieșit în cale un bărbat ca de treizeci-treizeci și doi de ani cu încă doi cam de de aceeași vârstă :

— Ce veste ne aduci, fetițo ?

— Și bună și rea, neică, a răspuns fata.

— Cum, și bună și rea ? Descalecă și vorbește. El se apropie s-o ajute să descalece, dar ea sărit de pe cal înainte ca el s-o poată ajuta și...

— Oh, neică, nu-ți pare rău de mine ?... Veste bună că i-am adus la Plop cum ai voit. Rea că sunt cam mulți. Și nu-ți pare rău de mine că erau gata să mă prindă ? El o strânse la piept, o mângâie pe creștet, o sărută și-i spuse :

— Îmi pare, cum să nu-mi pară, dar n-aveam altă cale mai bună să-i putem aduce în marginea zăvoiului. Altfel, luau vitele oamenilor sau intrau pe vâlcea și găseau satul. Te credeam mai curajoasă și tu ești așa speriată... Ei i-au dat lacrimile :

— Așa credeam și eu ; dar când am văzut că arapii sunt gata să pună mâna pe mine, mă pierdusem cu totul. Între ei era unul negru, cu ochii holbați și cu dinții rânjiți, de mă băga în friguri ; norocul meu a fost calul, care parcă m-a în-

țeles, altfel cine știe dacă ne mai vedeam. Nu-i așa, zmeule ? se adresează calului, care se apropiase de ei ; acesta necheză ușor. Ea l-a mângâiat pe frunte și apoi s-a întors la el :

— Neică, nu e timp de pierdut.

— Spune, ce mai este ?

— Sunt la plopul cel mare și sunt mulți. Cred că vre-o sută, cât am putut număra din ascunzătoare, până să alerg încoace.

— Cam mulți. Încalecă și treci Jiul la Tatomirești. Știi că apa acum e mică. Nu-i ajunge nici la genunchi, calului. Mergi la Pachia, să vină cu oamenii lor. Ei vreo treizeci, noi vreo cincisprezece, poate îi facem pe turci să creadă că suntem mai mulți. Le-o fi udat ploaia armele. Oamenii mei sunt deja acolo, în preajma plopului, în marginea zăvoiului, ascunși. Am știut tot. Am avut o iscoadă în plopul mare și când a văzut că-i aduci, a venit fuga și mi-a spus. Eu și cu ei doi te-am așteptat să-ți spun ce ai de făcut. Acum noi mergem la turci. Dar tu zboară repede. Hei, de-ar fi aici, îndată, pandurii de pe Amaradia !.... Constantine, mai dă semn cu cornul, a mai strigat *neica* la unul dintre cei doi care erau cu el. Acesta a sunat de câteva ori... Hai, fata mea, du-te ! Vor auzi semnalul și până ajungi, sunt gata. Poate-i întâlnești când treci râul. De câteva zile de când au dat năvală, tâlharii lui Pazvante, toți oamenii sunt cu lancea și cu pușca în mână.

— Mă duc, neică. Dar te rog iar, cum te-am mai rugat, nu-mi mai spune *fetițo* și nici *fata mea*, că nu mai sunt o fetiță. Doar o să-ți fiu nevastă...

— Bine, bine, *fata* mea. Să fim sănătoși că atunci, nici tu nu-mi vei mai zice *neică*... Du-te, că furtuna, poate ne va fi și ea de ajutor...

Se înserase. Cireada de vite fusese scoasă din ascunzișurile luncii la vedere și era mânată spre râu de vreo patru-cinci bărbați și tot de-atâția feciori. Vitele de la Sfircea nu se vedeau și nu se simțeau pe nicăieri ; stăteau probabil ascunse acolo, la pășunea lor din Poiana Mare, cum se numea platoul de pe dealul de la Sfircea. Ca și satul, care era în imediata apropiere, în valcea, nu se vedeau din luncă. Așa că turcii nu

aveau altceva de făcut decât să se mulțumească cu cele cincizeci-șaizeci de capete de vite ale tatomireștenilor, care acum le ieșeau în cale. Cu atât mai mult, trebuiau să plece cu cât erau neliniștiți de sunetele de corn care se auzeau în adâncimea zăvoiului. Dar ce s-o fi întâmplat, că vine cireada spre ei ? In câteva clipe, după ce s-au dezmeticit de trăznet și de furtună s-au hotărât totuși să meargă spre cireadă. Numai ca, tocmai când întorceau caii să pornească, s-au trezit împroșcați de gloanțele din boschetele din zăvoiul cel mare, în marginea căruia se opriseră. Câțiva s-au prăbușit de pe cai, iar caii au fugit în zăvoi, după ai celorlalți doi, uciși de trăznet. S-au așezat în formație de semilună în mișcare, cu vârfurile spre direcția împușcăturilor care nu-i slăbeau, și au început și ei să tragă ; dar încotro să tragă, că nu vedeau nimic și în plus, unora nu le luau foc armele ; Le udase tare ploaia. Totuși, unii dintre ei au reușit să folosească puștile și pistoalele, dar nu știau unde trag. De aceea, au părăsit lupta, îndreptându-se în galop spre cireada care se oprise și care, spre mirarea lor, nu mai avea nici un om pe lângă ea. Pe când încercau să întoarcă vitele spre a le lua cu ei, au auzit din nou sunete de corn, trompete și un galop surd de călăreți chiuind venea dinspre râu. În fruntea lor, drăcușorul de fată care-i aducea. În noua situație, dușmanii au fost obligați să lase iar cireada și să se pregătească de luptă. Întorcând spatele vitelor, s-au trezit însă cu împușcături din apropiere ; erau oamenii de la cireadă ascunși în dosul boschetelor și al copacilor răzleți din luncă. În același timp, din zăvoi, au ieșit cei cincisprezece călăreți aduși de *neica* al fetei. Riscând să fie înconjurați și neștiind câți ostași ar mai putea fi ascunși în apropiere, turcii se desprind din luptă și, de unde, la început voiseră ca pradă și cireada și fata, acum ar fi fost mulțumiți să scape teferi. Grupul cel mare de călăreți pe care-i aducea fata erau oameni din satele de peste Jiu : Tatomirești, Brădești, Răcari. Erau cu ei și pandurii de pe Amaradia, care tocmai se întorceau dinspre Albești, de unde alungaseră alte cete ale turcilor care, după ce arseseră Craiova, porniseră după jaf, pe Amaradia în sus. Erau panduri lui Magheru, un-

chiul viitorului general de la 1848. Fata îi întâlnise tocmai când trecea vadul la Tatomirești.

Dușmanii și-au dat seama cam târziu, că fata, care alergase înaintea lor când au intrat în luncă, a fost doar momeală pentru a-i atrage în cursă. Astfel au intrat în gloanțele haiducilor și pandurilor. Unii dintre aceștia făceau parte dintre cei care, împreună cu Iancu Jianu, ușuraseră careta zapciilor în apropiere de Craiova de aurul strâns de către aceștia de prin satele din Oltenia, după care au intrat în oastea lui Tudor Vladimirescu. După o încercare de rezistență, văzând pericolul de a fi încercuiți, dușmanii s-au desprins din luptă, au dat dosul și au încercat să părăsească câmpul de luptă. Le stătea încă în cale cireada, iar din spate și din flancuri curgeau gloanțele... Până la urmă s-au împărțit în două șiruri și, ocolind cireada, în goana cailor, au pornit către Scaiești, spre Craiova, urmăriți de aproape de către ai noștri...

Liniștea și noaptea au învăluit lunca și codrii de pe vale și de pe dealurile cu colibele oamenilor în care se adunau, osteniți și necăjiții, să se odihnească...

Așa a fost pe timpul lui Pazvante. Din bătrâni, se povestește că fata aceea ar fi fost mama haiducului Pământeanu. De atunci i s-a spus și plopului — *Plopul Trăznit.*

*

Nea Ioniță Niție a terminat și îmi părea rău că s-a sfârșit povestea. La masă, nu vedeam mâncarea, vedeam scenele și imaginile din timpul încleștării lor cu dușmanul și mai ales, mi se părea că observ cum fata aleargă spre Plopul Trăznit. Trecutul și prezentul își dădeau mâna în sufletul meu ; visul se împletea cu realitatea. Am adormit amețit de succesiunuea imaginilor din povestea bătrânului. Se făcea că eram pe atunci, pe timpul lui Pazvante ; și alergam cu roibul cât îl țineau picioarele, spre zăvoi, să anunț pe cei ascunși acolo că vin turcii să prade vitele. Am ajuns lângă cei doi trăzniți odată cu plopul și le-am luat pistoalele și le-am pus la brâu. Am luat apoi sabia unuia, am legat-o de șa, iar pe a celuilalt

am pus-o la șold : era și timpul, că o ceată de turci ajunsese lângă mine. Dar din zăvoi, au apărut haiducii și pandurii. Și a început o luptă pe viață și pe moarte între noi. În iureșul bătăliei, mi-a sărit pălăria de pe cap și s-a pierdut pe sub copitele cailor. Alături de mine, se lupta fata aceea, frumoasă ca un luceafăr sau așa mi se părea ; strălucea acolo printre dușmanii negricioși, și mă încuraja ; *dă-i, băiețaș, așa, dă-i înainte !* Văzând dușmanii că-i răzbim, au părăsit lupta, întorcând caii și au luat-o la fugă. În același timp, unul a aruncat o frânghie, un fel de laț, să înșface fata, s-o ia cu ei ; într-o clipită am dat cu spada și am tăiat funia, cu care era gata s-o dea jos de pe cal. Dar sabia s-a rupt și atunci am vrut s-o folosesc pe cea atârnată la șea ; nu reușeam s-o desprind, timp în care turcii ne înconjurau, pe mine și pe mândrețea aceea de fată. Norocul nostru a fost că ne-au venit în ajutor șeful acela de panduri sau poate căpitan de haiduci, căruia ea, fata, îi zicea *neică*, și cu încă doi-trei voinici ne-au scos din primejdie... Turcii fugeau și noi după ei. Fugeau dușmani, fugeau, iar noi pe urmele lor... Bucuros că i-am alungat, chiuiam și învârteam spada...

După un timp, ne-am înapoiat și fata îi spunea lui *neica* arătându-mă pe mine î

— El m-a scăpat, neică. Altfel, mă luau dușmanii cu ei.

— Nu te lăsăm noi să te ia. Ce mă făceam eu fără tine ?...

Ne aflan într-o poiană, o pajiște cu multe flori și păsările cântau pe crengile copacilor si pe tufele de răchită de pe lângă noi. Eram împreună cu fata, pe care am întrebat-o :

— Vrei să-ți fac o coroniță din flori și frunze și să ti-o pun pe frunte ? Să fii ca zâna florilor ? Că ești tot ca ea de frumoasă !

— Dar de unde știi cum era ea de frumoasă ?

— Păi așa spun toate poveștile și basmele, că ea era foarte frumoasă. Și tu ești tot așa...

Și ne-am așezat amândoi pe iarbă, fiecare cu câte un buchet de flori albe, galbene, roșii și de alte culori, dar cele

mai multe erau albe, albe ca lumina zilei, ca lumina soarelui. Și am început să-i împletesc cunună. Îi măsuram capul cu o nuielușă de răchită peste rotunjimea frunții, să nu-i fie coroana mică sau prea mare. Ea râdea, arătându-și siragul dinților mici și albi ca ghioceii primăvara, când ies de sub zăpadă : și-i străluceau în soare cosițele castanii, aproape negre și ochii catifelați, parcă pluteau în rouă. Tocmai atunci îmi aminteam cum, într-o poveste sau poate era un cântec pe care-l cânta pe la noi, pe-acasă, mătușă-mea după tată. Jenica, când încă nu se măritase la Scăiesti, nu plecase din sat și ne vizita adeseori. Sau poate chiar mama îl va fi cântat pe vremea când încă nu se îmbolnăvise tata. Și cântecul sau povestea, mi se părea mie, erau făcute parcă pentru fata aceea căreia îi pregăteam cununa. Pentru că ea avea, așa cum spunea povestea sau cântecul, pe care mi se părea că îl aud :

Ochii, roua florilor,
Mersul căprioarelor...

Și păsările ciripeau și turturelele cântau în zăvoi, dar glasul ei era mai frumos decât al lor I-am spus aceasta și ea a râs ușor, a zâmbit puțin întristată, sau poate mi s-a părut, apoi mi-a șoptit :

— Ascultă, tu auzi ceva ?

— Ce să aud ? am întrebat-o tot în șoaptă.

— Un cântec tare mândru ! Parcă e mai frumos decât corul de la școală. Tu te duci la școală ?

— Da, i-am răspuns.

— Dar să tăcem și să ascultăm, a șoptit din nou ea, ridicând degetul în fața buzelor.

Și era un cor, parcă șoptit de adierea vântului sau poate cineva îl cânta în inimile noastre. Îmi părea cunoscut cântecul ; parcă-l auzisem pe bătrânul Nițe cântându-l și-i deslușeam chiar și vocea, îi vedeam chiar chipul și privirea blândă, duioasă. Se făcea că îmi cântă anume mie sau nouă, dar gla-

sul său era însoțit de alte zeci de glasuri ; parcă și florile cântau legănându-se și frunza și iarba și apele Jiului murmurau melodia :

„Știi, tu, mândră,
Știi, tu, știi,
Când eram noi doi copii..."

Melodia și corul spuneau povestea noastră : O poveste care s-a întrerupt, când mă așteptam mai puțin. Tocmai atunci a ieșit din bordeiul adăpostit de niște sălcii aplecate peste el și pe care nu-l observasem, poate și pentru faptul că n-aveam ochi decât pentru ea, a ieșit *neica al fetei*. A venit spre noi și l-am recunoscut, el era, șeful sau căpitanul de haiduci sau de panduri, care a prins-o de peste mijloc și i-a spus sărutând-o : Fata mea, fetița mea, mica mea nevastă... Și au pornit amândoi, ca la plimbare, prin poeniță... Și m-am trezit din nou că sunt copilul de zece-unsprezece ani, singur și ea, o fată mare, la optsprezece ani și nu mai eram de aceeași vârstă, cum mi se păruse în acele clipe, când ba eram amândoi copii, ba eram și eu fecior ca de optsprezece-douăzeci de ani...

Rămas singur și necăjit, am încălecat calul care păștea în poiană și am plecat în galop până la Plopul Trăznit, unde am descălecat și m-am așezat jos, rezemat de plop, cu coatele pe genunchi, cu capul în palme și am început a plânge amar... Și nu știu cât voi fi plâns acolo, dar după un timp, am auzit un călăreț care s-a apropiat și a descălecat ; când am privit, am văzut-o pe ea, venea la mine :

— Ce s-a întâmplat ? De ce plângi ? m-a întrebat mirată și tristă.

— Pleacă ! i-am strigat. Pleacă, să nu te mai văd !

Am strigat așa tare la ea că biata fată, pentru o clipă neștiind ce să creadă, a făcut câțiva pași înapoi, apoi a prins calul de frâu, care întretimp se apropiase de ea, și era gata să încalece și mie parcă îmi părea rău că pleacă ; și m-am trezit cu ea.

— Aaa ! Asta era ? Și eu să nu-mi dau seama ! Bietul băiat... Și s-a apropiat iar de mine și avea atâta duioșie în

glasul ei dulce, cum nu mi-a mai vorbit nimeni niciodată! Poate numai mama, când eram mai mic și mă îmbolnăvisem de pojar, și avea să-mi mai vorbească așa doar odată, mai târziu, când militar fiind, am venit în permisie, înainte de a fi pornit pe front. Nu le scrisesem că voi fi pornit și nu le-am spus nici atunci, dar poate mama simțea și se temea. Și mi-a ținut calea, în capătul grădinii, când veneam acasă, între prunii bătrâni și lanul de porumb verde și înalt și m-a strâns la piept, spunându-mi printre lacrimi: Băiatul meu! Băiatul meu...! Abia împlinisem optsprezece ani când am plecat militar... Și era atâta de duioasă mama... Și tot astfel, acolo, lângă plop, fata aceea îmi vorbea dulce și n-am mai alungat-o...

— Copil nefericit! a mai zis ea, care era zâna florilor pentru mine, mângâindu-mă cu mâna pe față și sărutându-mă pe frunte... Fericit și nefericit! Nu mai plânge, nu mai plânge! Repeta ea. Nici n-ai intrat bine în viață, sau tocmai de aceea plângi cu-atâta foc, că n-o cunoști; nici eu n-am cunoscut-o suficient, abia acuma încerc să bat la porțile ei... Este adevărat că Mântuitorul a spus că sunt: „Fericiți cei ce plâng...“ Totuși, sunt prea multe lacrimi...

Viața începe cu copilăria care se aseamănă cu o zburdălnicie pe Gurile de Rai, o plutire între vis și adevăr. Copii, băieți și fete, pot să fie tot ce își doresc în visele lor; pot să fie Prinți, Prințese, Voievozi, Feți frumoși pe cai năzdrăvani și Zâne... Și, fără să-și dea seama, se trezesc izgoniți din paradisul copilăriei, spre care privim cu nostalgie din când în când, pe parcursul deșerturilor vieții... Iată de ce te sfătui să nu mai plângi; păstrează lacrimile pentru alte vârste, când poate vei reuși, chiar suferind, să le zăgăzuiești sau, cel puțin, să le tăinui...

Ține minte ce-ți spun și te rog încă o dată nu mai plânge, că între noi doi nu sunt doar șapte ani, sunt mai bine de o sutăpatruzeci. O nepoată de a mea, fiica haiducului Pământanu a fost străbunica ta. Tu să-ți trăiești veacul și să știi că nu vei mai plânge rezemat de Plopul Trăznit. Noi, cei cu care ți-a făcut cunoștință bătrânul Ioniță Șerban zis Nițe, sau alții ca el, suntem de multă vreme țărână. Oale și ulcele sun-

tem. Și Pazvante, blestemată fie-i memoria, nu mai este decât o tristă și amară poveste. Iar noi, cei din timpul lui Pazvante sau din alte epoci, trăim doar prin voi ; poveștile și amintirea noastră, voi, urmașii, să le purtați mai departe, în veac pentru generațiile care vin. Altul este timpul tău și alta, lumea ; iar tu, așa cum ți-am spus, nu vei mai plânge sprijinit de Plopul Trăznit... Altele vor fi cărările pe care-ți vei risipi lacrimile, dragul meu copil. Spunea ea, mângâindu-mă și punându-mi mâna pe umăr. Apoi, mi-a șoptit : „Trebuie să plec, că e târziu...“ A încălecat și a pornit în goană spre soare-răsare, spre râu și orizontul o sorbea cu încetul și se făcea tot mai mică, tot mai mică.. iar eu îi simțam mâna încă pe umăr și îi auzeam graiul duios : „Nu mai plânge, nu mai plânge !“

— Dacă știai ce frumoase au fost zorile azi dimineață, n-ai fi dormit atâta, a zis mama, scuturându-mă de umăr. Ai visat ceva, că plângeai și suspinai în somn. Mergi și te spală și mănâncă ; altădată îți răsărea soarele cu oile în izlaz, acum, mi-e teamă că te prinde-acasă...

N-am spus nimic. O auzeam însă mereu pe fata aceea cum mă roagă să nu mai plâng și parcă o vedeam cum se îndepărtează în goana calului. Toată ziua am fost îngândurat și trist.

București — decembrie, 1985 — Călimănești, iunie, 1986.

SUMAR

Un cuvânt de prezentare	5
Ilinca — Fiica lui Filișanu în captivitatea haiducilor .	13
Valea lui Pătru . .	77
Drumul lui Marcu	82
Fântâna lui Mircea	90
Mărgărita	94
Cavalerul din Brabova	103
O fată călare trecea .	132
Floricica	151
Curțile lui Ler-Împărat	157
Zâna Florilor . .	162
Plopul Trăznit	170

Editor : OCTAVIAN POPESCU
Consilier literar : TUDOR OPRIȘ
Redactor : CRISTINA MARIA-ALINA POPESCU
Tehnoredactor : MARIA POPESCU

Tiparul executat sub comanda nr. 759
IMPRIMERIA „FILARET"
Str. Fabrica de Chibrituri nr. 9—11
București, ROMÂNIA

Actuala carte se înscrie într-un gen romantic mult îndrăgit la noi, cu vechi rădăcini şi străluciţi reprezentanţi. Vom lăsa cititorului plăcerea să alunece pe firul istoriei Ţării Româneşti cuprinsă între domnia lui Mihai Viteazul şi revoluţia lui Tudor din Vladimiri pentru a descoperi în lumea rapsozilor, haiducilor, pandurilor, pazvangiilor, fecioarelor furate şi salvate, în ţesătura întâmplărilor intrate în legendă, inepuizabile zăcăminte de poezie şi frumuseţe morală.

TUDOR OPRIS

ISBN 973-96503-6-8

2000 +
40 TL
Lei 2040

UNIUNEA SCRIITORILOR DIN ROMANIA
CONT Nr. 45101032 BCR FIL.SECT.1 BUCUREŞTI